

З М І С Т

МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

КЛІНІЧНА ВЕТЕРИНАРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ (англійською мовою)	
<i>Немова Т. В., Личук М. І.</i>	5
МОРФОЛОГІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ ECO– У ПРОЦЕСАХ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЛІНГВО-МЕНТАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ (англійською мовою)	
<i>Сиротіна О.О.</i>	14
РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ СТАНУ ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВ У КОНТЕКСТІ «ПЕРЕВЕРНУТОЇ СИНХРОНІЇ»	
<i>Шапочкіна О. В.</i>	24
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛОМОВНОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ	
<i>Блідченко-Найко В. В.</i>	33
ЛЕКСИЧНА ІННОВАТИКА ПАНДЕМІЇ COVID-19 У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	
<i>Куца В.А.</i>	42

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

«ELAN VITAL»: «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ» ЖІНКИ В НОВЕЛІ Г.Д. ЛОРЕНСА «СОНЦЕ»	
<i>Кулакевич Л.М.</i>	51
САМОРИХ ПОЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ФЕНТЕЗИ: «МАРКО ПРОКЛЯТИЙ» ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА ТА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК» ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА	
<i>Підюра О.П.</i>	62

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	
<i>Харченко С. В., Шинкарук В. Д.</i>	74
ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В СУЧАСНИХ МЕДІА	
<i>Балалаєва О.Ю.</i>	87

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

ВИХОВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ (англійською мовою)	
<i>Чайка О.І.</i>	99
МОРФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	
<i>Лашкул В.А.</i>	109
ІСТОРИКО-ДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ:ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД (англійською мовою)	
<i>Рубінська Б.І.</i>	118

C O N T E N T S

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES

CLINICAL VETERINARY TERMINOLOGY: SPECIFICITIES OF FORMATION AND TRANSLATION DIFFICULTIES	
<i>Nemova T. V., Lychuk M. I.</i>	5
MORPHOLOGIZED CONCEPT ECO- IN THE PROCESSES OF CONCEPTUAL DERIVATION OF THE ENGLISH ECOLOGICAL LINGUO-MENTAL UNITS	
<i>Syrotina O. O.</i>	14
DEVELOPMENT OF THE CATEGORY OF VOICE IN OLD GERMANIC LANGUAGES IN THE CONTEXT OF "INVERTED SYNCHRONY "	
<i>Shapochkina O. V.</i>	24
SPECIFICS OF TRANSLATION RENDERING OF CONCEPT JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE	
<i>Blidchenko-Naiko V. V.</i>	33
LEXICAL INNOVATION OF THE COVID-19 PANDEMIC IN ENGLISH: TRANSLATION ASPECT	
<i>Kutsa V. A.</i>	42

LITERARY STUDIES

«ELAN VITAL» WOMEN'S REHABILITATION IN D. H. LAWRENCE'S SHORT STORIES «SUN» <i>Kulakevych L. M.</i>	51
SELF-DEVELOPMENT OF THE POETICS OF UKRAINIAN COSSACK FANTASY: OLEKSA STOROZHENKO'S NOVEL "MARKO PROKLIATY" & LEONID KONONOVYCH'S NOVEL "CHYHYRYNSKYI SOTNYK" <i>Pydiura O. P.</i>	62

COMMUNICATION STUDIES

FUNCTIONAL PARAMETERS OF ENVIRONMENTAL COMMUNICATION <i>Kharchenko S. V., Shynkaruk V. D.</i>	74
FEATURES OF PROMOTING A HEALTHY LIFESTYLE IN MODERN MEDIA <i>Balalaieva O. Yu.</i>	87

THEORY AND METHODS OF TEACHING

POLY- / MULTICULTURAL EDUCATION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING <i>Chaika O. I.</i>	99
MORPHOLOGICAL ASPECT OF VETERINARY TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL ENGLISH LEARNING IN ENGLISH <i>Lashkul V. A.</i>	109
HISTORICAL AND DIDACTIC DEFINITION ANALYSIS OF APPROACHES TO THE HUMANITIES ROLE IN THE TEACHING CONTENT FORMATION: WEST EUROPEAN EXPERIENCE <i>Rubinska B. I.</i>	118

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES.
МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 636.09:001.4

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.001>

CLINICAL VETERINARY TERMINOLOGY: SPECIFICITIES OF FORMATION AND
TRANSLATION DIFFICULTIES
КЛІНІЧНА ВЕТЕРИНАРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ТРУДНОЩІ
ПЕРЕКЛАДУ

T. V. NEMOVA, Candidate of Veterinary Sciences, Associate Professor,

T. B. НЕМОВА, кандидат ветеринарних наук, доцент,

E- mail: nemova_tv@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2539-3237>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

M. I. LYCHUK, Doctor of Philology, Professor,

М. І. ЛИЧУК, доктор філологічних наук, професор,

E-mail: mariya.lychuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8046-7414>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article describes the specifics of the formation, systematization, and translation of clinical veterinary terminology. The aim of the study is to analyze the lexical and structural features of clinical veterinary terminology, to determine the main ways of its reproduction in English-Ukrainian translations.*

The research results highlight the specifics of formation and lexical/semantic properties of clinical veterinary terminology.

It has been established that the formation of clinical veterinary terminology is accomplished using term elements of Greek-Latin origin, which is the basis for the development of the term system of veterinary medicine. In addition, a phenomenon of replacing terms generated on the basis of other languages with English borrowings, and borrowings from other languages has recently been observed.

It has been determined that the basis for the formation of clinical veterinary terms is the prefix method, in which the most commonly used prefixes are contra, anti-, in-(im), en-, ante-, pro-, ad-, de-, hyper-, hypo-, post-, meta-, con-, de- (des-), dis-, epi-, extra-, inter-, intra-, per-, re-, sub-, super-, supra-, trans-, ultra-, mono-, bi-, oligo -, para; a suffix method in which the most commonly used suffixes are -ac, -al, -an, -ar, -ary, -eal, -ic, -ine, -ous, -tic, -ectomy, -pexy, -plasty -stomy, -tomy, -centesis, -gram, -graph, -graphy, -lysis, -scope, -scopy, -therapy, -rrhagia or -rrhage, -rrhaphy, -rrhea, -rrhexis, -algia, -dynia, -itis, malacia, -megaly, -osis, -pathy, -sclerosis, -um; as well as – root method, preferably using a combination of vowel sound and form combinations.

The role of abbreviations and shortenings in clinical terminology and ways of their reproduction in the translation have been systematized and analyzed. Lexical, grammatical, and lexical-grammatical ways of translating clinical veterinary terminology into Ukrainian have been indicated.

The necessity of a detailed study of clinical terminology for the development of adequate translation skills has been grounded.

Keywords: *veterinary terminology, systematization, method of creation, formation, translation.*

Introduction. The vocabulary of veterinary medicine is extremely diverse. Its elements are lexemes of morphological formations and processes characteristic of the animal's body in normal and pathological conditions, names of pathogens and vectors

of diseases, symptoms of diseases and pathological conditions of the animal body of various species, names of forms of the disease progression, diagnostic and operational procedures, medical and preventive measures, devices, tools,

diagnostic, laboratory equipment, etc.

The composition of the terminological lexicon in the sphere of veterinary medicine testifies to the fact that it has been traditionally based on the Ukrainian (Slavic) vocabulary with significant involvement of foreign-language (Latin and Greek) words [3, 7, 15]. At the same time, terms and nomenclature names make up about 90% of the general lexical fund and their number is constantly growing. However, the process of term formation moves mostly in a spontaneous way. Poly-semantic terms, synonymous terms, and terms that are saturated with foreign-language elements interfere with their mastering and understanding. In addition, veterinary terminology is closely intertwined with medical terminology.

Analysis of recent researches and publications. It has repeatedly been the subject of research in the scholarly inquiries of the following researchers: I. Vakulyk, O. Vlasova, N. Ermolenko, L. Kudytska, I. Korneiko, H. Krakovetska, N. Lytvynenko, O. Snitovska, T. Sokolovska, R. Stetsyuk and others. I. Karbovnik and Yu. Rozhkov have made a significant contribution to the understanding of lexical-semantic and syntactic aspects of clinical veterinary terminology [3; 4, 11].

Yu. Rozhkov notes that two completely different phenomena can be observed in veterinary terminology: precisely developed, internationally standardized anatomical terminology and clinical veterinary terminology, characterized by terminological chaos and rapid development. The main reason for this phenomenon is the rapid development of scientific knowledge and the need to name new methods, diseases, symptoms, etc. [3, 14].

The purpose of our paper is to study the lexical and structural features of clinical veterinary terminology, and determine the main difficulties and ways of its reproduction in English-Ukrainian translations.

Materials and methods of research. To achieve this goal, a set of methods was used, in particular the method of analysis for comparing and correlating the views of various scientists in studying veterinary terminology; descriptive method with techniques of observation, comparison and

classification; methods and techniques of linguistic analysis.

Results of the research and their discussion. Clinical veterinary terminology is one of the most complex subsystems of veterinary terminology, which includes the names of diseases and pathological conditions of the animal body, methods of animal research, methods of diagnosis, treatment, prevention of animal diseases, names of surgical operations, tools, etc. [10].

Due to the rapid development of science and technology, new diagnostic tools and methods, and the emergence of new diseases, a need to create new terms in clinical veterinary terminology that would be understandable to specialists around the world is emerging. For veterinary terminology to function effectively, terms should be clear, well-formed, and pronounced correctly. This allows not memorizing terms, but understanding their meaning and predicting the phenomena that accompany them.

Most of the anatomical terms used in veterinary medicine today are Latin or Latinized Greek words, which form the basis of the international terminology fund. Clinical terms are mostly of Greek or Greek-Latin origin, as opposed to anatomical terminology. New lexical forms mostly appear as a result of the generation of new names, the formation of new content, and borrowings from another language. It should be noted that it is borrowed foreign-language terms that play an important role in replenishing terminology nowadays. Most often, lexemes are borrowed, less often – syntactic constructions. Moreover, borrowed elements from one language, adapting to the peculiarities of another, are assimilated so much that their foreign-language origin may not be felt at all and is revealed only by etymologists [3, 5]. These data confirm the works of L. Dubenkova, who notes that clinical veterinary terminology is closely related to clinical medical terminology, traditionally based on Latin and Greek terms, but modern word formation is more characterized by borrowing from other languages [2]. The researcher concludes that a large amount of English veterinary terminology (about 30 %) is borrowed from *the French language*. In particular, *bowel* – кишківник, *cartilage* – хрящ, *cramp* – спазм,

degeneration – переродження, *deglutition* – заковтування, *delivery* – роди, *denture* – зубний протез, *diarrhoea* – діарея, *diphtheria* – дифтерія, *disease* – хвороба, *dislocation* – зміщення, etc. The remaining 29% of words have *Latin origin*: *femur* – стегнова кістка, *humerus* – плечова кістка, *occiput* – потилиця, *mandible* – нижня челюсть, *puncture* – прокол, *pulp* – пульпа, etc. Another 26% of words have *German origin*: *hand* – рука, *finger* – палець, *nose* – ніс, *airs* – вуха, *chin* – підборіддя, *wrist* – зап'ястя, *foot* – нога, *head* – голова, *hair* – волосся, etc. About 6% of words have *Greek origin*: *chorion* – хоріон, *diabetes* – діабет, *emphysema* – емфізема, *myopia* – близорукість, *ophthalmia* – офтальмія, *pneumonia* – запалення легень, *trauma* – травмарпнеумонія – pneumonia, trauma - injury, etc. [6]. Almost 6% of words are borrowed from other languages and 4% are derived from proper names. Such borrowings of English clinical terminology influence their transformation into other languages and mainly into generally accepted veterinary terminology.

Clinical veterinary terms have their own characteristics in comparison with the established anatomical veterinary terminology. According to their composition, they are divided into monomials and compound terms. Monomial terms by structure can be: *simple* terms worded in a single non-derived word, such as *pulse* – пульс; *derived words*, formed from root words by word-forming affixes, for example, *periostitis* – періостит – inflammation of the periosteum of the jaw; *compound*, formed by a combination of several meaningful stems: *ovari/o/hyster/ectomy* – оваріорістероектомія – removal of the ovaries and uterus.

The basis of clinical terminology is mainly *compound terms* formed by composing several Greek or less commonly Latin term elements [4, 9].

Most clinical veterinary terms are formed by: *prefix*, which basically indicates the course in time, the direction of action, localization, absence or denial of something, location around something, absence of something; *root (stem)*, which reflects the essential meaning of the word; *vowel sound combinations*: simple vowel, usually o, which is attached to the end of the root, in order to

make the pronunciation of the term easier; *form combinations*: a combination of root and combinations of vowel sounds; *suffix*, which is positioned at the end of the word and indicates a procedure, condition, disease, or disorder [14].

In clinical veterinary terminology, the prefix method of word formation is the most productive, and both Greek and Latin prefixes (Greek-Latin doublet prefixes) are used in parallel with the same meaning, for example *circum-* /*peri-* meaning around; from all sides, for example, *peritoneal* – перитонеальний, позанирковий; *contra-* /*anti-* in the meaning of the opposite position, state, against, for example, *antiserum-* протиотрута, сироватка against anything; *in-(im)/en-* in the sense of being located in the middle of something or negating, for example, *incurable* – невиліковний (about the disease). As well as on antonymous prefixes opposite in meaning, in particular: *ante-*, *pro-* in the sense of location in front of something, for example, *proestrus* – проеструс – the period preceding estrus in animals; *ad-* in the meaning of joining something, when, to, for example, *adhesion* – адгезія, прилипання, злипання; *de-* in the meaning of deleting, removing, eliminating, from, decrease, for example, *dehydration* – дегідратація, зневоднення; *hyper-* in the meaning of above, higher, for example, *hypercapnia* – гіперкапнія, increased carbon dioxide content in the blood; *hypo-* in the meaning of below, beneath, under, for example, *hypoalgesia* – гіпоалгезія, reduced pain sensitivity; *post-*, *meta-* in the meaning of location behind something, after something, for example, *postoperative* – післяопераційний, *metastasis* – метастаз, distant from the primary, secondary focus of the pathological process [8].

In addition, we often see the use of prefixes: *con-* indicates a combination, a compatible action, for example, *consilium* – консиліум – joint meeting of doctors; *de-* (*des-*) indicates a deterioration, for example, *degeneration* – переродження or denial; *desinfection* – знезараження; *dis-* indicates distribution, for example, *dissemination* – розсіювання; *epi-* indicates the location on top, for example, *epicardium* – епікард, the outer layer of the heart wall; *extra-* indicates a location outside of something, for example,

extracapsular – екстракапсулярний, позакапсулярний; *inter-* indicates the location between, for example, *intercostal* – інтеркостальний, міжкістковий; *intra-* indicates the location inside, for example, *intravenous* – внутрішньовенний; *per-* indicates movement through, for example, *perforation* – прорив, прокол; *re-* indicates reversibility, repetition, for example, *reinfection* – повторне зараження; *sub-* indicates a lower degree, for example, *subacute* – підгострий; *super-* indicates an increase in something larger than normal, for example, *superficial* – поверхневий; *supra-* indicates an increase in something larger than normal, for example, *suprarenal* – наднирковий; *trans-* indicates movement, for example *transfusion* – переливання; *ultra-* indicates a decrease in something less than the norm, for example, *ultrasound* – ультразвук, acoustic vibrations that perform diagnostic tests in veterinary medicine.

Numerals can also act as prefixes: *mono-* in the meaning of one, for example, *monoplegia* – paralysis of one limb; *bi-* in the meaning of two, for example, *bigemina/bigeminy* – a form of cardiac allorhythmia in which an extrasystole appears behind every normal heartbeat; *oligo-* in the meaning insufficient, for example, *oligocytaemia* – reduction of the total number of shaped elements in the peripheral blood.

However, some prefixes of veterinary terminology have acquired an additional terminological meaning. For example, the prefix *para-* (in the meaning of location near, close) acquired the figurative meaning of "deviation from the norm": *paracystitis* – парацистит (inflammation of the fiber near the bladder), *paranephritis* (паранефрит, inflammation of the parotid tissue).

Another common way to form clinical veterinary terms is to use a suffix that attaches to a simple or compound word stem. Suffixes can indicate an action, a doer of the action, or an object that performs the action; the type or place of occupation, the result of the action, or give words a diminutive meaning. Suffixes play an important role in term formation, because, having a fixed meaning, they form terms of certain meaningful classes. Using suffixes, each term is compared with a specific terminological concept.

J. Romish notes that most of the suffixes used in the formation of clinical veterinary terminology can be grouped into categories [13].

Common suffixes: *-ac* – *cardiac* – серцевий; *-al* – *renal* – нирковий; *-an* – *ovarian* – яєчниковий; *-ar* – *lumbar* – поперековий; *-ary* – *alimentary* – травний; *-eal* – *laryngeal* – гортанний; *-ic* – *enteric* – кишковий; *-ine* – *uterine* – матковий; *-ous* – *cutaneous* – шкірний; *-tic* – *nephrotic* – нефротичний.

Surgical suffixes: *-ectomy* – *mastectomy* – мастектомія, surgical removal of the mammary glands; *-pexy* – *gastropexy*, гастропексія -xsurgical stabilization of the stomach to the abdominal wall; *-plasty* – *rhinoplasty* – ринопластика, surgical restoration of the nose; *-stomy* – *colostomy* – колоностома, surgical formation of an opening between the rectum and the body; *-tomy* – *laparotomy* – лапаротомія, abdominal incision.

Suffixes indicating procedures: *-centesis* – *cystocentesis* – цистоцентез, surgical puncture of the bladder for the purpose of urine sampling; *-gram* – *electrocardiogram* – електрокардіограма, a graphical record of the electrical activity of the heart; *-graph* – *electrocardiograph* – електрокардіограф, a device for graphically recording the electrical activity of the heart; *-graphy* – *electrocardiography* – a procedure that is performed to determine the electrical activity of the heart; *-lysis* – *urinalysis* – уринолізис, breakdown of urine components; *-scope* – *endoscope* – ендоскоп, a tool for performing visual examination inside the body; *-scopy* – *endoscopy* – ендоскопія, procedure, visual examination inside the body; *-therapy* – *chemotherapy* – хіміотерапія, treatment with chemicals or medications.

Suffixes with double r: *-rrhagia* or *-rrhage* – *hemorrhage* – геморагія, blood outlet through a damaged vessel; *-rrhaphy* – *enterorrhaphy* – ентоерографія – recording the work of the intestines; *-rrhea* – *diarrhea* – діарея, intestinal disorders; *-rrhexis* – *myorrhhexis* – міорексис, muscle rupture.

Structural suffixes: *-algia* and *-dynia* – *arthralgia* – артралгія, or synonym *arthrodynia* – артродинія, joint pain; *-itis* indicates inflammation, for example, *hepatitis*

– гепатит, inflammation of the liver, *sinusitis*
 – синусит, inflammation of the mucous membrane of the paranasal sinuses; suffix -*malacia* indicates pathological softening, for example, *osteomalacia* – остеомаляція, pathological softening of bones; suffix -*megaly* indicates an increase, for example, *cardiomegaly* – кардіомегалія, enlargement of the heart; -*osis* indicates a disease, for example, *miocardosis* – міокардоз, dystrophic myocardial infarction; suffix -*oma* indicates tumor diseases, for example, *lymphangioma* – лімфангіома, benign tumor localized in the lymphatic vessels; -*pathy* indicates a disease, for example, *enteropathy* – ентеропатія, diseases of the small intestine; -*sclerosis* – indicates pathological hardening (sclerosis), for example, *arteriosclerosis*, indicates pathological hardening (sclerosis), for example, suffix -*um* – indicates the structure, for example, *pericardium* – перикард, heart sac, a structural component of the heart.

Knowledge of word-forming roots and finite term elements is no less important than knowledge of the basic suffixes used in clinical term formation.

When forming clinical terms with the help of root terminological elements, terms can be formed from the basis of the nominative case or from the basis of the genitive case of nouns. For example: *derm-* / *dermat-*, *haem-* / *haemat-* (*dermatosis*, but *epidermis*; *haemapoiesis*, but *haematuria*).

When combining term elements in complex terms at the junction of two consonants, connecting vowels or interfixes are used. Usually, it is -o- in words of Greek and -i- in words of Latin origin. For example, *cardiology*, *cardiolysis*, *cardiogram*, *osteopathy*, *osteoplasia*, *osteogenesis*, *laryngoscopy*, *laryngospasm*, *laryngostenosis* and the like. Although in artificially formed terms, this correspondence is not always maintained.

The vast majority of term elements can be used both at the beginning and end of the term, such as *cardiopathia*, but *stenocardia*.

Some self-meaning terms are also used as finite term elements. Moreover, the place of the term element in the word structure does not affect its meaning. But it should be borne in mind that, depending on the location of the term element in a complex word, there

may be some additional shades of meaning that affect the overall meaning of the term.

For example, the thermocouple-therapy means "treatment with something". For example, *phytotherapy* - herbal treatment, *balneotherapy* - bath treatment, *chemotherapy* - chemical treatment, *haemotherapy* - blood treatment, *radiotherapy* - x-ray treatment, *aromotherapy* - odor treatment, *physiotherapy* - treatment with natural and artificial physical factors - *cryotherapy* cold.

It should be noted that in clinical veterinary terminology, the same as in medical terminology, there are terms and terminological elements that have a variety of meanings, due to their use in various fields of medicine. For example, a terminological element -*lysis* in pathology indicates the decomposition of tissues (*osteolysis* – остеоліз, decomposition of bone tissue), and in surgery – for the operation of freeing the organ from splices (*cardiolysis* – кардіолізис, surgical dissection of fused pericardial layers); *haemostasis* in pathology indicates a stop in blood flow on some part of the body, and in surgery – stop of bleeding [2].

Along with the complexity of clinical terminology, grammatical features of specialized veterinary texts are long sentences with a cumbersome structure; multicomponent phrases; definitions, passive constructions, and clauses; omissions of some auxiliary verbs; non-personal verb forms [1, 12]. The specifics of translating such texts are that the translator should have a perfect knowledge of grammar, avoid comments and additions to the text, and be guided in the field of highly specialized terminology.

In addition, we observe a large number of eponyms in clinical veterinary terminology. It is believed that eponyms are formed by metonymic transfer. According to structural features, they are two- or more component, have a core (generic) word that reflects the general name: disease, reaction, test, syndrome, etc. and the name or surnames of scientists who semantically determine and specify the generic word. For example, *Aujeszky's disease* – хвороба Аujeszкі, *Babes-Negri bodies* – тільця Бабеша-Негри, *Coombs' test* – тест Кумбса, *Gamboro disease* – хвороба Гамборго, *Jarisch-*

Hersheymer reaction – реакція Яриша-Геркстеймера, *Lyme disease* – хвороба Лайма, *Meniere disease* – хвороба Мен'єра, *Newcastle disease* – хвороба Ньюкасла, *Stevens-Johnson syndrome* – синдром Стівенса-Джонсона, *Teschen disease* – хвороба Тешена, *Yone's disease* – хвороба Йоне [10].

In addition, in modern clinical veterinary terminology, synonyms are often observed, for example: "fusobacteriosis", "necrobacteriosis", "necrobacillus"; "Maltese fever", "infectious (epizootic) abortion".

The presence of paronyms in clinical terminology can often also lead to misuse. After all, the slight difference between the two clinical terms can cause difficulties in their assimilation and use. Among the terms of veterinary medicine are the following paronyms: "asthenia" - "astasia", "aphasia" - "aphakia", "gastrin" - "gastritis", "incubation" - "innervation", "stress" - "shock", etc.

A common phenomenon in clinical veterinary terminology is the use of abbreviations (shortenings), which can mainly be represented by one-, two-, three-, four-, five- or multi-character designations. For example:

Single-character abbreviations: C (castrated) – кастрований, S (spayed) – стерилізований, T (temperature) – температура (in animals).

Two-character abbreviations: Ab (*antibody*) – антитіла; AI (*artificial insemination*) – штучне запліднення, BM (*bone marrow*) – кістковий мозок, BP (*blood pressure*) – кров'яний тиск, BT (*blood test*) – аналіз крові, ED (*effective dose*) – ефективна доза, EL (*eosinophilic leukaemia*) – еозинофільний лейкоз, IA (*intraarterial*) – внутрішньоартеріально, IC (*intracardiac*) – внутрішньосерцево, ID (*intra dermal*) – внутрішньошкірно, IM (*intramuscular*) – внутрішньом'язово, IP (*intraperitoneal*) – внутрішньочеревно, PC (*platelet concentrate*) – вміст лейкоцитів; RP (*retained placenta*) – затримка плаценти.

Three-character abbreviations: AIN (*anaemia of inflammation and neoplasia*) – запальна анемія та новоутворення, ALL (*acute lymphoblastic leukaemia*) – гострий лімфобластний лейкоз, AML (*acute myeloid leukaemia*) – гострий мієлоїдний лейкоз, ATE (*aortic thromboembolism*) –

тромбоемболія аорти, CBC (*complete blood count*) – повний аналіз крові, CEL (*chronic eosinophilic leukaemia*) – хронічний еозинофільний лейкоз, CHF (*congestive heart failure*) – застійна серцева недостатність, CLL (*chronic lymphocytic leukaemia*) – хронічний лімфолейкоз, CME (*canine monocytic ehrlichiosis*) – моноцитарний ерліхіоз собак, DVT (*deep vein thrombosis*) – тромбоз глибоких вен, FIV (*feline immunodeficiency virus*) – вірус імунодефіциту котів, HUS (*haemolytic-uraemic syndrome*) – гемолітично уремичний синдром, IDA (*iron deficiency anaemia*) – залізодефіцитна анемія, PTE (*pulmonary thromboembolism*) – легенева тромбоемболія, RBC (*red blood cell*) – еритроцити, RDA (*right displaced abomasum*) – зміщений праворуч сечуг, TPO (*triple pelvic osteotomy*) – потрійна тазова остеотомія, TPR (*temperature, pulse, and respiration*) – температура, пульс, дихання, TTA (*transtracheal aspiration*) – транстрахеальна аспірація, VSD (*ventricular septal defect*) – дефект міжшлуночкової перетинки.

Four-character abbreviations: AIHA (*autoimmune haemolytic anaemia*) – аутоімунна гемолітична анемія, ACTH (*adrenocorticotrophic hormone*) – адренокортикотропний гормон, FeLV (*feline leukaemia virus*) – вірус лейкозу котів, IMHA (*immune-mediated haemolytic anaemia*) – імуно-опосередкована гемолітична анемія, SCID (*severe combined immunodeficiency*) – важкий комбінований імунодефіцит.

Five-character abbreviations: GM-CSF (*granulocyte-monocyte colony-stimulating factor*) – гранулоцитарно-макрофагальний колонієстимулюючий фактор, DHLPP (*distemper, hepatitis, leptospirosis, parainfluenza, and parvovirus*) – лихоманка, гепатит, лептоспіроз, парагрип і парвовірус.

Multi-character abbreviations: DHLPP-CV (*distemper, hepatitis, leptospirosis, parainfluenza, parvovirus, and coronavirus*) – лихоманка, гепатит, лептоспіроз, парагрип, парвовірус і коронавірус, FVRCP-C (*feline viral rhinotracheitis, calicivirus, panleukopenia, and chlamydia*) – вірусний ринотрахеїт котів, кальцивіроз, панлейкопенія та хламідіоз, NRIMHA (*non-regenerative*

immune-mediated haemolytic anaemia) – нерегенеративна імунно-опосередкована гемолітична анемія, *rHuG-CSF (recombinant human granulocyte colony-stimulating factor)* – рекомбінантний людський гранулоцитарний колонієстимулюючий фактор.

The saturation of veterinary clinical terminology with abbreviations is one of the ways to optimize professional communication information. During translation, abbreviations can be transmitted in detailed terminological combinations (*FeLV* – feline leukemia virus); full equivalents (*CHEMO* – хіміотерапія); equivalent abbreviations (*antigen* – антиген); direct inclusion of a foreign abbreviation in the translation text (abbreviations *EDTA*, *GMP*, *LD₅₀*, *LD₁₀₀*); transliteration: *GM-CSF* – *GM-CSF*; creation of an abbreviation from equivalent terms: *ELISA* – *ІФА*. When translating abbreviations, it is necessary to take into account the ambiguity of the abbreviation's meaning in the context.

As S. Amelina points out, the most common methods of translating veterinary terms are transcoding, calquing, permutation, and descriptive translation, in particular [1]:

- *transcoding* (transcription, transliteration): *antigen* – антиген, *genome* – геном, *glucose* – глюкоза, *central nervous system* – центральна нервова система, *cholesterol* – холестерол, *creatine* – креатинін, *cystoscopy* – цистоскопія, *plasma* – плазма, *tuberculin* – туберкулін, etc.;

- *calquing*: *allergic dermatitis* – алергічний дерматит, *adrenocorticotropic hormone* – адренокортикотропний гормон, *brachycephalic dogs* – брахіцефалічні собаки, *plasma substitute* – замітник плазми, *lymphatic system* – лімфатична система, *muscle dystrophy* – дистрофія м'язів;

- *descriptive translation*: *serosurveillance* – спостереження за серологічною реакцією;

- *permutation*: *blood pressure* – тиск крові, *canine adenovirus* – аденовірус собак, *blood transfusion* – переливання крові, *feed calculation* – розрахунок раціону, *bursal disease* – хвороба Гамборо.

In order to adequately reproduce the original term in Ukrainian, it is necessary to pay attention to its structural and semantic features when translating. The equivalence of

reproduction is determined by lexical, terminological, structural, and semantic features of clinical veterinary terminology. The difficulty of translating clinical terms of veterinary medicine is the presence of synonymous terms, neologism terms, polysemantic terms, homonymous terms and terms that do not have translation equivalents. When translating them, it should be borne in mind that veterinary terms are characterized by such features as the presence of definition, maximum abstractness, monosemcity, lack of expression and emotional coloring, stylistic neutrality, correlation with special concepts and strict logic. It should be remembered that clinical veterinary terminology does not contain metaphors and other stylistic techniques, and the veterinary terminological lexicon is presented in different contexts, which makes translation difficult.

Translation problems include the presence in veterinary medicine of a large number of "false friends of the translator", who often, having a consonant origin in one language, have another version of the translation - in another, which creates a false impression for the translator who simply transliterates the term without suspecting about the availability of other options.

Translation of clinical veterinary vocabulary is a complex process that requires erudition, broad awareness of a particular field, and a high level of competence from the translator. Although a large number of veterinary terms are reproduced by equivalents, there are many terms that require translation solutions.

Summing up, we note that the translation of clinical veterinary terminology can be considered one of the most difficult, since veterinary medicine, as well as human medicine, is a science, and making mistakes when translating terms, approximate wording, and inaccuracy of terms are unacceptable.

Conclusions and future perspectives. So, clinical veterinary terminology is a specific scientific field that is actively developing, because methods for diagnosing diseases are being improved, new diseases are being identified, international protocols for treating diseases are being developed, etc. Accordingly, the terminology of clinical veterinary medicine is constantly

replenished with new terms, improved, modified, enriched, and requires more thorough research in order to be systematized and adequately translated by the scientific veterinary community around the world.

The obtained results will be the basis for further linguistic research of clinical

Список використаних джерел

1. Амеліна С. М., Гопак І. М. Структурно-семантична характеристика англійських термінів підмови ветеринарії у контексті україномовного перекладу Науковий вісник НУБіП України. Серія: Філологічні науки. 2016. Вип. 248. С. 156–161.

2. Дубенкова Л. В., Алухтина Л. М. Медицинская терминология: различные способы образования медицинских терминов (на примере английского языка). Научный электронный журнал INNOVA. 2017. №1 (6) URL: <http://innova-journal.ru/issues/2017-1-6/files/06.pdf>. (дата звернення. 12.09.2020).

3. Рожков Ю. Особливості ветеринарної термінології та її класифікація. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2017. Вип. 24. С. 83–87.

4. Рожков Ю. Г. Лінгвоконітивний підхід до вивчення термінології ветеринарної медицини. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». 2017. Вип. 66. С. 75–76.

5. Сиротина Е. А. Категории пространства и времени в англоязычной терминологии ветеринарной медицины. *Studia Humanitatis*. 2020. Вып. 3.

6. Тимкина Ю. Ю. Классификация ветеринарной терминологии в английском языке. Вопросы теории и практики. 2017. № 6 (72). Ч. 1. С. 156–158.

7. Ягенич Л. В. К вопросу о классификации терминологии ветеринарной медицины в современном английском языке. Преподаватель XXI век. 2020. № 1–2. С. 342–351.

8. Cherepovska T. English for veterinary medicine: the semantic peculiarities of terminological system and the ways of teaching. *Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and*

veterinary terminology, studied its lexical, grammatical and lexico-grammatical transformations. These results will be a prerequisite for a detailed study of the information materials provided by the translation to achieve the translation equivalence of veterinary terms.

Perspectives. The 3rd International symposium proceedings (January 25, 2019), Premier Publishing s.r.o. Berlin. 2019. P. 95–101.

9. Cherepovska T., Binkevych O. Morphological peculiarities of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»:серія «Філологія». 2019. Вип. 5 (73). С. 310–312

10. Craig E. Greene. Infectious diseases of the dog and cat, fourth edition. Elsevier. 2012. 1354 p.

11. Karbovnik I. V. Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького. 2018. том 20. № 86. С. 161–166.

12. Melashchenko M. Keys to successful Ukrainian – English medical translation. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький, 2017. Вип. 154. С. 146–149.

13. Romich J. A. An Illustrated Guide to Veterinary Medical Terminology. Third Edition. Delmar, USA. 2009. 518 p.

14. Rozhkov Y. Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. *Cogito – Multidisciplinary Research Journal*. 2022. Vol. XIV. No.1. P. 188–203.

15. Stukalo O. A. Latin terminology in the professional speech of future veterinarians. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 3. С. 99–102.

References

1. Amelina, S. M., Hopak, I. M. (2016). *Struktorno-semantychna kharakterystyka anhliiskykh terminiv pidmovy veterynarii u konteksti ukrainomovnoho perekladu* [Structural and semantic peculiarities of English terms in the veterinary sublanguage in the context of Ukrainian translation].

Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorustuvannia Ukrainy. Seriya: Filolohichni nauky [Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences], vol. 248, 156-161 [in Ukrainian].

2. Dubenkova, L. V., Alukhtina, L. M. (2017). Meditsinskaia terminologiya: razlichnye sposoby obrazovaniia meditsinskikh terminov (na primere angliiskogo iazyka) [Medical terminology: different ways of forming medical terms (using the example of English)]. Nauchnyi elektronnyi zhurnal INNOVA [Scientific electronic journal INNOVA], no. 1 (6). Retrieved from: <http://innova-journal.ru/issues/2017-1-6/files/06.pdf>. (accessed 12.09.2021) [in Russian].

3. Rozhkov, Yu. H. (2017). Osoblyvosti veterynarnoi terminolohii ta yii klasyfikatsiia [Features of veterinary terminology and its classification]. Naukovi zapysky VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Filolohiia (movoznavstvo) [Scientific notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series: Philology (linguistics)], vol. 24, 83–87 [in Ukrainian].

4. Rozhkov, Yu. H. (2017). Linhvokonityvnyi pidkhid do vyvchennia terminolohii veterynarnoi medytsyny [Linguoconitive approach to the study of veterinary terminology]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriya «Filolohiia» [Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series], no 66, 75–76. [in Ukrainian].

5. Sirotna, E. A. (2020). Kategorii prostranstva i vremeni v angloyazychnoi terminologii veterynarnoi meditsyny [Categories of space and time in the English terminology of veterinary medicine]. *Studia Humanitatis*, no 3. [in Russian].

6. Timkina, Iu. Iu. (2017). Klasifikatsiia veterynarnoi terminologii v angliiskom iazyke [Classification of veterinary terminology in English]. *Voprosy teorii i praktiki* [Questions of theory and practice], no 6 (72), vol. 1, 156–158 [in Russian].

7. Yagenich, L. V. (2020). K voprosu o klassifikatsii terminologii veterynarnoi meditsyny

v sovremennom angliiskom yazyke [On the question of classification of terminology of veterinary medicine in modern English]. *Prepodavatel XXI vek* [Teacher of the XXI century], no 1–2, 342–351. [in Russian].

8. Cherepovska, T. (2019). English for veterinary medicine: the semantic peculiarities of terminological system and the ways of teaching. *Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. The 3rd International symposium proceedings (January 25, 2019)*, Premier Publishing s.r.o. Berlin, 95–101.

9. Cherepovska, T., Binkevych, O. (2019). Morphological peculiarities of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriya «Filologiya» [Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series], no. 5 (73), 310–312.

10. Craig, E. Greene (2012). *Infectious diseases of the dog and cat*, fourth edition. Elsevier. 1354 p.

11. Karbovnik, I. V. (2018). Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z.Gzhytskoho* [Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi], vol. 20, no 86, 161–166.

12. Melashchenko, M. (2017). Keys to successful ukrainian – english medical translation. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky* [Science notes. Series: Philological Sciences]. *Kropyvnytskyi*. vol. 154, 146–149.

13. Romich, J. A. (2009). *An Illustrated Guide to Veterinary Medical Terminology*. Third Edition. Delmar, USA. 518 p.

14. Rozhkov, Yu. (2022). Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. *Cogito – Multidisciplinary Research Journal*, vol. XIV, no. 1, 188–203.

15. Stukalo, O. A. (2020). Latin terminology in the professional speech of future veterinarians. *Інноваційна педагогіка [Innovative pedagogy]*, vol. 22, no. 3, 99–102.

Анотація. У статті схарактеризовано особливості формування, систематизації та перекладу клінічної ветеринарної термінології. Метою дослідження є вивчення лексичних та структурних особливостей клінічної ветеринарної термінології, визначення основних способів її відтворення в англо-українських перекладах.

Проведене дослідження уможливило проаналізувати специфіку формування, лексичні та семантичні особливості клінічної ветеринарної термінології.

Встановлено, що формування клінічної ветеринарної термінології здійснюється з використанням терміноелементів греко-латинського походження, що є підґрунтям розвитку терміносистеми ветеринарної медицини. Окрім того, останнім часом спостерігається явище заміни термінів, утворених на основі інших мов, англійськими запозиченнями та запозиченнями із інших мов.

Визначено, що основою формування клінічних ветеринарних термінів слугує префіксальний спосіб, при якому найчастіше вживаними є префікси *contra*, *anti-*, *in-(im)*, *en-*, *ante-*, *pro-*, *ad-*, *de-*, *hyper-*, *hypo-*, *post-*, *meta-*, *con-*, *de-* (*des-*), *dis-*, *epi-*, *extra-*, *inter-*, *intra-*, *per-*, *re-*, *sub-*, *super-*, *supra-*, *trans-*, *ultra-*, *mono-*, *bi-*, *oligo-*, *para-*; суфіксальний спосіб, при якому найчастіше вживаними є суфікси *-ac*, *-al*, *-an*, *-ar*, *-ary*, *-eal*, *-ic*, *-ine*, *-ous*, *-tic*, *-ectomy*, *-pexy*, *-plasty*, *-stomy*, *-tomy*, *-centesis*, *-gram*, *-graph*, *-graphy*, *-lysis*, *-scope*, *-scopy*, *-therapy*, *-rrhagia* or *-rrhage*, *-rrhaphy*, *-rrhea*, *-rrhexis*, *-algia*, *-dynia*, *-itis*, *malacia*, *-megaly*, *-osis*, *-pathy*, *-sclerosis*, *-um*; а також – кореневий спосіб, переважно за допомогою комбінації голосного звуку та комбінацій форм.

Систематизовано й проаналізовано роль скорочень та аббревіації у клінічній термінології і способи їхнього відтворення під час перекладу. Вказано лексичні, граматичні та лексико-граматичні способи перекладу клінічної ветеринарної термінології українською мовою.

Доведено необхідність детального вивчення клінічної термінології для формування навичок адекватного перекладу.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, систематизація, спосіб творення, формування, переклад.

УДК 920.183.7. 563.70

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.002>

**MORPHOLOGIZED CONCEPT ECO- IN THE PROCESSES OF CONCEPTUAL DERIVATION
OF THE ENGLISH ECOLOGICAL LINGUO-MENTAL UNITS
МОРФОЛОГІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ ЕСО– У ПРОЦЕСАХ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ
АНГЛІЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЛІНГВО-МЕНТАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ**

O. O. SYROTINA, PhD in Pedagogical Sciences, Senior lecturer at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation,

O. O. СИРОТІНА, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри романогерманських мов і перекладу,

Email: o.mishak@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

*Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The paper focuses upon the conceptual derivation of English ecological linguo-mental units formed by the metacognitive mechanism of affixation with the morphologized concept ECO-. Through it a number of lexicalized ecocentric concepts were formed, which are actively used at the verbal level of information explication, reproducing the importance of environmental friendliness. Morphologized concept ECO- participated in the formation of lexicalized concepts that are a replenishment source of such thematic categories in the ecology field as natural phenomena and cataclysms: ECOANXIETY, ECOBLING, ECOEFFICIENCY, ECOSCAM, ECOCATASTROPHE, ECOINSTITUTE; environmental activities: ECOTOURISM, ECOMARKETING, ECOEVALUATION, ECOPROGRAMMING, ECOPRODUCTION, ECOAUDIT, ECOCRACY, ECOACTION, ECOWAR, ECOFEMINISM, ECOASSAY; property: ECOFAVOURABLE, ECOPRODUCTIVE, ECOACTIVE, ECOPRACTICAL, ECORECREATIONAL, ECOTONAL, subject: AECOCLOTHES, ECOFOOD, ECOMATERIALS, ECOMAGAZINES, ECOPRODUCTS, ECOBAGS, ECO-HOUSE; ECOARCHITECTURE, ECOCAR, ECOHOTEL, ECOLODGE, ECOLABEL, ECO-HOME; place of action: ECOPLANT, ECOZONE, ECOTERRITORY, ECOTOWN, ECOBURB, ECOREGION; sciences and branches: ECOPSYCHOLOGY, ECOHYDROLOGY, ECOHYDRODYNAMICS, ECOHISTORY; persons: ECOSPECIALIST, ECOCOORDINATOR, ECODEFENDER, ECOPROGRAMMER, ECOTOXICOLOGIST, ECOHYDROLOGIST, ECO-GUARD, ECOALARMIST. A significant number of lexicalized concepts represented in the study indicates the high activity of the morphological concept ECO- in terms of conceptual derivation of English environmental units. Morphologized concept ECO- provides eco-identification of English-language lexicalized concepts in the linguo-mental continuum.*

Key words: *ecology sphere, conceptual derivation, morphological concept ECO-, lexicalized concept, thematic categories.*

Introduction. The relevance and topicality of environmental problems and the impact on human life attracts the interest of both narrow profile scientists and representatives of interdisciplinary disciplines. Environmental problems, which are the main issue of ecology, cause the emergence of new lexemes denoting previously non-existent concepts. At present, environmental terminology continues to be developed, supplemented and studied.

At the present stage, researchers have studied in detail the processes of development and formation of English-language environmental terminology, its lexical and semantic, pragmatic and functional features. The urgency of language

research in the field of ecology is evidenced by the scientific studies of E. Balyuta [3, 4], M. Buendía-Castro [17], G. Bevzo [5, 6], A. Gagné, and M. L'Homme [19], R. Heuberger [20], O. Rosmaritsa [14], M. Salamakha [15, 27, 28], G. Usyk [16] and others.

The new vocabulary is part of the structured knowledge about ecology, presented in the human mind as a concept. In cognitive linguistics, the concept, like language, is dynamic. The array of lexicalized concepts is growing mainly due to the action of derivation mechanisms. The basis of all types of creation of derived language units is the association as the main function of human thinking. The process of a derived

© O. O. Syrotina

word formation at the mental level is marked by conceptual derivation. It is the formation of new concepts, which takes place on the basis of information material already existing in the network of mental space concepts. The result is a "derivative mental structure" (derivative concept). Through derivative concepts, man is able to interpret new knowledge and determine its place in his own view of the world around him. The most active in derivation terms of such ecocentric concepts is the morphologized concept ECO-.

The lack of scientific coverage of the forming ecological linguo-mental units in the conceptual derivation using the morphologized concept ECO- and a significant number of such lexicalized concepts indicate the relevance of our study.

Analysis of recent researches and publications. Derivation processes have been studied at various levels. Thus, the features of derivation at the lexical level were actively studied by N. Amosova, V. Gak, M. Nikitin, V. Teliya, D. Shmelev, derivational processes at the syntactic level were considered by E. Starikova, V. Hrakovsky and other scientists. Gradually, researchers came to the conclusion that neither the formal nor the semantic aspects of derivational mechanisms make it possible to reveal the nature of secondary phenomena.

The emergence of new approaches to the study of linguistic semantics, according to which increased attention is paid to human cognitive activity, the relationship of consciousness structures and knowledge structures, has led to awareness of the need to understand semantic shifts at a deep, conceptual level. This is what cognitive linguistics deals with, the main task of which is "to explain the constant correlations and connections that are manifested between the language structures and knowledge structures" [13, p. 9]. Among the topical issues of cognitive linguistics is the mental representation of units at different levels of the language system. In particular, the problems of multilevel linguistic representation of concepts have been the subject of research in the scientific studies of N. Besedina, M. Boldyrev, O. Kubryakova, O. Magirovska, O. Pozdnyakova and others. The morphological level includes morphemes of both grammatical and derivational nature.

Linguocognitive study of morphological

representation of human knowledge components in English was conducted by N. Besedina [3, 4] exclusively on the basis of grammatical morphemes, but so far there are no works of linguists devoted to word-forming (derivational) units of this language level. A significant contribution to the study of English-language morphological metaconcepts in the processes of conceptual derivation (on the material of language innovations of the late XX - early XXI century) was made by O. Garmash [10, 11, 12].

The purpose of the paper is to study the phenomena of conceptual derivation, which ensure the growth of a number of English ecological morphological concepts formed by the metacognitive mechanism of affixation with morphologized concept ECO -.

Materials and methods of research. The study was based on a sample of lexicographic data recorded in English specialized and explanatory dictionaries: Cambridge Dictionaries Online, Collins English Dictionary Online, Marriam Webster Dictionary Online, Macmillan Dictionary Online, Longman Dictionary of Contemporary English LDOCE, Oxford Learner's Dictionary Online, Random House Kerner College Dictionary, as well as Internet resources.

The sources of the study were journalistic texts of the British and American media: BBC, The Daily Monitor, Evening Standard, The Globe and Mail, The Guardian, The New York Times, The Star, The Telegraph, USA Today, The Washington times.

The main method used in our study is the analysis of the conceptual derivation of concepts with morphologized concept ECO-.

Results of the research. The process of human cognition, which consists in the development of his ability to navigate the world, is a process of forming meanings or concepts about the cognition objects [29, p.35]. The union of concepts is a system of certain human knowledge about the world or conceptual system. Some fragments of the conceptual system, which are the most important knowledge accumulated by mankind, are encoded by linguistic means and stored in language. Thus, using language in everyday life for communication or scientific purposes, we operate with certain concepts presented in our conceptual system.

Representing the world through a system of concepts, language also plays an important role in shaping the conceptual system of man, because it allows manipulating verbal symbols, manipulating the concepts of the system, thereby contributing to the creation of new conceptual entities.

The formation of new concepts in the conceptual system "occurs due to processes that are constantly carried out in the system, one of which is the conceptual derivation" [2, p. 54].

In linguistic studies of recent years, the derivation concept is increasingly extrapolated to various units of the conceptual level, which led to the formation of a large-scale concept of "conceptual derivation". This term is understood as "a cognitive process that ensures the emergence of a new knowledge structure in the conceptual system of a person" [2, p. 86].

As well as at the language level, conceptual derivation is represented by a multilateral process of the forming new various conceptual structures, ranging from conceptual features to the emergence of new concepts. If the former lead to modifications of conceptual structures, then the latter contribute to the scope expansion of one or another larger concept. Accordingly, each concept has a derivational potential, by which we mean the ability of the conceptual structure to develop due to the potentialities of each of the elements contained in it and their attributes.

In a broad sense, conceptual derivation, according to N. Boldirev, stands as "a linguistic model of changing a certain conceptual content in order to form a new meaning" [9, p. 48]. This process is based on the use and interpretation of already verbalized knowledge through its narrowing, expansion, development, restructuring, generalization or, conversely, concretization. The formation of new meaning occurs through certain language mechanisms, and the links between new and original concepts may be different, subject to different cognitive schemes and models: "part – whole", "neutralizing, strengthening or weakening a certain characteristic", "gradation of the degree of sign manifestation", "changing the perspective of the concept representation" [9, p. 48].

L. Babina considers conceptual derivation as a "cognitive process that

ensures the emergence of a new knowledge structure in the conceptual system of man on the basis of existing concepts and conceptual structures" [2, p. 54]. It is assumed that after the concepts that form the human conceptual system have been named, the language has the prerequisites for their further integration into new conceptual structures, resulting in the fixation of independent lexical meanings [2, p. 54]. Concepts born in the course of cognitive activity, having received linguistic representation, become an integral part of the conceptual system, creating, in turn, the basis for its further development and maintaining derivational links with the original structures.

The conceptual system of man is evolving, modified in the process of its interaction with the outside world. In this case, the internal development of the conceptual system is due to the processes that are constantly carried out in the system, one of which is the conceptual derivation.

In modern linguistics, there are two concepts that attempt to understand and describe the interaction of cognitive elements, which are objectified by the addition of linguistic meanings: "cognitive derivation" and "conceptual derivation". "Cognitive derivation, marked by morpheme combinations, primarily combinations of root and affix morphemes, becomes an arena of interaction of different types of cognitive units (concepts, propositions and frames) and the principles of their integration" [2, p. 53]. "Conceptual derivation" is a redistribution of meanings, in which "new concepts are formed taking into account the original, existing ones" [2, p. 54].

Following N. Boldyrev, we understand the conceptual derivation of "the forming new meaning as a result of a certain way of interpreting the original verbalized knowledge" [9, p. 47].

In carrying out the task of our work, which is to analyze the processes of verbalization of English-language ecocentric lexicalized concepts formed by the metacognitive mechanism of affixation, we rely on the opinion of O. Garmash that affix derivation is a process of creating a new component of linguo-mental environment, arising as a result of heterogeneous conceptual derivation, the source material for which are morphological and lexicalized concepts [10, p. 354].

According to linguists, the concept is

represented in the language by tokens, phrases, word combinations, syntactic structures (sentences) and texts. O. Garmash also considers it obvious that the arsenal of conceptual structures includes those concepts that are verbalized by morphological means. The latter, in turn, are divided into grammatical and derivational (affix) units. These are the mental "quanta of knowledge" that are verbally represented by derivational elements (-abuse, bio-, -crat, crio-, eco-, -erati, -friendly, -free, giga-, -gate, hyper-, -line, macro-, mega-, nano-, neo-, -nomics, -phobia, -speak, -tainment, -watcher, -wise, -wiki-, -zine), the researcher calls "morphologized concepts" (abbreviated morphoconcepts) [12, p. 20].

The most active in derivation terms of lexicalized concepts of ecological nature is the morphological concept ECO-, which, in fact, determines the "ecocentrism" of cluster content of the future derivative concept during hybridization of mirror versions of the original linguo-mental units [11, p. 48].

A study of the morphological concept ECO- shows that its significance relates to the field of ecology and the environment. Thus, in the Longman Dictionary ECO is defined as "relating to the environment" [23]. In the Collins English Dictionary, ECO means "ecology or ecological" [18]. Random House Kernerman Webster's College Dictionary provides the following definition: "a combining form representing ecology; also with the more general sense «environment», «nature», «natural habitat» [26].

Using morphological concept ECO- by the metacognitive mechanism of affixation, numerous series of lexicalized concepts were formed, which are actively used at the verbal level of information explication, reproducing the meaning of environmental friendliness.

Among the ecocentric lexicalized concepts that have emerged recently are: ECO-HOUSE, ECO-TOYS, ECO-TECHNOLOGY, ECO-GARDEN, ECO-TOUR, ECO-TOURISM, ECO-ANXIETY, ECOEDUCATION, ECO-SCHOOL, ECO-INSTITUTE, ECOMARKET, ECO-EFFICIENCY, ECOFRIENDLY.

Today the high productivity of this model is proved by the appearance of such lexical concepts: ECOTAGE, ECOCIDE, ECO-BLING, ECOVORE.

Ecotage – destructive or obstructive

action designed to publicize or harass people believed to be harming the environment [25].

According to the FBI, "eco-terrorism" or "ecotage", is now the number one domestic terrorism threat in the US, greater than that of rightwing extremists, anti-abortion groups and animal rights organisations, and on a par with al-Qaida [30].

Ecocide – damage to or destruction of the natural environment, especially as caused by human activity such as pollution, acts of war, etc. [24].

The proposal for the United Nations to accept "ecocide" as a fifth "crime against peace", which could be tried at the International Criminal Court (ICC), is the brainchild of British lawyer-turned-campaigner Polly Higgins [22].

Eco-bling – ecological gadgets and technology which do not save or produce very much energy relative to their cost [21]. "Eco-bling describes unnecessary renewable energy visibly attached to the outside of poorly-designed buildings– it's a zero-sum approach," – he said [30].

Ecovore – an idea of making food choices based on the conditions at a particular time and/or place [24].

Morphologized concept ECO- participated in the formation of lexicalized concepts that are a replenishment source of the following thematic categories in the ecology field: natural phenomena and cataclysms; environmental activities; property; subject; scene; science and industry; persons.

Natural phenomena and cataclysms.

Anthropogenic activities, industrial development, automation of production processes and other human activities affect the environment, natural resources, nature. In turn, natural changes on the Earth's surface or in the atmosphere have powerful negative consequences for the existence of living beings and humans. In this regard, the ecological terminology of the English language includes terms for natural disasters and phenomena with morphological concept ECO-, for example: ECOANXIETY, ECOBLING, ECOEFFICIENCY, ECOSCAM, ECOCATASTROPHE, ECOINSTITUTE, ECOCIDE.

Environmental activities. With the understanding of the importance of human conservation, with the development of

environmental organizations and improving the environmental culture of people in all countries, environmental terminology of the English language began to be supplemented with new words from the ecology field to denote activities that focus on preserving the planet's ecology, for example: ECOTOURISM, ECOMARKETING, ECOEVALUATION, ECOPROGRAMMING, ECOPRODUCTION, ECOAUDIT, ECOCRACY, ECOACTION, ECOWAR, ECOFEMINISM, ECOASSAY, etc.

Subject. The more states are aware of the importance of ecology and the need to preserve it for human life, the more attention is paid to the introduction of environmental technologies in human life. As a result, there are terms in the language to denote environmentally friendly products, environmentally friendly materials and new items in the field of technology. For example: AECOCLOTHES, ECOFOOD, ECOMATERIALS, ECOMAGAZINES, ECOPRODUCTS, ECOBAGS, ECO-HOUSE; ECOARCHITECTURE, ECOCAR, ECOHOTEL, ECOLOGE, ECOLABEL, ECO-HOME.

Places of action. Today, almost all businesses and facilities use environmentally friendly technologies. This leads to environmentally friendly areas and facilities. For example: ECOPLANT, ECOZONE, ECOTERRITORY, ECOTOWN, ECOBURB, ECOREGION, etc. Also, the ecological terms "places of action" with the concept ECO- are associated with the names of individuals, climatic conditions, etc., which exist in a particular area: ECOTYPE (these are individuals that have adapted to living in the territory), ECOTOPE (natural factors inherent in the land), ECODEME (a population of organisms that occupy a particular ecological niche).

Property. With the help of the morphological concept of ECO-, a number of lexicalized concepts for property designation have been formed, for example: ECOFAVOURABLE, ECOPRODUCTIVE, ECOACTIVE, ECOPRACTICAL, ECORECREATIONAL, ECOTONAL, etc.

Persons. In the environmental field, there are specialists who perform various functions: management, process control, direct environmental work in the field. Activists who are advocating for the conservation of natural resources, the

reduction of global warming, and so on, are also spreading around the world. This contributes to the emergence of concepts for such specialists and individuals, for example: ECOSPECIALIST (a person who studies the relationship between living things and their environment), ECO-COORDINATOR (environmental coordinators develop and implement environmental programs for companies and organizations that are not necessarily environmentally-based themselves. Coordinators are responsible for overseeing these programs and for reporting to upper management on their progress), ECO-DEFENDER (a person who loves going to events, especially outdoor events during the summer, but these events can cause significant ecological problems), ECOPROGRAMMER (a person who writes computer environmental programs), ECOTOXICOLOGIST (one who studies the immediate effect of a toxic substance on individual organisms and species in food webs, with the ultimate aims of predicting effects on wildlife populations, ecosystems and on human food resources such as fish and shellfish), ECOHYDROLOGIST (ecohydrologists study both terrestrial and aquatic systems. In terrestrial ecosystems (such as forests, deserts, and savannas), the interactions among vegetation, the land surface, the vadose zone, and the groundwater are the main focus)., ECO-GUARD (someone whose job is to protect wild animals, especially those that are endangered), ECO-ALARMIST (one who alarms others with environmental issues).

Environmental sciences and industries. Morphological concept ECO- is a source of replenishment of the thematic category of ecology science and industry, for example: Ecopsychology (an interdisciplinary and transdisciplinary field that focuses on the synthesis of ecology and psychology and the promotion of sustainability), Eco-art (any of various forms of art that promote living in harmony with the natural environment), Ecohydrology (the study of the ecological processes associated with hydrology), Ecohydrodynamics (the hydrodynamics of an ecosystem), Ecotoxicology (the branch of science that deals with nature, effects, and interactions of substances that are harmful to the environment), Ecohistory (environmental history).

Thus, as the illustrations above show, the number of ecocentric lexicalized concepts, which include the morphologized concept ECO-, is rapidly increasing. The popularity of affix derivation processes with the participation of this morphological concept outlines extremely wide opportunities for the formation of derivatives.

Modeling of conceptual knowledge structures and features of their verbalization allows us to establish that morphological concepts, functioning together with models at the metacognitive level of the linguo-mental environment, due to the processes of conceptual derivation, are reproduced at the cognitive level in lexicalized concepts. At the same time, they play the role of "identifiers" in the processes of packaging, storage and representation of verbocentric units of

information [12].

Conclusions. Thus, the analysis of factual material allows us to conclude that the creation of new concepts based on existing concepts is ensured by the action of conceptual derivation, which is a cognitive process. It provides the emergence of a new knowledge structure in the conceptual system of a person on the basis of existing concepts and conceptual structures. High activity in terms of conceptual derivation of English environmental units is marked by the morphological concept of ECO-, as evidenced by the significant number of lexicalized concepts represented in the study. Morphologized concept ECO- provides eco-identification of lexicalized concepts in the linguo-mental continuum.

Список використаних джерел

1. Бабина Л. В. Проблема концептуальной деривации. *Вопр. когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 86-91.

2. Бабина Л. В. Когнитивные основы вторичных явлений в языке и речи. Тамбов; Москва, 2003. 54 с.

3. Балюта Е. Г. Нова лексика та фразеологія англійської мови сфери охорони довкілля: структурно-семантичні і функціональні параметри : Автореф. дис... канд. філол. наук. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. 2007. 20 с.

4. Балюта Е. Г. Еволюція "екологічної свідомості" та її вербалізація. *Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки*. 2015. № 2. С. 35-40.

5. Бевзо Г. А. Джерела походження екологічної термінології в англійській та українській мовах. *Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. Львів*, 2017. 204 с.

6. Бевзо Г. А. Концептуальна сфера "екологія" в англійській та українській мовах. *Мова і культура: наук. журнал*. Київ: Видавн. дім Дмитра Буряго, 2014. Вип. 17. Т. I (169). С. 151–158.

7. Беседина Н. А., Болдырев Н. Н. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2007. т. 66, № 1. С. 3-10.

8. Беседина Н. А. Роль морфологических категорий в организации языка как когнитивной системы. *Когнитивные исследования языка*. Вып. VII. Типы категорий в языке. Москва: Ин-т языкознания

РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. П. Г. Державина, 2010. С. 363–371.

9. Болдырев Н. Оценочная метареферентация: проблемы изучения и описания. *Когнитивные исследования языка*. Вып. V. Исследование познавательных процессов в языке : сб. науч. тр. М.; Тамбов, 2009. С. 43-51.

10. Гармаш О. Л. Англійськомовні морфологізовані метаконцепти в процесах концептуальної деривації (на матеріалі мовних інновацій кінця ХХ – початку ХХІ ст.). *Дис... док. філол. наук: 10.02.04.. Запоріжжя, ЗНУ*, 2017. 525 с.

11. Гармаш О. Л. Вербалізація англійськомовних біоцентричних лексикалізованих концептів афіксального типу. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 2014. 2 (34). 47-50.

12. Гармаш О. Л. Шляхи поповнення афіксального контенту концептосистеми сучасної англійської мови. *Нова філологія*. № 56. 2013. С.18-24.

13. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. *Рос. Академия наук. Ин-т языкознания*. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

14. Розмаріца І. О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2004. 15 с.

15. Саламаха М. Я. Англійськомовна

терміносистема охорони довкілля: структура, семантика, прагматика. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Львів, 2016. 317 с.

16. Усик Г. Особливості творення та семантика англomовної термінології сфери охорони довкілля. *Advanced Linguistics*, № 7. 2021. С. 59-64.

17. Buendía-Castro M. Bilingual and multilingual online environmental knowledge resources: A comparative study for translation purposes. *International Journal of Lexicography*. Volume 33. Issue 1. 1 March 2020. Pp. 40-72.

18. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged©HarperCollins Publishers 1991, 1994, 1998, 2000, 2003. URL: <http://www.thefreedictionary.com/ecology>

19. Gagné A.-M., L'Homme M.-C. Opposite relationships in terminology. *Terminology*. Volume 22. Issue 1. 2016. 30-51.

20. Heuberger R. Anthropocentrism in monolingual English dictionaries: An ecolinguistic approach to the lexicographic treatment of faunal terminology. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*. Volume 28. Issue 1. 2003. 93-105.

21. Jha A. Eco-bling and retrofitting won't meet emissions targets, warn engineers. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2010/jan/20/eco-bling-retrofitting-carbon-emissions>.

22. Jowit J. British campaigner urges UN to accept 'ecocide' as international crime. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2010/apr/09/ecocide-crime-genocide-un-environmental-damage>.

23. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman: Pearson Education, 2009. 2082 p. URL: www.ldoceonline.com

24. Macmillan English Dictionary Online. URL: <https://www.macmillandictionary.com>.

25. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

26. Random House Kernerman Webster's College Dictionary. URL: <https://www.amazon.com>

27. Salamakha M. Y. Studying of the English Environmental Protection Terminology in the Aspect of Thematic Groups and Hyperhyponymic Relations. *Education's Role in Preparing Globally Competent Citizens*. Bulgarian Comparative Education Society 2014. Vol. 12. P. 663–669.

28. Salamakha M. Ya. Semantic models of the English Environmental Protection Terms.

Science and Education a New Dimension. *Philology*, III (14). Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. Iss. 65. 2015. P. 21–24.

29. Syrotina O. O. Morphological concept BIO- in the processes of conceptual derivation of biotechnological units. «*International journal of philology*». Vol. 13 (1), 2022. P. 34-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2022.01.034>

30. Vidal J. The Green Scare. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2008/apr/03/greenbuilding>.

References

1. Babina, L. V. (2007). Problema kontseptual'noy derivatsii [The problem of conceptual derivation]. *Vopr. kognitivnoy lingvistiki* [Questions of cognitive linguistics]. 4. Pp. 86-91.

2. Babina, L. V. (2003). *Kognitivnyye osnovy vtorichnykh yavleniy v yazyke i rechi* [Cognitive foundations of secondary phenomena in language and speech]. Tambov; Moscow, 54 p.

3. Balyuta, E. G. (2007). *Nova leksyka ta frazeolohiya anhliys'koyi movy sfery okhorony dovkillya: struktorno-semantychni i funktsional'ni parametry* : Avtoref. dys... kand. filol. nauk [New vocabulary and phraseology of the English language in the field of environmental protection: structural-semantic and functional parameters: Abstract. dis ... cand. philol. science.]. Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnikova. 20 p.

4. Balyuta, E. G. (2015). *Evolyutsiya "ekolohichnoyi svidomosti" ta yiyi verbalizatsiya* [Evolution of "ecological consciousness" and its verbalization]. *Derzhava ta rehiony* [State and regions]. Seriya : Humanitarni nauky. No. 2. Pp. 35-40.

5. Bevzo, G. A. (2017). *Dzherela pokhodzhennya ekolohichnoyi terminolohiyi v anhliys'kiy ta ukrayins'kiy movakh*. *Dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. Fil* [Sources of origin of ecological terminology in English and Ukrainian languages. Dis. for science. degree of cand. phil.]. Lviv, 204.

6. Bevzo, G. A. (2014). *Kontseptual'na sfera "ekolohiya" v anhliys'kiy ta ukrayins'kiy movakh* [Conceptual sphere "ecology" in English and Ukrainian languages]. *Mova i kul'tura: nauk. zhurnal* [Language and culture: science. Magazine]. Kyiv: Vydavn. dim Dmytra Buraho, Vol. 17. No. 1. (169). Pp. 151–158.

7. Besedina, N. A., Boldyrev, N. N. (2007). Kognitivnyye mekhanizmy morfologicheskoy reprezentatsii v yazyke [Cognitive mechanisms of morphological representation in language]. *Izvestiya RAN. Seriya literatury i yazyka* [Izvestiya RAN. Literature and Language Series]. Part 66, No.1. Pp. 3-10.
8. Besedina, N. A. (2010). Rol' morfologicheskikh kategoriy v organizatsii yazyka kak kognitivnoy sistemy [The role of morphological categories in the organization of language as a cognitive system]. *Kognitivnyye issledovaniya yazyka* [Cognitive studies of language]. Vol. VII. Tipy kategoriy v yazyke. Moscow: In-t yazykoznaneya RAN; Tambov: Izdatel'skiy dom TGU im. R. G. Derzhavina. Pp. 363–371.
9. Boldyrev, N. (2009). Otsenochnaya metareprezentatsiya: problemy izucheniya i opisaniya [Estimated Meta-Representation: Problems of Study and Description]. *Kognitivnyye issledovaniya yazyka* [Cognitive studies of language.]. Vyp. V. Issledovaniye poznavatel'nykh protsessov v yazyke: sb. nauch. tr. Moscow; Tambov, Pp. 43-51.
10. Garmash, O. L. (2017). Anhlomovni morfologizovani metakontsepty v protsesakh kontseptual'noyi deryvatsiyi (na materialy movnykh innovatsiy kintsya XX –XXI st.) [English-language morphologized metaconcepts in the processes of conceptual derivation (on the material of language innovations of the end - beginning of the XXI century)]. *Dys... dok. filol. nauk: 10.02.04.. Zaporizhzhya, ZNY, 525 p.*
11. Garmash, O. L. (2014). Verbalizatsiya anhlomovnykh biotsentrychnykh leksykalizovanykh kontseptiv afiksial'noho typu [Verbalization of English-language biocentric lexicalized concepts of affix type]. *Science and Education a New Dimension. Philology 2* (34), 47-50.
12. Garmash, O. L. (2013). Shlyakhy popovnennya afiksial'noho kontenta kontseptosystemy suchasnoyi anhliys'koyi movy [Ways of replenishment of affix content of the conceptual system of modern English]. *Nova filolohiy. No.56, Pp.18-24.*
13. Kubryakova, Ye. S. (2004). Yazyk i znaniye: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira [Language and knowledge: On the way to obtaining knowledge about language: Parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world]. *Ros. Akademiya nauk. In-t yazykoznaneya. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 56 p.*
14. Rozmaritsa, I. O. (2004). Linhvokohnityvni osoblyvosti komunikatsiyi u sferi ekolohiyi [Linguocognitive features of communication in the field of ecology] avtoref. *dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. fil. nauk: spets. 10.02.04 «Hermans'ki movy».* Kyiv, 15 p.
15. Salamakha, M. Ya. (2016). Anhlomovna terminosystema okhorony dovkillya: struktura, semantyka, prahmatyka [English terminology of environmental protection: structure, semantics, pragmatics]. *Dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk. Lviv, 317 p.*
16. Usyk, G. (2021). Osoblyvosti tvorenniya ta semantyka anhlomovnoyi terminolohiyi sfery okhorony dovkillya [Peculiarities of creation and semantics of English terminology in the field of environmental protection]. *Advanced Linguistics, № 7. Pp. 59-64*
17. Buendía-Castro, M. (2020). Bilingual and multilingual online environmental knowledge resources: A comparative study for translation purposes. *International Journal of Lexicography. Volume 33, Issue 1, 1 March, 40-72.*
18. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged©HarperCollins Publishers (1991, 1994, 1998, 2000, 2003). Retrieved from: <http://www.thefreedictionary.com/ecology>
19. Gagné, A.-M., L'Homme, M.-C. (2016). Opposite relationships in terminology. *Terminology. Volume 22, Issue 1, 30-51.*
20. Heuberger, R. (2003). Anthropocentrism in monolingual English dictionaries: An ecolinguistic approach to the lexicographic treatment of faunal terminology. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik. Volume 28, Issue 1, 93-105.*
21. Jha, A. Eco-bling and retrofitting won't meet emissions targets, warn engineers. *The Guardian.* Retrieved from: [https://www.theguardian.com/environment/2010/jan/20/eco-bling-retrofitting-carbon-emissions.](https://www.theguardian.com/environment/2010/jan/20/eco-bling-retrofitting-carbon-emissions)
22. Jowit, J. British campaigner urges UN to accept 'ecocide' as international crime. *The Guardian.* Retrieved from: [https://www.theguardian.com/environment/2010/apr/09/ecocide-crime-genocide-un-environmental-damage.](https://www.theguardian.com/environment/2010/apr/09/ecocide-crime-genocide-un-environmental-damage)
23. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman: Pearson Education (2009).

2082 p. Retrieved from: www.ldoceonline.com

24. Macmillan English Dictionary Online. Retrieved from: <https://www.macmillandictionary.com>.

25. Merriam-Webster Dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/>.

26. Random House Kernerman Webster's College Dictionary. Retrieved from: <https://www.amazon.com>

27. Salamakha, M. Y. (2014). Studying of the English Environmental Protection Terminology in the Aspect of Thematic Groups and Hyper-hyponymic Relations. Education's Role in Preparing Globally Competent Citizens / Bulgarian Comparative Education Society. Vol. 12. P. 663–669.

28. Salamakha, M. Ya. (2015). Semantic models of the English Environmental Protection Terms. Science and Education a New Dimension. Philology, III (14). Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. Iss. 65. P. 21–24.

29. Syrotina, O. O. (2022). Morphological concept BIO- in the processes of conceptual derivation of biotechnological units. «International journal of philology». Vol. 13 (1), P. 34-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2022.01.034>

30. Vidal, J. The Green Scare. The Guardian. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/environment/2008/apr/03/greenbuilding>.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню концептуальної деривації англomовних екологічних лінгво-ментальних одиниць, утворених за метакогнітивним механізмом афіксації з морфологізованим концептом ECO-. За його допомогою було утворено чисельну низку лексикалізованих екоцентричних концептів, які активно використовуються на вербальному рівні експлікації інформації, відтворюючи значення екологічності.

Морфологізований концепт ECO- взяв участь у формуванні лексикалізованих концептів, що являються джерелом поповнення таких тематичних категорій сфери екології, як природні явища і катаклізми: ECOANXIETY, ECOBLING, ECOEFFICIENCY, ECOSCAM, ECOCATASTROPHE, ECOINSTITUTE, ECOCIDE; екологічна діяльність: ECOTOURISM, ECOMARKETING, ECOEVALUATION, ECOPROGRAMMING, ECOPRODUCTION, ECOAUDIT, ECOCRACY, ECOACTION, ECOWAR, ECOFEMINISM, ECOASSAY; властивість: ECOFAVOURABLE, ECOPRODUCTIVE, ECOACTIVE, ECOPRACTICAL, ECORECREATIONAL, ECOTONAL, предмет: AECOCLOTHES, ECOFOOD, ECOMATERIALS, ECOMAGAZINES, ECOPRODUCTS, ECOBAGS, ECO-HOUSE; ECOARCHITECTURE, ECOCAR, ECOHOTEL, ECOLODGE, ECOLABEL, ECO-HOME; місце дії: ECOPLANT, ECOZONE, ECOTERRITORY, ECOTOWN, ECOBURB, COREGION; науки та галузі: ECOPSYCHOLOGY, ECOHYDROLOGY, ECOHYDRODYNAMICS, ECOHISTORY; особи: ECOSPECIALIST, ECOCOORDINATOR, ECODEFENDER, ECOPROGRAMMER, ECOTOXICOLOGIST, ECOHYDROLOGIST, ECO-GUARD, ECOALARMIST. Значна кількість лексикалізованих концептів, репрезентованих у дослідженні, свідчить про високу активність морфологізованого концепту ECO- у плані концептуальної деривації англomовних екологічних одиниць. Морфологізований концепт ECO- забезпечує екоідентифікацію англomовних лексикалізованих концептів у лінгво-ментальному континуумі.

Ключові слова: сфера екології, концептуальна деривація, морфологізований концепт ECO-, лексикалізований концепт, тематичні категорії.

**РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ СТАНУ ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МОВ У КОНТЕКСТІ
«ПЕРЕВЕРНУТОЇ СИНХРОНІЇ»
DEVELOPMENT OF THE CATEGORY OF VOICE IN OLD GERMANIC LANGUAGES IN
THE CONTEXT OF "INVERTED SYNCHRONY"**

О. В. ШАПОЧКІНА, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германської філології
O. V. SHAPCHKINA, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Department of Germanic Philology
E-Mail: o.shapochkina@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9575-0415>

*Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine*

Анотація. У статті на засадах історичної лінгвістики описано категорію стану в давньогерманських мовах. Виокремлено інвентар станових пракатегорійних конструкцій готоскандинавського й західногерманського ареалів. **Мета дослідження** – проаналізувати особливості розвитку категорії стану давньогерманських мов у контексті «перевернутої синхронії». Результати типологічних досліджень специфіки виникнення й розвитку категорії стану давньогерманських мов суттєво розширили уявлення про її функціонування, дали змогу визначити асиметричність станових опозицій всередині парадигми. Ключовими знахідками у вивченні парадигми досліджуваної категорії стали: становий поділ (актив, реверсив, пасив, реципрок, медіопасив тощо) та різний ступінь граматикизації. Встановлено, що граматична категорія стану перебуває у постійному русі, набуває різноманітних трансформацій. Очевидно, що в історичні періоди свого становлення вона так само виявляла ознаки мобільності у межах відкритих динамічних систем. Для розуміння специфіки категорії стану та пояснення її граматичного статусу у статті розглянуто дієслівну парадигму в русі, в динаміці. З'ясовано, що у давньогерманський період ще не були остаточно сформовані станові граматичні конструкції, тому реалізаторами розвитку категорії стану стали перифрастичні конструкції, так звані станові пракатегорійні конструкції. Вже на той час вони являли праоснову для виникнення граматичних конструкцій й мали у своїй структурі елементи категорійного змісту. Авторкою здійснено опис системних відношень у парадигмі категорії стану давньогерманських мов, позначених поступовими якісними зрушеннями, особливо інтенсивними наприкінці давньогерманського періоду. Перспективи наступних розвідок вбачаються у визначенні шляхів становлення граматичних засобів реалізації станових пракатегорійних конструкцій у давній період розвитку досліджуваних мов.

Ключові слова: категорія стану, давньогерманські мови, станова пракатегорійна конструкція, медіопасив, перевернута синхронія.

Актуальність (Introduction). Будь-яка система, розвиваючись, проходить періоди перебудови, різкої зміни, під час яких відбувається трансформація, відновлення рівноваги. Цим етапам притаманне тимчасове переважаювання однієї із сил, що призводить до хаосу, який руйнує попередні структури. Потім відбувається гармонізація, рівновага відновлюється, але вже в новому, якісно іншому стані [5]. Згідно з Д. Лайтфуттом, зміни є результатом аналогії, в основі якої лежить реінтерпретація або реграматизація давніх поверхневих структур, що нівелює колишні відмінності

та створює нові відносини [10, с. 44-49].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Категорія стану (далі КС) існує у мисленні мовця, водночас вона входить у систему лінгвальних відношень. В історії лінгвістики пасивний стан традиційно розглядають в одночасному взаємозв'язку та зіставленні з іншими граматичними формами, насамперед із дійсним станом [4].

Наше дослідження орієнтується на такі основні наукові положення: суб'єктно-об'єктні відношення всередині граматичної конструкції (О. Буличова [1]); загальна

граматика конструкцій (В. Абрахам, М. Нішивакі [6], Р. Гінетрхельцль, С. Петрова [14]); сутність станових конструкцій (С. Лурагхі, Г. Інглезе, Д. Кьолліган [11]); природа медіопасивності (М. Гухман [2], А. Ratkus [13]); історія становлення пасивних конструкцій (Н. Жукова [3], І. Некрасова [4]); категорія стану як «розмита множина»: у річищі запропонованої концепції визначаємо межі КС давньогерманських мов як розмиті, не чітко окреслені, а отже, граматична КС є історично змінною, оскільки перебуває у постійному русі (Л. Задех [15]) та ін.

Основним завданням (Purpose) наукового пошуку є дослідження КС давньогерманських мов.

Матеріали і методи дослідження. (Materials and methods of research). На матеріалах готської, давньоанглійської, давньонімецької, давньосаксонської та давньоісландської мов на основі методу «перевернутої синхронії», коли за допомогою сучасних методів вивчається історичний аспект певного явища у процесі його генези.

З огляду на деяку неузгодженість у питаннях, пов'язаних з досліджуваною категорією, виникає необхідність у зверненні до всіх наявних форм її реалізації в давньогерманських мовах на засадах новітніх здобутків історичної лінгвістики. У пропонованій праці ми розглядаємо КС давньогерманських мов відповідно до концепції «перевернутої синхронії», що дає змогу відтворити її еволюційний шлях протягом IV–XIII ст. за мовними ареалами — західногерманським та готско-скандинавським. Синхронія, обернена в історію мов окремих ареалів, висвітлює коріння, витоки тих чи тих явищ в їх сучасному стані. Такий підхід до аналізу генези й розвитку в давньогерманських мовах (готській, давньопівнічній, давньоанглійській, давньосаксонській та давньонімецькій) КС вважаємо ефективним і продуктивним.

Результати дослідження (Results of the research). КС передбачає використання сфери перехідних дієслів, де виявляються суб'єктно-об'єктні відношення або на рівні дії, або на рівні процесу. Щодо станового процесу, то він не може бути

спрямований на об'єкт. Транзитом між суб'єктом та об'єктом є дія і процес [1, с. 177–180].

Вищезгадана теза свідчить про те, що граматична КС перебуває у постійному русі, набуває різноманітних трансформацій. Очевидно, що в історичні періоди свого становлення вона так само виявляла ознаки мобільності у межах відкритих динамічних систем. Для розуміння специфіки КС та пояснення її граматичного статусу розглянемо дієслівну парадигму в русі на засадах історичної лінгвістики, з урахуванням подальшої перспективи її розвитку.

Точкою відліку в історичному вивченні граматичної КС слугують дані готської мови, найдавніші писемні свідчення якої датують IV ст. КС у ній представлено двокомпонентною опозицією: АКТИВ vs МЕДИОПАСИВ, яка є асиметричною, оскільки актив має дві часові форми (PRES та PRET) і повну модальну парадигму (IND, IMPERATIV), а його опонент — МЕДИОПАСИВ — тільки форму теперішнього часу та два способи: індикатив та оптатив. КС готської мови залежить від категорій особи, числа, часу та способу.

Часові форми (нім. *Tempora*) відіграють провідну роль у процесах станової опозиції активу (нім. *Genera Aktivum*) та медіуму (нім. *Genera Medium*). У реалізації часовидових відношень особливе місце займають перфектні форми. Давньогерманське дієслово, вербалізоване перфектною словоформою активного стану, при трансформації в інші часові форми отримує медіальне значення (подібне до діатези). Наприклад, із праїндоевропейських часів, пор.: лат. *re-vertitur, re-vertit* — нім. *hat gewendet* «звернено». Це пояснюється тим, що перфект зі своїми індикативними особовими флексіями спочатку реалізує лише станову семантику, а не процеси чи дії. Саме тому перфект за своєю діатезою найбільше близький до медіума. PTСPL II чітко розмежовані за дієслівною діатезою і з формантами *t* та *-en* і потім збігаються з дієслівними флексіями активного стану та медіальними особовими закінченнями.

Отже, наявність синкретичних форм у складі КС готської мови підтверджує асиметрію членів її парадигми й надає

деяке уявлення про зміни, якими вона була охоплена. Периферійна роль КС у дієслівній підсистемі готської мови є гіпотетичним показником граматичної трансформації останньої. Здебільшого форма готського медіопасиву вживалася у значенні пасивного стану (теперішній та майбутній час) на позначення афіційованості (досл. лат. «імпліцитне залучення», «латентну заангажованість», «приховану наявність») суб'єкта у процесі діяльності [2, с.174–180], напр.:

(1) гот. *all bagme ni taujandame arken god **usmaitada** jah in fon **galagjada*** (Vulfila, Mattweh VII, 19) — «будь-яке дерево, що не дає стиглі плоди, **зрубується** та **кидається** у вогонь».

У деяких випадках цією формою представлено діяча, напр.:

(2) гот. *ei **hauhjandau** fram mannat* (Vulfila, Mattweh VI, 2) — «щоб **бути** славетними людьми».

Трапляються, однак, і форми медіопасиву, реалізовані в іншому значенні. Пор., напр., медіопасивні форми, утворені від дієслова *preihan* «тіснити», які мають неперехідно-зворотне значення:

(3) гот. *ni **preihanda** jus in uns is **preihanda** in hairbram iywaraim* (Vulfila, Colossians VI, 12) — «не **тісниться** в нас, але **тісниться** у ваших серцях»;

(4) гот. *apþan jabþe **preihanda** in izwaraizios gaplahtais* (Vulfila, Colossians I, 6) — «але якщо у скорботі **перебуваємо**, то заради вашої втіхи»;

Також дієслова *ufblesan* «звеличувати», *ingramjan* «дратувати» на позначення морального стану, афекту в медіопасиві, напр.:

(5) гот. *friapwa ni **aljanop**, friapwa ni **flauteip**, ni **ufblesada**, ni **aiwiskop**...ni **ingramjada*** (Vulfila, Colossians VIII, 4–5) — «кохання **не задрить**, кохання **не вихваляється**, **не звеличує**, **не бешкетує**, **не дратує**» [2, с.175].

Іноді медіопасивні форми не стільки змінюють станове, скільки лексичне значення дієслова, напр.: гот. *afwandjan* — «повертати», «відвернути», «змінити» у медіопасиві отримує значення «змінити думку» [2, с. 174–180].

Таким чином, доводимо висновку про те, що готський медіопасив генетично пов'язаний із медіумом. Медіопасив

вживався на позначення як теперішніх, так і майбутніх часових відношень, напр.:

(6) гот. *saei **habaip**, **gibada** imma* (Vulfila, Luke VIII, 18) — «хто **має**, тому **буде віддано**».

Обмеженість у готській мові часових форм у реалізації медіопасиву зумовила залучення інших пракатегорійних конструкцій у парадигму станових протиставлень. У нашому дослідженні вжито технічне поняття «становая пракатегорійна конструкція» (далі — СПК). Воно позначає граматичну станову конструкцію, яка є праформою станової конструкції та містить у своїй структурі варіанти розмитого категорійного змісту, оскільки специфіка досліджуваних станових конструкцій зумовлена змістом самого терміна.

До СПК готської включаємо такі конструкції: групи дієслів IV класу із основою на *-nan* та конструкції РТСРЛ II перехідних дієслів із АUX *wisan* «бути» та *wairþan* «ставати». Зауважимо, що IV клас слабких дієслів — це обмежена група неперехідних дієслів, більшість із яких позначає стан, не пов'язаний з дією суб'єкта. Тому співвідношення семантики керуючого дієслова із носієм цих ознак (суб'єктом) подібні до форм, актуалізованих медіопасивом. Особливо помітною ця близькість станових значень виступає у зіставленні дієслів IV класу із медіопасивом перехідного дієслова, утвореного від того самого кореня.

Пор. форми дієслів IV класу *usfullnan* «здійснюватися» та медіопасивних форм дієслова *usfulljan* «виконувати, виповнюватися»:

(7) гот. *ei **usfullnodedi** pada gamelido þairh Esaian praufetu* (Vulfila, Mattweh VIII, 17) — «щоб **виконалося** сказане пророком Ісаїєю»;

(8) гот. *ei faheþs meina in izwis sijai jah faheds izwara **usfulljaidau*** (Vulfila, John XV, 11) — «щоб радість моя перебувала у вас та радість ваша **виповнилася**» [2, с. 174–180].

Однокореневі готські дієслова *usfullnodedi* «виконалася» й *usfulljaidau* «виповнилася» мають спільну етимологію, однак реалізуються у різних станових конструкціях:

1) з дієсловом IV класу;

2) медіопасивна конструкція, кожній з яких притаманне однакове станове значення — позначення прогнозованого процесу, орієнтованого на виконання дії прихованим діячем.

Однак у вживанні медіопасивних форм та дієслів IV класу наявні й суттєві відмінності: форми таких дієслів ніколи не вживалися в реченні, де позначався діяч, напр.:

(9) гот. *ei hauhjandau fram mannam* (Vulfila, Mattweh VI, 2) — «щоб **бути славетними** людьми»; медіопасивна форма не могла замінюватися формою дієслова IV класу.

У конструкціях AUX + PTCP II із формами дієслів *wisan*, *wairpan* носієм станового значення є PTCP II; форми службових дієслів вносять певні зміни видо-часового характеру. PTCP II виконує функцію дієслова та узгоджується у роді, числі й відмінку із суб'єктом: форми AUX *wisan*, *wairpan* слугували зв'язкою (копулою) [2, с.174–180].

Це свідчить про те, що конструкції з дієсловами IV класу можна вважати становими, оскільки діяч у них є афіційованим (імпліцитним, лише залученим у діяльність, а не активним).

Конструкції AUX + PTCP II із формами теперішнього часу AUX *wisan* вживаються для позначення будь-якого стану або якості, що наявні у теперішньому часі, проте були результатом перед дії, напр.:

(10) гот. *hausideup þatei qipan ist þaim airizam* (Vulfila, Mattweh V, 21) — «слухайте, що **було сказано** пращурами».

Медіопасивні форми від таких дієслів не містять результативну семантику, а наголошують на здійсненні самого процесу. СПК із AUX + PTCP II з формами PRET AUX *wisan* «бути» позначають стан, якість у минулому часі й водночас є результатом перед дії, напр.:

(11) гот. *jah bundans was eisarnabandjom* (Vulfila, Luke VIII, 29) — «**був прив'язаний** залізними ланцюгами».

Водночас ця конструкція вживається на позначення певного факту, здійсненого у минулому (констатувальний минулий час), напр. гот. *insandiþs was aggilus* «надісланий був ангел». СПК такого типу для вираження констатуючого минулого

часу без результативного відтінку трапляється лише спорадично, оскільки у такому значенні PTCP II реалізується із формами PRET від дієслова *wairpan* «ставати» [2, с.174–180].

З урахуванням розмаїття засобів актуалізації пасивного стану, можемо стверджувати, що станова парадигма готської мови є гіпотетичною моделлю формування КС в інших давньогерманських мовах, найдавніші писемні свідчення яких датовані не раніше VII ст. На базі медіопасивних конструкцій, конструкцій з дієсловами IV класу та конструкцій AUX *wairpan* «ставати» + PTCP II утворюються СПК в інших давньогерманських мовах. Надалі на їх основі виникли сучасні форми PASS та REFL германських мов.

У давньоісландській мові активному стану протистоїть рефлексив із широкою палітрою станових різновидів. Додамо, що у давньоісландських текстах рефлексив вживався на позначення зворотного, взаємного, інгресивного та пасивного значень. Тобто він демонструє ширший, у порівнянні з готським, діапазон станових вживань, напр.:

(12) днв.-ісл. *Óx hjörva glöm við hlífar þróm., guðr óx of gram, gramr sótti fram; þar heyrðisk þá, þaut mækis á, malmhríðar spá, sú vas mest of lá* (Edler Edda, *Höfuðlausn*, 4) — «**Був** як прибій булатний бій, і з круч мечів **дзюрчав** струмок, **grimів** кругом кривавий грім, але твій шолом **йшов** напролом».

Ареальною особливістю давньоісландської мови є те, що СПК активного стану можуть трансформуватися у СПК зі значенням пасивності, яке сигналізує про те, що суб'єкт перебирає роль пацієнса і агенса при цьому випускається з поверхневої структури речення. Давньоісландські умовно пасивні речення утворювалися шляхом трансформації речень активного стану, напр.:

(13) днв.-ісл. *Heilög mætr María fódði Jésúm krist → Jésús kristr fódðisk af heilagri mey Maríu.* (Edler Edda, 213) — «Свята дівка Марія **народила** Ісуса Христа → Ісус Христос **народжений** дівкою Марією»;

(14) днв.-ісл. *hyggjumk umb, es hildr þróask, nýsumk hins ok hygg at því* (Edler

Edda, Sonatorrek, 13) — «якщо триває битва, то я **озираюся**, не радий, що слабкий».

Окрім того, лише у давньоісландській (на відміну від давньоанглійської та давньонімецької), так само як і в готській, існують конструкції з дієсловами IV класу, які за чисельністю поступаються готським (їх налічують близько тридцяти). У цій мові поширені СПК із дієсловами-копулами на зразок AUX *vera* «бути» та *verða* «ставати» разом із PTCP II. Наприклад:

(15) двн.-ісл. *ef þat verðr, at þu þinn vilia biðr, ok skeikarþa Skuld at skopom* (Edler Edda, Grógaldur, 4) — «якщо це **станеться**, то ти волі своєї просиш, і **направляється** Скільд до своєї доли»;

(16) двн.-ісл. *a vegom allr hygg ek at ek verða munna: þikkiomk ek til ungr afi* (Edler Edda, Grógaldur, 5) — «в дорозі я **думаю**, що зі мною все **має статися**: мені **здається**, що я дуже молодий» [8].

У давньоанглійській мові активний стан перебуває в опозиції лише до спорадичних залишків прагерманського медіопасиву. Існує опозиція активного стану до різних варіантів СПК з пасивною семантикою, так званих «вільних синтаксичних конструкцій» на зразок:

а) СПК зі спорадичними медіопасивними формами з AUX *hattan*, *hatton*, напр.:

(17) двн.-англ. *Him on mod bearn þæt healreced hatan wolde, medoæn micel men gewyrcean, þonne ylde bearn æfre gefrunkan* (Beowulf, 1–265) — «Він **замислився** данів сподвигнути на працю небувалу: палац будувати, чертог для трапез, якого люди ще не бачили»;

(18) двн.-англ. *wæs min fæder folcum gecyþed, æþele ordfruma, Ecgþeow haten* (Beowulf, 265) — «воїн мудрий та знатний, батько мій Еггтеов, **зістарівшись, помер**»;

б) СПК AUX «*beon*» / «*wesan*» / «*weorþan*» + PTCP II, напр.:

(19) двн.-англ. *deniga frean, ne sceal þær dyrne sum wesan þæs ic wene. þu wast gif hit is swa we soblice secgan hyrdon þæt mid Scyldingum sceaðona ic nat hwylc?* (Beowulf, 266) — «й ми **не приховасмо** від панотця думок наших, про які скоро й ти **дізнаєшся**, чутка **розноситься**. Скажи, а чи правда, що ніби деяка тварина

невідомо **тривожить** Скільдінга вночі, виплодок пекла?»;

в) СПК з неозначено-особовим PRON *man*, *me*, напр.:

(20) двн.-англ. *wicg gewende, word æfter cwæð, Mæl is me to feran fæder alwalda mid arstafum* (Beowulf, 267) — «тепер **ідить**, Батько всемогутній нехай **буде з вами!**» [7].

З іншого боку, навряд чи можна стверджувати, що давньоанглійська парадигма КС є симетричною. Навпаки, їй властиві неоднорідність і неспіввідносність членів, хоча вищезазначені перифрастичні конструкції надалі виконали роль будівельного матеріалу для аналітичних форм пасиву та зворотного стану.

Для давньосаксонської, так само як і давньоанглійської та давньонімецької мов, засвідчують таку опозицію конструкціям активного стану:

а) партиципiальні СПК із значенням пасивності, напр.:

(21) двн.-сакс. *uuordon godas fasto bifangan, endi [gifrumid] after thiu huilic than liudscepi landes scoldi uuïdost giuualdan, eftho [huar] thiu [uueroldaldar] [endon scoldin]* (Heliand, 40) — «про те, як на початку лише своєю силою Володар мовив, **творючи** світ, все **споруджуючи** словом, все, що між небом і землею»;

б) СПК із AUX «бути» / «ставати» + PTCP II, напр.:

(22) двн.-сакс. *under thera menigo, thia habdon maht godes, helpa fan himila, hêlagna gêst, craft fan Criste, -sia uur{d}un gicorana te thio, that sie than êuangelium [ênan scoldun] an buok scrî{b}anendo [sô] manag gibod godes* (Heliand, 20) — «між багатьох божеств вміщували силу, допомога небес і Дух Святий, Христа міць, — що **обрані були** Євангелієм, щоб написати в книзі, Божу волю, небесне слово святе»;

в) СПК зі зворотним значенням, напр.:

(23) двн.-сакс. *sia ne muosta heli{d}o than mêr, firiho barno frummian, neuan that sia fiori te thio thuru craft godas|gecorana uur{d}un, Matheus endi Marcus, — sô uuârun thia man hêtana — Lucas endi lohannes* (Heliand, 15) — «іншим хоробрим чадам живих не було сил того зробити, лише четверо Божою міццю **вибралось**, Марк і

Матвій, — так звалися — Іоанн і Лука» [9].

У давньоверхньонімецькій та давньосаксонській мовах наявні: активний стан, часові форми (PRES, PRET), модус (IND, CONJ та IMP), вербальні номінативні конструкції (INF, PRES, PRET). У давній період перифрастичні форми PRES та PRET пасиву перебувають у стадії формування, утворюються шляхом поєднання допоміжного дієслова з дієприкметником «AUX *wesan* та *werdan* з PTCP II».

Пор.: днв.-верхн.-нім. *er ist ginoman — er wirdit ginoman — er wird genommen; er was ginoman — er ward ginoman — er würde genommen*. Перифрастичні конструкції з *werdan* існують на позначення презенсу та претериту, а конструкції з *wesan* реалізують часові форми перфекта та плюсквамперфекта через вплив латини. Пор.: *er ist ginoman, er was ginoman*, що відповідає сучасній німецькій мові, напр.: *er ist genommen worden, er war genommen worden*.

У давній період часова форма пасивних конструкцій зазнає продуктивних змін. Активний стан представлено часовими формами PERF та PLUSPERF разом із групою неперехідних дієслів і дієсловом *wesan*. Пор.: днв.-верхн.-нім. *er ist queman, er was queman* > нім. *er ist gekommen, er war gekommen*. Поряд із цим з'являються перифрастичні форми PERF та PLUSPERF із *haben* та *eigan* перехідних і неперехідних дієслів. Пор.: напр.: нім. *er haben gizeigöt — er hat gezeit; wir eigan gisprochan — wir haben gesprochen*.

Нагадаємо, що у досліджуваний період засвідчено саме початок формування КС. У цей час вона становить лише «розмиту множину» [15], оскільки пасив як протичлен станової опозиції не набув граматичного статусу. Конструкції з AUX *wesan*, засвідчені у давніх пам'ятках писемності, представлено реалізацією PTCP II означення, що позначає стан як результат певної дії, напр.: гот. *dhiu chiholan ist...joh...giborgan* — нім. *Weisheit ist verschlossen und verborgen*. Навіть якщо ці конструкції вказували на дію, спрямовану на суб'єкт, все одно не становили контраст щодо активу, оскільки їм бракувало морфологічного оформлення, а отже, пасив перебував у стадії становлення [3, с. 10–15].

У давньогерманських мовах формування КС здійснюється у загальному контексті змін, що відбуваються у мові, у тому числі у морфолого-синтаксичній структурі речення. Актив і пасив репрезентовані не тільки формами дієслів, а й поза ними, зокрема у відношеннях дієслова із агенсом та пацієнсом. Інакше кажучи, йдеться про активну й пасивну конструкції, де дієслово лише один із учасників станових відношень.

У процесі граматикизації давньогерманської КС, досліджуваних нами, виокремлюють такі періоди:

1) синкретичний — залежність станових категорій одна від одної, їх відносна розмитість та неоднозначність;

2) лексикалізації — процес перебудови КС та зміна лексико-морфологічного статусу ієрархічних залежностей, їх подальша деталізація;

3) граматикизації — процес отримання граматичного статусу, розвиток синтаксичних засобів зв'язку всередині самої категорії та між категоріями, організація загального плану вираження категорійного стану [2, с. 103–104].

Давньогерманським мовам притаманний певний перелік спільних диференційних станових ознак: 1) наявність опозиції (активному стану протидіяли медіопасивні або СПК зі значенням пасиву); 2) асиметричність та неоднорідність станової парадигми, що зумовила приєднання СПК з різними морфолого-синтаксичними способами репрезентації.

Відмінним є змістове наповнення кожної станової парадигми давньогерманських мов. Для готско-скандинавського ареалу характерною специфічною ознакою є асиметрична опозиція активного стану й медіопасиву та СПК; для західногерманського типовою є опозиція між активним станом та перифрастичними синтаксичними конструкціями.

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).

Зауважимо, що у давньогерманський період ще не були остаточно сформовані станові граматичні конструкції, тому реалізаторами розвитку КС стали перифрастичні конструкції, так звані СПК. Вже на той час вони являли ґрунтову для виникнення граматичних конструкцій й

мали у своїй структурі елементи категорійного змісту. Спільною ареальною ознакою є наявність в усіх досліджуваних мовах СПК активного стану.

Також виявлено відмінності в асиметричних опозиціях між ядром КС — активним станом та периферією КС — перифрастичними СПК. Так, у готській мові асиметрична опозиція СПК активного стану містить медіопасивні СПК (які вербалізують процесуальну дію, що спрямовується і на саме дієслово, і на суб'єкт водночас); СПК із вербативами IV класу (що описують дію або стан, обмежений сферою суб'єкта, процес, який пасивно характеризує суб'єкт); СПК із AUX «бути» + РТСРЛ II (СПК, що реалізують констатувальний стан у минулому часі зі значенням результативності); СПК із AUX «ставати» + РТСРЛ II (СПК, що реалізують констатувальний стан у теперішньому та минулому часах без позначення результативності).

У давньоанглійській мові ареальною особливістю є відсутність спеціальних форм стану. Асиметричну опозицію активу складають ізольовані релікти системи медіопасиву *hatte / hatton*, синтаксичні вільні СПК зі значенням пасивності AUX *beon / weorpan* + РТСРЛ II. Важливим показником є те, що СПК із AUX *weorpan* + РТСРЛ II вже на той час набуває значення пасивності. Як альтернатива існує СПК із неозначено-особовим займенником *maþ*, що виступає субститутом пасивних конструкцій. Парадигма КС давньосаксонської мови презентована активом та трьома альтернативними СПК: рефлексивом (власне-зворотні, взаємно-зворотні, побічно-зворотні, інг्रेसивні, активно-безоб'єктні СПК); зародками пасиву (дієприкметникові СПК).

Ареальною особливістю давньоісландської КС є наявність найдовершенішої, порівняно з іншими давньогерманськими мовами, системи зворотних дієслів. Пасивні значення (статичні й динамічні) втілилися у СПК AUX *vera / verða* + РТСРЛ II. У СПК давньонімецької мови активний стан протистоїть зародкам рефлексиву, реципроку та СПК, які описують початок стану та його результат. Це так звані СПК із AUX *uuesan* + РТСРЛ II, що реалізують значення пасивності, середній та якісний

стану й AUX *uuerdan* + РТСРЛ II, які представляють суто пасивність і впливають на суб'єкт.

На лексико-граматичному рівні реалізаторами розвитку КС слід вважати флективні засоби реалізації: зворотні дієслова та переважно готські дієслова із основою на *-nan* IV класу, INF та конструкції AUX «...» + РТСРЛ II. Саме ці лексеми й конструкції лягли в основу творення сучасних станових форм германських мов. Групи дієслів IV класу із закінченням на *-nan* готської мови виражали різні значення стану, зокрема медіопасивні, пасивні, результативні та рефлексивні.

У давньоісландській мові існували тотожні готським дієсловам лексеми (близько тридцяти), які утворювалися від прикметників, напр.: двн.-ісл. *kvikna, kvikr* «живий», чи дієслів, напр.: двн.-ісл. *sviða* «смажити», «спалювати» — *sviðna* «горіти», «бути спаленим». В інших досліджуваних нами давньогерманських мовах зафіксовано лише спорадичні випадки таких одиниць. Це пояснюється частковістю та подрібненістю морфологічних типів, бідністю слово-змінних форм. Проте дієслова IV класу вважаємо такими, що стали рушійною силою у розвитку КС.

Також одним із реалізаторів розвитку КС у давньогерманських мовах є РТСРЛ II як носій граматичного станового значення інертивної пасивності. У готській мові РТСРЛ II вживається у складі СПК і реалізує такі станові значення: результативність та одночасна переддія; подвійна співвіднесеність процесу; охоплення процесом тощо. У давньонімецькій мові РТСРЛ II здебільшого реалізує результативність, нещодавно виконану дію, передчасність дії, процес завершення дії тощо. У давньонімецькій мові РТСРЛ II самостійно не вживається для позначення стану, він поєднується з процесом, який вербалізує головне дієслово.

У давньоісландській мові РТСРЛ II засвідчено як СПК, що актуалізує певний процес, що також є доказом наявності станової семантики. У давньоанглійській мові, на відміну від давньоісландської, РТСРЛ II вживається як самостійний синтаксичний відрізок, що втілює значення

одночасності подій або їх відносної завершеності. У давньосаксонській мові наявні СПК із РТСРЛ II, яким притаманне значення пасивності.

З'ясовано, що реверсивні (зворотні, взаємні) дієслова — це пізніє явище у генезі КС давньогерманських мов. Однак ми вважаємо їх основною ланкою у процесі творення пасивного стану. Найширше такі лексеми використовуються у давньоісландській мові, де основною умовою є поєднання такого дієслова зі зворотним займенником у непрямому відмінку та / або прийменником чи інфінітивом. Форма зворотного займенника представлена не у всіх давньогерманських мовах, лише у давньоісландській та готській є три його відмінкові форми, напр.: днв.-ісл. DAT. *ser*, ACC. *sik*, GEN. *sin*; гот. DAT *sis*, ACC *sik*, GEN *sein*.

У давньоанглійській та давньосаксонській мовах такі форми фіксуються рідко, однак вони відрізняються тим, що у конструкціях описуються різні суб'єктно-об'єктні відношення; у давньонімецькій мові наявні тільки форми ACC та GEN — *sih*, *sin*. Рефлексивні дієслова описують такі стани відношення:

Список використаних джерел

1. Бульчева Е. А. О проблемных вопросах залоговых форм. *Вестник удмуртского университета. Филологические науки*. 2007. № 5 .С. 177–180.
2. Гухман М. М. Готский язык. Москва : Изд-во лит. на иностр. языках, 1958.288 с.
3. Жукова Н. С. Глагольная подсистема немецкого языка в различные периоды его развития. 2005. *Серия : Гуманитарные науки (Филология)*. Вып. 4 (48). С. 10–15.
4. Некрасова И. М. Семантика и функции немецкого пассива : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19. Пермь, 2000. 161 с.
5. Чуличков А. Теория катастроф и развитие мира. URL : <http://katastrofa.h12.ru/theory.htm> (дата обращения: 06.08.2021).
6. Abraham, W. & Nishiwaki, M. (2020). Mood alternation in German: Negation as a specific case of epistemic weakening. *Glottology*, 11(2), 209-261. <https://doi.org/10.1515/glot-2020-2012>

абсолютна рефлексивність, інклюзивність, зворотна пасивність, медіальність тощо.

Перифрастична конструкція AUX + РТСРЛ II є праосновою для творення аналітичної парадигми пасивного стану сучасних германських мов. У готській мові СПК AUX *wisan* / *wairpan* + РТСРЛ II позначає невідцентровий процес, у давньоісландській (AUX *verða* / *vera* + РТСРЛ II), навпаки, ця конструкція трапляється досить рідко, є малопродуктивною, однак описує значення пасивності. У давньоанглійській мові окрім СПК AUX *wesan* / *weorðan* + РТСРЛ II, що позначають медіальність та пасивність, додаються СПК AUX *beon* + РТСРЛ II; у давньонімецькій та давньосаксонській мовах СПК AUX *uuerdan* / *uuesan* + РТСРЛ II позначають процесуальність, афіційованість і часткову пасивність.

Обґрунтування валентнісного бачення сутності давньогерманської КС мотивує подальше розв'язання низки важливих теоретичних проблем: типології дієслів стану, розмежування типів СПК, реалізації парадигматичних відношень у межах однієї / кількох моделей речення тощо.

7. Beowulf. Міфи і Легенди : URL : <http://norse.narod.ru/src/other/beowulf/beowulf.html> (дата звернення: 09.09.2021).

8. Edler Edda / Snorra Edda. URL : <http://norse.ulver.com/src/edda/index.html> (дата звернення: 08.09.2021).

9. Heliand.InOldSaxon.URL : <https://northvegr.org/old%20icelandic%20old%20english%20texts/heliand%20in%20old%20saxo/001.html>

10. Lightfoot D. The Development of Language. Acquisition, Change and Evolution.Oxford : Blackwell Publishers,1999. p. 44, 49.

11. Luraghi, S., Inglese, G. & Kölligan, D. (2021). The passive voice in ancient Indo-European languages: inflection, derivation, periphrastic verb forms. *Folia Linguistica*, 55 (s42-s2), 339-391.

12. Project Wulfila 2004: Университет Антверпен, Бельгия. URL: <http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=5&chapter=12>

13. Ratkus A. The (Non-)Existence of the Middle Voice in Gothic: In Search of a Mirage Jul 2020 | May 2020 (Early Access).

Transactions of the philological society 118 (2), pp.263-303 <https://doi.org/10.1111/1467-968X.12190>

14. Roland Hinterhölzl, Svetlana Petrova, From V1 to V2 in West Germanic, *Lingua*, Volume 120, Issue 2, 2010, Pages 315-328, <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2008.10.007>.

15. Zadeh L. A. (1981). PUF — a meaning representation language for natural languages. In *Fuzzy Reasoning and its Applications* (Mamdani E. H. and Gaines B. D., eds.), London: Academic Press. p. 1-66.

References

1. Bulycheva, E. A. (2007). O problemnykh voprosakh zalohovykh form. [On the problematic issues of voice forms.] *Vestnyk udmurtskogo unyversyteta. Fylohohycheskye nauky*. 5, 177–180.

2. Hukhman, M. M. (1958). *Hotskyi yazyk*. [Gothic language.] Moscow : Yzd-vo lyt. na ynostr. yazykakh, 288.

3. Zhukova, N. S. (2005). Hlaholnaia podsystema nemetskoho yazyka v razlychnye peryody eho razvytyia [The verbal subsystem of the German language in various periods of its development]. *Seryia : Humanytarnye nauky (Fylohohyia)*. Vol. 4 (48). Pp. 10–15.

4. Nekrasova, Y. M. (2000). Semantyka y funktsyy nemetskoho passyva [Semantics and functions of the German passive]: dys. ... kand. fyol. nauk : spets. 10.02.19. Perm, 161.

5. Chulychkov, A. *Teoriya katastrof y razvytye myra*. [Theory of catastrophes and the development of the world] Retrieved from: <http://katastrofa.h12.ru/theory.htm>

6. Abraham, W. & Nishiwaki, M. (2020). Mood alternation in German: Negation as a specific case of epistemic weakening.

Glottotheory, 11(2), 209-261. <https://doi.org/10.1515/glot-2020-2012>

7. Beowulf. Mify i Lehendy: Retrieved from: <http://norse.narod.ru/src/other/beowulf/beowulf.html>

8. Edler Edda / Snorra Edda. Retrieved from: <http://norse.ulver.com/src/edda/index.html>

9. Heliand.InOldSaxon. Retrieved from: <https://northvegr.org/old%20icelandic%20old%20english%20texts/heliand%20in%20old%20saxo/001.html>

10. Lightfoot, D. (1999). *The Development of Language. Acquisition, Change and Evolution*. Oxford: Blackwell Publishers. p. 44, 49.

11. Luraghi, S., Inglese, G. & Kölligan, D. (2021). The passive voice in ancient Indo-European languages: inflection, derivation, periphrastic verb forms. *Folia Linguistica*, 55(s42-s2), 339-391.

12. Project Wulfila 2004: Unyversytet Antverpen, Belhyia. Retrieved from: <http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=5&chapter=12>

13. Ratkus A. The (Non-)Existence of the Middle Voice in Gothic: In Search of a Mirage Jul 2020 | May 2020 (Early Access). *Transactions of the philological society* 118 (2), pp. 263-303. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-968X.12190>

14. Roland Hinterhölzl, Svetlana Petrova, From V1 to V2 in West Germanic, *Lingua*, Volume 120, Issue 2, 2010, Pages 315-328, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2008.10.007>.

15. Zadeh L. A. (1981). PUF — a meaning representation language for natural languages. In *Fuzzy Reasoning and its Applications* (Mamdani E. H. and Gaines B. D., eds.), London: Academic Press. p. 1-66.

Abstract. *The paper describes the category of voice in Old Germanic languages on the basis of historical linguistics. The inventory of voice precategory constructions in Gothic-Scandinavian and West German areas has been outlined. The aim of the paper is to analyze peculiarities of the category of voice in Old Germanic languages in the context of "inverted synchrony". The results of typological studies concerning specifics of origin and development of the category of voice have significantly broadened the idea of its functioning, and determined the asymmetry of voice oppositions within the paradigm. The key findings resulted in grammatical voice distribution on active, reverse, passive, reciproc, mediopassive voices and different levels of grammaticalization. It has been established the grammatical category of voice is dynamic and acquires various transformations. In the historical periods of its formation the category of voice exemplified features of mobility within open dynamic systems. It has been found that in Old Germanic the voice grammatical constructions were not formed completely, that is why the periphrastic constructions were the first implementers of the category of voice and were the basis for emergence of grammatical constructions with elements of categorial content. The author of the paper outlines system relations in the paradigm of the category of voice, marked by gradual qualitative changes, which were extremely intense at the end of the Old Germanic period. Prospects for the following studies lie in the formation of grammatical means for realization the voice pre-category constructions in the ancient period of the studied languages.*

Key words: *category of voice, Old Germanic languages, voice precategory construction, mediopassive, inverted synchrony.*

УДК 81'255

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.004>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛОМОВНОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ

SPECIFICS OF TRANSLATION RENDERING OF CONCEPT JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH INTERNATIONAL LEGAL DISCOURSE

В. В. БЛІДЧЕНКО-НАЙКО, кандидат філологічних наук, доцент,
V. V. BLIDCHENKO-NAIKO, PhD in Philology, Associate Professor,

E-mail: viktorianaiko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0247-1837>

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна
 Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей перекладацького відтворення концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ у українських перекладах міжнародно-правових документів. Мета статті – ідентифікація перекладацьких трансформацій, що застосовуються для відтворення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і здатні впливати на де-інтенсифікацію семантичного зв'язку між концептом і його структурними компонентами у вихідному англомовному тексті і його українському перекладі. Для вирішення мети застосовано метод зіставного перекладацького аналізу у поєднанні із контекстуально-інтерпретаційним аналізом. Стаття дійшла таких основних висновків. Під час відтворення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ в українських перекладах англомовних документів міжнародного права ідентифіковані такі основні перекладацькі трансформації: синтаксичні трансформації заміни дієприкметникового звороту підрядним означальним реченням, складносурядного речення на складнопідрядне із з'ясувальним і означальним підрядним зв'язком; додавання; опущення; транспозиції; трансформації модуляції; граматичні трансформації – частиномовної перекатегоризації; заміни активного стану у англійськомовному міжнародно-правовому тексті-джерелі пасивним станом в тексті українського перекладу. Деякі перекладацькі трансформації здатні впливати на послаблення взаємозв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і словами на позначення його концептуальних ознак. Зокрема, застосування синтаксичних трансформацій може мати своїм наслідком синтаксичні перетворення у синонімічному ряді – розрив ряду синонімічних одиниць на позначення когнітивних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ із лексею justice / справедливість. Послабленню такого зв'язку сприяють також трансформації опущення й додавання – якщо вони структурно «віддаляють» (на рівні конотативних значень) одиниці із семою «справедливість» від їхніх нормативно-семантичним означень, а також граматична трансформація заміни активного стану у тексті оригіналу пасивним станом в тексті українського перекладу.

Ключові слова: міжнародно-правовий дискурс, концепт «справедливість», концептуальні ознаки, перекладацькі трансформації.

Вступ. Важливість перекладацького відтворення концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ у міжнародно-правових текстах зумовлена прототипною роллю цього концепту в міжнародно-правовій картині світу, що експліковано у «зрівнюванні» понять «закон» і «справедливість» у Статуті ООН, відповідно до якого держави зобов'язуються «*To maintain international peace and security (...) in conformity with the principles of justice and international law (стаття 1); «to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of*

international law can be maintained» (преамбула) [12].

Як зазначають науковці, завдяки таким формулюванням визнається однакове юридичне значення міжнародно-правових цінностей (або інституційних цінностей) і норм справедливості – загальнолюдських цінностей, інтегрованих у концептосферу «справедливість» [3, с. 225].

Відповідно, особливості відтворення концепту та його структурно-концептуальних ознак у процесі перекладу здатні впливати, принаймні на конотативному рівні, на аксіологічну (уособлену концептом і його ціннісними

компонентами) модальність міжнародно-правового документу.

Актуальність (Introduction).

дослідження визначається зважаючи на значення адекватного перекладу концепту *JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ* для відтворення аксіологічної модальності у цільовому тексті, а також з огляду на відсутність праць у вітчизняному і зарубіжному перекладознавстві, які б фокусувалися на особливостях такого відтворення.

Крім того, стаття визначається певною науковою актуальністю зважаючи на недослідженість проблематики вивчення міжнародно-правового дискурсу у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях у ракурсі його базисних когнітивних особливостей і концептуальної структури, що зумовлює прагматичні і вербальні характеристики цього виду інституційного спілкування і, відповідно, потребує ретельного вивчення як у лінгвістичних, так і у перекладознавчих студіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications).

Теоретико-методологічним підґрунтям цього дослідження є наукові праці, присвячені проблематиці вивчення, з одного боку, міжнародно-правового дискурсу і, з іншого, проблемам і особливостям юридичного, в тому числі міжнародно-правового перекладу, а також вивченню ролі концепту *JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ* в правовій і міжнародно-правовій картинах світу.

Отже, теоретичний базис статті становлять три групи лінгвістичних і перекладознавчих праць.

Аналізові міжнародно-правового дискурсу присвячені нечисленні праці у вітчизняній і закордонній лінгвістиці, у яких висвітлюються такі аспекти, як актомовленневі особливості такого типу комунікації [13], його інтерактивного, жанрового і концептуального моделювання [3]. Серед інших аспектів вивчення цього типу інституційної комунікації – аналіз інституційних стратегій [17] і системно-структурних властивостей [16].

Аксіологічний компонент міжнародно-правового дискурсу і концепт «справедливість», що є його уособленням цінностей у міжнародному праві, вивчався

у поодиноких лінгвістичних [17] і міжнародно-правових дослідженнях [1, с. 293-298].

Важливе теоретичне підґрунтя цього дослідження становлять також наукові праці, присвячені проблемі юридичного перекладу, у яких зазначено першочергове значення щодо вирішення у процесі перекладу таких питань, як перекладацьке відтворення юридичної сили вихідного тексту-оригіналу, його перформативної природи, комунікативних цілей, а також адекватної перекладацької трансляції неоднозначних понять оригінального документа у цільовому юридичному тексті [11; 8; 9, с. 64; 18; 22; 24].

Низка досліджень присвячена аналізу методології і технік перекладу правових текстів [14; 16; 19; 23].

Особливого значення для усвідомлення наукового підходу, застосованого у цій статті, набувають перекладознавчі студії теоретичного і практичного спрямування, присвячені проблемам перекладу міжнародно-правових текстів.

Зокрема, про наукову актуальність такого напрямку перекладознавчих досліджень свідчить те, що проблематиці правового і міжнародно-правового (інституційного, в іншій термінології) перекладу присвячений цілий випуск авторитетного англomовного міжнародного журналу, сфокусованого на питаннях перекладу, *Target. International Journal of Translation Studies*, а саме другий випуск тому 32 під назвою *Legal and institutional translation: Functions, processes, competences*.

Основна увага у працях з особливостей перекладу міжнародно-правових текстів приділяється ключовим методологічним і політичним аспектам міжнародно-правової комунікації, технікам і якості перекладу в різних інституційних умовах, насамперед, у рамках таких інституцій, як Організація Об'єднаних Націй та Європейський Союз, а також значенню якості перекладу в забезпеченні міжнародного законодавстві та реалізації міжнародної політики.

Зокрема, у працях з дослідження особливостей перекладу міжнародно-правових текстів наголошується на важливості дотримання в інституційному

перекладі інституційні норм, гармонізації міжнародно-правової термінології як у межах всього дискурсу міжнародного права, так і його окремих галузей, питання аналізу вихідного терміну та його можливі переформулювання, проблеми інтертекстуальності міжнародно-правового тексту і адекватності його перекладу [7; 11; 15; 18; 20; 21; 25].

Нечисленні закордонні та вітчизняні дослідження присвячені прагматичі міжнародно-правового дискурсу [3; 7] та прагматичним аспектам його перекладу [7; 15].

Поодинокі праці [11] у лінгвістичному і міждисциплінарному аспектах фокусуються на висвітленні концепту «справедливість» у міжнародно-правовому дискурсі, який пов'язується науковцями із трансформацією міжнародної системи від державоцентричної, до глобалізованого порядку, орієнтованому на принцип безпеки людини з формальними та матеріальними вимірами такої безпеки у сфері політики, права, економіки, етики та охорони здоров'я.

Натомість, концепт «справедливість» як один із базисних прототипних концептів такого дискурсу досі не був предметом наукового інтересу науковців у перекладознавчому аспекті, що зумовлює новизну цієї статті.

Метою (Purpose) дослідження є визначення перекладацьких трансформацій, застосованих для відтворення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ в українських перекладах англійських документів міжнародного права з огляду на можливість де-інтенсифікації у перекладі концептуально-семантичного зв'язку між концептом і його когнітивними ознаками.

Мета наукової праці реалізується у наступних завданнях:

1) визначити відмінність у локальних синтагматичних контекстах семантичного уточнення лексеми *justice* / *справедливість* у англійськомовному тексті-джерелі і у цільовому тексті українського перекладу;

2) ідентифікувати типові перекладацькі трансформації, що застосовуються з метою перекладацького відтворення концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і

його структурно-семантичних характеристик в українських перекладах англійськомовних документів міжнародного права;

3) виявити перекладацькі трансформації, здатні впливати на послаблення взаємозв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і словами на позначення його концептуальних ознак.

Матеріали та методи дослідження (Materials and methods of research.

Матеріал дослідження становлять Universal Declaration of Human Rights [26] 1948 року і Beijing Declaration [10] 1995 року, а також перекладні версії зазначених міжнародно-правових документів – Загальна декларація прав людини [2] та Пекінська декларація [4].

У статті застосовується комплексна методика дослідження, що інтегрує низку методів. Провідним у праці є **метод** зіставного перекладацького аналізу, що застосовувався для порівняння ступеню виявлення зв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і його структурними компонентами у вихідному англійськомовному тексті і цільовому тексті українського перекладу. Такий метод застосовувався у поєднанні із контекстуально-інтерпретаційним аналізом – з метою виявлення локальних контекстів функціонування лексеми на позначення концепту, а також з елементами концептуального аналізу – для визначення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

У статті використовується типологія перекладацьких трансформацій, запропонована О. О. Селівановою [5], а також визначення трансформацій, яке подано у лінгвістичній енциклопедії, складеної цією українською дослідницею. Так, трансформація усвідомлюється як основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [6, с. 536].

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion).

Аналіз міжнародно-правових текстів показав, що концепт JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ інтегрує такі когнітивні ознаки, як «гідність», «рівні і

невід'ємні права людини», «мир», «взаємність», «співробітництво», «демократія», «повага прав людини», «недискримінація», «добросовісність», «рівність», «безпека», «ненасильство», «розумність», «компенсація», «відповідальність», «моральність», «пропорційність», «загальне благо».

Зазначені концептуальні характеристики актуалізуються у синонімічних, адвербіальних, атрибутивних, гіпогіперонімічних контекстах лексеми *justice / справедливість* з номінативними одиницями на позначення таких когнітивно-семантичних ознак. Наші попередні висновки підтверджуються деякими вітчизняними дослідниками, які у своїх працях фокусувалися на моделюванні концепту або концептосфери «справедливість» у міжнародно-правовому дискурсі [3; 11].

Під час відтворення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ в українських перекладах англійськомовних документів міжнародного права ідентифіковані такі основні перекладацькі трансформації: синтаксичні трансформації заміни дієприкметникового звороту підрядним означальним реченням, заміна складносурядного речення на складнопідрядне, що відзначається з'ясувальним і означальним підрядним зв'язком; трансформації додавання; опущення; транспозиції; трансформації модуляції; граматичні трансформації частиномовної перекатегоризації; синтактико-граматичні трансформації заміни активного стану у англійськомовному міжнародно-правовому тексті-джерелі пасивним станом в тексті українського перекладу.

Натомість, аналіз українських перекладів міжнародно-правових текстів показав, що деякі перекладацькі трансформації, задіяні в українських перекладних версіях, здатні впливати на де-інтенсифікацію або імплікацію взаємозв'язку між концептом і його когнітивно-семантичними компонентами. У останньому випадку зв'язок між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і його компонентами, що атрибууються концепту міжнародно-правовим документом у українському перекладі, стає менш

прозорим, аніж у вихідному англійськомовному тексті.

Порівняймо, у цьому зв'язку, наведені нижче фрагменти тексту-джерела і його перекладу.

Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world [26].

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру [2].

Серед низки перекладацьких трансформацій, застосованих в українському перекладі, слід визначити: синтактико-граматичну трансформацію заміни складносурядного речення на складнопідрядну структуру із з'ясувальним і означальним підрядним зв'язком, у поєднанні із трансформацією додавання відповідних підрядних сполучників *що і яка*; трансформації додавання (*whereas – беручи до уваги*), граматична трансформація частиномовної перекатегоризації іменника на прикметник (*peace in the world* як *загального миру*), іменника на займенник і заміни сполучення словом із залученням трансформації транспозиції – зміни порядку слів: *inalienable rights of all members of the human family* перекладається як *невід'ємних їх прав*.

Базисною трансформацію, яка, на наш погляд, асоційована із певною зміною смислових акцентів, є трансформація транспозиції. Зокрема, якщо в англійськомовному тексті-джерелі неузгодженим означенням *of all members of the human family* уточняється конструкція *the equal and inalienable rights* (права всіх членів людської сім'ї), то в українському цільовому тексті перекладу членом речення, що означається таким зворотом, є іменник «гідність»: *гідності, яка властива всім членам людської сім'ї*.

Порівняння локального синтагматичного контексту семантичного уточнення лексеми *justice / справедливість* у тексті-джерелі і цільовому тексті показало, що синтаксичні трансформації впливають на зв'язок лексем на позначення концепту, що імплікують його когнітивні ознаки, із самим концептом *justice / справедливість*.

© В. В. Блідченко-Найко

Зокрема, у перекладі розривається синонімічний ряд між лексемою *justice* і словосполученнями *inherent dignity, equal and inalienable rights* на позначення когнітивно-семантичних компонентів концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Водночас, такий семантичний зв'язок послаблюється і додатково імплікується (тобто стає менш очевидним і експліцитним) внаслідок «вставки» атрибутивного речення в результаті застосування зазначених вище трансформацій між компонентами синонімічного ряду: *inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice* перекладається як *в гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості*.

Відмінності у контекстуальному уточненні лексеми «справедливість» у вихідному і цільовому текстах, що впливають на імплікацію зв'язку між концептом і його структурними ознаками, зафіксованими у міжнародно-правовому тексті, проілюструємо наступними фрагментами:

Equitable social development that recognizes empowering the poor, particularly women living in poverty, to utilize environmental resources sustainably is a necessary foundation for sustainable development [10].

Справедливий соціальний розвиток, у межах якого за незаможними, особливо за жінками, що живуть у злиднях, визнається право постійного користування екологічними ресурсами, є необхідним підґрунтям стійкого розвитку [4].

У вихідному тексті-джерелі семантичне уточнення словосполучення *Equitable social development* здійснюється означальним підрядним реченням, що виокремлює ознаки того соціального розвитку, який, за міжнародним правом, є «справедливим»: *that recognizes empowering the poor, particularly women living in poverty, to utilize environmental resources sustainably*.

В українському перекладі застосована низка перекладацьких трансформацій, що сприяють де-інтенсифікації асоціативного зв'язку між

номінативною одиницею «справедливий соціальний порядок» і означальним компонентом, що визначає нормативний зміст цього поняття.

Насамперед, певному послабленню такого зв'язку сприяє синтаксична трансформація опущення сполучника *that* та трансформація додавання іменника у межах, які на формально-структурному рівня дистанціюють фразовий суб'єкт *Справедливий соціальний розвиток* від його атрибутивних характеристик, позначених зокрема, структурою *право постійного користування екологічними ресурсами*.

Незначному структурному віддаленню розгорнутого означення від означеного ним словосполучення сприяє, на наш погляд, синтаксична трансформація заміни дієприкметникового звороту підрядним атрибутивним реченням: *women living in poverty* відтворюється у перекладі як *за жінками, що живуть у злиднях*.

Нарешті, семантичний зв'язок між словосполученням *Equitable social development* / *справедливий соціальний порядок* і його нормативно-семантичним означенням де-інтенсифікується внаслідок застосування синтактико-граматичної трансформації із відтворенням активної конструкції у англійськомовному тексті-джерелі пасивним станом в цільовому тексті української перекладної версії: *equitable social development that recognizes* відтворюється у перекладі як *справедливий соціальний розвиток, у межах якого (...) визнається*.

Серед перекладацьких трансформацій, що, на наш погляд, не впливають ані на послаблення, ані на посилення семантичного зв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і його структурними компонентами, можна визначити такі перетворення, як частиномовна перекатегоризація дієслова у формі інфінітиву *to utilize* на віддієслівний іменник *користування* і прислівника *sustainably* на прикметник *постійного*, у поєднанні з формально-синтаксичною трансформацією транспозиції: *to utilize environmental resources sustainably* перекладається із зміною порядку слів на *постійного користування екологічними ресурсами*.

Особливості перекладацького відтворення концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і його структурно-семантичних характеристик в українських

перекладах англomовних документів міжнародного права представлені у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості перекладацького відтворення концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ

перекладацькі трансформації для відтворення структурно-концептуальних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ в українських перекладах	перекладацькі трансформації, що впливають на де-інтенсифікацію взаємозв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і його структурними ознаками
синтаксичні трансформації заміни дієприкметникового звороту підрядним означальним реченням	розрив синонімічного ряду на позначення когнітивних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ із лексемою justice / справедливість
синтаксичні трансформації заміни складносурядного речення на складнопідрядне із з'ясувальним і означальним підрядним зв'язком	трансформації опущення й додавання, що структурно «віддаляють» номінативні одиниці із семою «справедливість» від їхніх нормативно-семантичних означень
трансформації додавання; опущення	синтактико-граматична трансформація заміни активного стану у англійськомовному тексті-джерелі пасивним станом у цільовому тексті українського перекладу
транспозиції трансформації й модуляції	
граматичні трансформації частиномовної перекатегоризації дієслова-інфінітиву на іменник і прислівника на прикметник	
граматична трансформація заміни активного стану пасивним	

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).

Перекладацькі трансформації здатні впливати на послаблення взаємозв'язку між концептом JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ і словами на позначення його концептуальних ознак. Зокрема, застосування синтаксичних трансформацій може мати своїм наслідком синтаксичні перетворення у синонімічному ряді – розрив ряду синонімічних одиниць на позначення когнітивних ознак концепту JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ із лексемою justice / справедливість. Послабленню такого зв'язку сприяють також трансформації опущення й додавання –

якщо вони структурно «віддаляють» (на рівні конотативних значень) одиниці із семою «справедливість» від їхніх нормативно-семантичних означень, а також граматична трансформація заміни активного стану у тексті оригіналу пасивним станом в тексті українського перекладу.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо вивчення особливостей перекладацького відтворення інших базисних концептів міжнародно-правового дискурсу та міжнародно-правової картини світу.

Список використаних джерел

1. Васильчук В. О. Зміст і значення категорії справедливості у міжнародному праві. *Проблеми філософії права*. Том III (1–2), 2005. С. 293–298.
2. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: Загальна декларація прав

людини (рос/укр) | від 10.12.1948 (rada.gov.ua)

3. Кравченко Н. К. *Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса*: монографія. Київ : Реферат, 2006. 320 с.

4. Пекінська декларація. 1995 р. URL: Пекінська декларація (укр/рос) | від 15.09.1995 (rada.gov.ua)
5. Селіванова О. О. Проблема моделювання перекладацького процесу. *Світ свідомості в мові*. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
6. Селіванова О. О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
7. Юденко А. И. Перевод международно-правового текста: когнитивно-прагматический и лингвистический аспекты. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. Вип. 21 (2), 2018. С. 135–143.
8. Alcaraz E. H. B. *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2005. 204 p.
9. Baker M., Saldanha G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. 2009. 674 p.
10. Beijing Declaration. 1995. URL: Beijing Declaration (un.org)
11. Bowen A. Intercultural translation of vague legal language: The right to silence in the Northern Territory of Australia. Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), 2021. P. 308-340
12. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. 1945. San Francisco. 30 p. URL: uncharter.pdf
13. Cone N. Speech Acts in UN Treaties: A Pragmatic Perspective. *Open Journal of Modern Linguistics*. Vol. 10 (6), 2020. P. 813-827.
14. Gianluca P. Corpus Methods in Legal Translation Studies. Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilelmini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge, 2019. P.13–28.
15. Kravchenko N., Prokopchuk M., Pozhar A., Rozhkov Y., & Kozyarevych-Zozulya L. Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*. Vol. 11(49), 2022. P. 267-276.
16. Kravchenko N. K., Nikolska N. V. Discourse structure relationships (based on International legal “Soft Law” discourse). *Міжнародний філологічний часопис*. Vol. 11 (1), 2020. P. 101-107. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2020.01.101>
17. Kravchenko N., Pasternak T., Davydova T. Institutional eco-pragmatics vs. anthropo-pragmatics: problems, challenges, research perspectives. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. 2020. Vol. XII (2). P. 24-39.
18. Parra-Galiano S. Translators’ and revisers’ competences in legal translation. Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), 2021. P. 175-182. P. 228-253.
19. Popineau J. Traduire des technolectes juridiques ou jurilectes dans la presse française et anglaise : approche juritraductologique et terminologique. *Meta*. Vol. (62), 2021. P. 239–504.
20. Ramos F. P. Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), 2021. P. 175-182.
21. Ramos F. P. *Institutional Translation for International Governance. Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication*. London-New York: Bloomsbury, 2018. 228 p.
22. Sarcevic S. *New Approach to Legal Translation*. 2nd ed. London: Kluwer Law International. 2000. 308 p.
23. Simonnæs I., Marita Kristiansen, M. (eds.). *Legal Translation: Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications*. Berlin: Frank & Timme, 2019. 407 pp.
24. Stern L, Liu X. Ensuring interpreting quality in legal and courtroom settings: Australian Language Service Providers’ perspectives on their role. *Journal of Specialised translations*. Vol. 32 (July), 2019. P. 90-120.
25. Stern L. Legal interpreting in domestic and international courts: Responsiveness in action. In Angela Creese and Adrian Blackledge (eds). *The Routledge Handbook on Language and Superdiversity*. London/New York: Routledge, 2018. P. 396-411.
26. Universal Declaration of Human Rights. 1948. URL: [eng.pdf\(ohchr.org\)](http://eng.pdf(ohchr.org))

References

1. Alcaraz, E. and Hughes, B. (2005). *Legal Translation Explained*. 1 ed. Manchester: St. Jerome Publishing, 204 p.
2. Baker, M., Saldanha, G. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, 674 p.
3. Beijing Declaration (1995). Retrieved from: Beijing Declaration (un.org)
4. Bowen, A. (2021). Intercultural translation of vague legal language: The right to silence in the Northern Territory of Australia. *Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2). P. 308-340.
5. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (1945). San Francisco. 30 p. Retrieved from: uncharter.pdf
6. Cone, N. (2020). Speech Acts in UN Treaties: A Pragmatic Perspective. *Open Journal of Modern Linguistics*, Vol. 10. No 6, pp. 813-827.
7. Gianluca, P. (2019). Corpus Methods in Legal Translation Studies. *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries*. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilelmini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge. P.13–28.
8. Judenko, A. I. (2018). Pervod mezhdunarodno-pravovogo teksta: kognitivno-pragmaticheskij i lingvisticheskij aspekty. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lingvisticheskoho universitetu. Serija Folologiya*. Vyp. 21 (2). S. 135–143.
9. Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Pozhar, A., Rozhkov, Y., & Kozyarevych-Zozulya, L. (2022). Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*. Vol. 11(49). P. 267-276.
10. Kravchenko, N. K., Nikolska N. V. (2020). Discourse structure relationships (based on International legal “Soft Law” discourse). *Mizhnarodnyj filologichnyj chasopys. International journal of philology*. Vol. 11 (1). P. 101-107. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2020.01.101>
11. Kravchenko, N., Pasternak, T., Davydova, T. (2020). Institutional eco-pragmatics vs. anthropo-pragmatics: problems, challenges, research perspectives. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. Vol. XII (2). P. 24-39.
12. Kravchenko, N. K. (2006). *Interaktivnoje, zhanrovoje I kontcep-tualnoje modelirovanije mezhdunarodno-pravovogo diskursa*. Kyev: Feferat. 320 p.
13. Parra-Galiano, S. (2021). Translators’ and revisers’ competences in legal translation. *Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), P. 175-182. P. 228-253.
14. Pekinska deklaratsija (1995). URL: Пекінська декларація (укр/рос) | від 15.09.1995 (rada.gov.ua).
15. Popineau, J. (2021). Traduire des technolèctes juridiques ou jurilectes dans la presse française et anglaise : approche juritraductologique et terminologique. *Meta*. Vol. (62), 2021. P. 239–504.
16. Ramos, F. P. (2021). Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. Target. *International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2). P. 175-182.
17. Ramos, F. P. (2018). *Institutional Translation for International Governance. Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication*. London-New York: Bloomsbury. 228 p.
18. Sarcevic, S. (2000). *New Approach to Legal Translation*. 2nd ed. London: Kluwer Law International. 308 p.
19. Selivanova, O. O. (2012). Problema modeliuвання perekladatskoho protsesu. *Svit svidomosti v movi*. Cherkasy: Yu.Chabanenko. 488 s.
20. Selivanova, O. O. (2011). *Lingvistychna entsyklopedija*. Poltava: Dovlilla. 844 s.
21. Simonnæs, I., Marita, Kristiansen, M. (eds.). (2019). *Legal Translation: Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications*. Berlin: Frank & Timme. 407 pp.
22. Stern, L, Liu, X. (2019). Ensuring interpreting quality in legal and courtroom settings: Australian Language Service Providers’ perspectives on their role. *Journal of Specialised translations*. Vol. 32 (July). P. 90-120.
23. Stern, L. (2018). Legal interpreting in domestic and international courts: Responsiveness in action. In Angela Creese and Adrian Blackledge (eds). *The Routledge*

Handbook on Language and Superdiversity. London/New York: Routledge. P. 396-411.

24. Universal Declaration of Human Rights (1948). URL: eng.pdf (ohchr.org).

25. Vasilchuk, V. O. (2005). Zmist I znachennia kategorii spravedlyvosti u

mizhnarodnomu pravi. Problemy filosofii prava. Tom III (1–2). S. 293–298.

26. Zagalna deklaratsyja prav ludyny (1948). URL: Загальна декларація прав людини (рос/укр) | від 10.12.1948 (rada.gov.ua).

Abstract. *The article focuses on the study of the translation reproduction of the concept of JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ in Ukrainian translations of international legal documents. The aim of the article is to identify translation transformations that are used to reproduce the structural and conceptual features of the concept under consideration and can influence the de-intensification of the semantic relationship between the concept JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ and its structural components in the original English text and its Ukrainian translation. To solve the goal, the method of comparative translation analysis has been used in combination with contextual-interpretive analysis. The article reached the following main results. During the reproduction of structural and conceptual features of the concept of JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ in Ukrainian translations of English-language documents of international law, the translator used the following basic translation transformations: syntactic transformations of substituting verbal adverb phrase by subordinate clauses, transformations of addition, omission and change of word order; modulation transformations; grammatical transformations - part of speech re-categorization of noun to adjective and noun to pronoun; replacement of the active voice in the original text with the passive voice in the text of the Ukrainian translation. Some translation transformations can weaken the relationship between the concept of JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ and its conceptual features. In particular, the use of syntactic transformations may result in the rupture of the synonymous row, which designates the cognitive features of the concept and thus de-intensify the connection between these features and the concept of JUSTICE / СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Weakening of this connection is also facilitated by the transformation of omission and addition - if they structurally "distance" (at the level of connotative meaning) nominative units with the seme "justice" from their normative and semantic definition, as well as grammatical transformation of substitution active voice into passive.*

Key words: *international legal discourse, concept of "justice", conceptual features, translation transformations.*

**ЛЕКСИЧНА ІННОВАТИКА ПАНДЕМІЇ COVID-19 У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ:
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ**
**LEXICAL INNOVATION OF THE COVID-19 PANDEMIC IN ENGLISH: TRANSLATION
ASPECT**

В. А. КУЦА, асистент кафедри іноземної філології та перекладу,
V. A. KUTSA, Assistant at the department of foreign philology and translation

E-mail: loboda@vtei.com.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9853-7011>

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна

*Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics,
Vinnitsia, Ukraine*

Анотація. У статті розглянуто дослідження шляхів утворення та перекладу лексичної інноватики англійської мови у зв'язку з пандемією COVID-19. Актуальність даного дослідження визначається постійним розвитком англійської мови та появою нових лексичних одиниць, які безпосередньо впливають на зміни у галузі лексикології. Метою роботи є дослідження шляхів утворення лексичної інноватики COVID-19, а також визначення можливих способів перекладу даних одиниць з англійської мови на українську. Уточнено, що поняття «неологізм» охоплює лексеми, які з'являються в мові як наслідок різних трансформацій у житті суспільства, та нові значення вже наявних лексичних одиниць. У праці також проаналізовано основні ознаки інноваційної лексики, а також розглянуто спектр шляхів формування неологізмів у англійській мові. Матеріалом дослідження послуговували коронавірусні неолексеми, що трапляються у сучасних онлайн-словниках, статтях. У статті запропоновано найрелевантніші способи їх перекладу. Виявлено, що при перекладі неолексем COVID-19 значне місце посідають прийоми транскодування, дескриптивного перекладу, а серед продуктивних моделей творення інноваційних лексем COVID-19 варто зазначити телескопію, афіксацію та словоскладання, що зумовлюють особливості визначення підходів до їх перекладу. Дослідження показало, що потік нових лексем свідчить не лише про креативність сучасної англійської мови, а про її здатність реагувати на кризові ситуації. Дане дослідження допомогло розглянути перекладацький аспект неологізмів на позначення явищ COVID-19, але дана тема передбачає ще значну кількість актуальних питань, які потребують подальшого вивчення.

Ключові слова: лексична інноватика, неологізми, англійська мова, COVID-19, переклад, способи творення.

Актуальність (Introduction). Мова людини розглядається як творче та динамічне утворення. Існує безліч можливих причин для зміни у мові. Це може відбуватися через адаптацію розвитку та змін у соціальній життєвій системі, таких як рівень освіти, культури, соціального життя, розвитку технологій. Будучи дзеркалом не лише культури, а й суспільства, мова відображає соціальні, політичні, еконо-мічні, екологічні та інші глобальні події [11, с. 544]. Тому пандемія COVID-19 знайшла своє вербальне втілення у англійській та інших мовах світу. Таким чином, нові слова, що з'являються у мові на позначення раніше невідомих понять, а саме неологізми, відіграють значну роль у суспільстві та мові. Сьогодні

весь світ обговорює спалах COVID-19 та його руйнівний вплив. Під час спалаху COVID-19 з'явилась велика кількість нових понять, які потребують подальшого вивчення, тлумачення та перекладу. Це стосується англійської мови як мови ЗМІ, де можна найчастіше натрапити на неологізми. Наразі, згідно з найвідомішими словниковими ресурсами англійської мови, такими як *Oxford English Dictionary*, *Longman English Dictionary*, а також сучасним словником новоутворень *Urban Dictionary* слова, пов'язані з коронавірусом, набувають все більшого поширення. Саме тому актуальність даного дослідження визначається постійним розвитком англійської мови та появою нових лексичних одиниць, які безпосереднім

чином впливають не тільки на розширення словника, але й на зміни в області лексикології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Неологічна лексика завжди привертала увагу дослідників. Нині, у часи бурхливого потоку інформації, науково-технічного прогресу, суспільно-політичних та економічних перетворень, лінгвісти змушені дуже швидко реагувати на мовні зміни, аналізувати та кодифікувати різноманітні мовні явища. Зокрема, лексична інноватика COVID-19 стала об'єктом численних лінгвістичних досліджень як з боку вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Вітчизняні мовознавці у своїх працях досліджують переважно причини появи нових одиниць, описують шляхи їх утворення, пропонують власні класифікаційні схеми неологізмів та можливі шляхи їх перекладу. Серед них слід відзначити таких дослідників як В. Заботкіна, Ю. Зацний, О. Муромцева, П. Каращук, П. Антрушина, М. Шанський, І. Андрусак, Н. Арутюнов, Р. Берчфильд, Ю. Жлуктенко, К. Ковтун, Є. Кубрякова, І. Мурко, Л. Омельченко та інші.

Зарубіжні дослідники неологізмів висвітлюють вичерпні дані щодо шляхів творення нової лексики. Зокрема питаннями лексичної інноватики COVID-19 займалися такі зарубіжні науковці як Rochadi A., Putri N., Fauzi Z. [11], Lei S., Yang R., Huang C. [6], Mahdawi A. [8], Wild K. [16], Tan K., Woods P., Azman H., Abdullah I., Hashim R., Rahim H., Idrus M., Said N., Lew R., Kosem I. [13]

Дослідниця А. Roig-Marín [12] у своїй праці «*English-based coroneologisms: A short survey of our Covid-19-related vocabulary*» розглядає неологізми, що пов'язані з COVID-19, та способи їх утворення. Британська журналістка А. Mahdawi [8] у своїй статті «*From Covidiot to doomscrolling: How coronavirus is changing our language*» розглянула способи творення найпопулярніших новоутворень, спричинених пандемією.

Дослідники Nabila E., Abdulrahman T. R. [9] у праці «*An analysis of new English words created during COVID-19*» на прикладі неологізмів COVID-19 розглядають як мова і розум взаємодіють, щоб надати значення новим явищам в

навколишньому середовищі. Дослідники аналізують неологізми COVID-19 у розрізі різних сфер (scientific, technical neologisms etc.) в контексті повідомлень у Twitter.

Важливо відзначити, що серед вітчизняних і зарубіжних лінгвістів панує єдність стосовно думки, що нові слова утворюються із вже існуючого матеріалу за допомогою афіксаційних, неафіксаційних та складних процесів.

Метою статті (Purpose) є дослідження шляхів утворення лексичної інноватики COVID-19, а також визначення можливих способів перекладу даних одиниць з англійської мови українською.

Матеріали та методи дослідження (Materials and methods of research). У дослідженні ми висвітлюємо близько 20 найпоширеніших неологізмів COVID-19, які були зібрані зі словників *Oxford Dictionary*, *Macmillan Dictionary*, *Dictionary.com* та *Urban Dictionary* для подальшого аналізу та перекладу. Зокрема, наше дослідження неологізмів COVID-19 пропонує два підходи. З одного боку, ми розглядаємо творення нових слів під впливом вірусу, звертаючи увагу на соціальну потребу їх творення та значення з використанням описового та порівняльного методів. З іншого боку, у роботі пропонуються методи перекладу досліджуваних неологізмів COVID-19.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Необхідно взяти до уваги безперервне та постійне поповнення лексики новими лексичними одиницями, які не тільки роблять нашу мову більш точною та різноманітною, а й спричиняють чимало непорозумінь та труднощів. Нові лексеми можуть розглядатися з кількох позицій: як мовні неологізми та okazionalizmi. Мовні неологізми, як правило, входять до складу мови та укорінюються, okazionalni neologizmi приходять лише на певний час.

Поняття «неологізм» імплікує як нові одиниці та фраземи, що з'являються в мові як наслідок різних трансформацій у житті суспільства, так і нові значення уже наявних слів. Таким чином, однією із найважливіших ознак неологізмів слід визнати їх прийняття та закріплення у загальному вживанні, тобто входження в лексичну систему мови, у розряд

загальноживаної лексики. Одним із пріоритетних і концептуально важливих принципів при врахуванні особливостей неологізмів у мові буде зв'язок з особливостями «ментальної моделі, що існує у людини» [17, с.130].

Нові слова входять до складу безеквівалентної лексики. Коли ми говоримо про безеквівалентну лексику, ми маємо на увазі, що лексичні одиниці (слова та стійкі словосполучення) в одній мові не мають повної еквівалентності або часткової еквівалентності в іншій мові. Слід підкреслити, що термін «безеквівалентна лексика» використовується лише в тому випадку, якщо в словнику іншої мови немає відповідної лексичної одиниці. Помилково розуміти термін у значенні «неможливості перекладу» цього терміну або словосполучення.

Безсумнівно, що неологізми є ознакою творчого процесу. Але наразі відсутнє послідовне розв'язання проблеми стосовно критеріїв включення тієї чи іншої лексичної одиниці до неологізмів. Хоча, з точки зору функціональної лінгвістики, нове слово, як і будь-яка інша лексична одиниця, має відповідати певним вимогам, а виконання цих вимог дозволяє віднести лексичну одиницю до групи слів. Ці вимоги є наступними:

- зв'язок новоутворення з часом, що фіксується колективною свідомістю;
- наявність нового тимчасового значення [5, с. 208].

Нові слова зазвичай створюються на основі існуючих мовних традицій, використовуючи вже наявні в мові словотворчі засоби.

Неологізми розрізняються за причиною їх появи в мові, а також за своїми лексико-граматичними властивостями. Лише тоді неологізм може стати життєздатним словом, зрозумілим і правдоподібним, здатним увійти до мовної системи, коли він формується за законами, що існують у мові [13, с. 5]. Нові елементи лексики можна створювати шляхом словникового розширення та семантики. Словникове розширення – це нові лексичні одиниці, які виникають внаслідок:

- продуктивних (регулярних) способів утворення словникових одиниць;
- непродуктивних (нерегулярних)

методів словотворення;

- запозичення з інших мов [16].

Семантичне розширення – це поява нових лексичних значень вже існуючих слів. Цей процес спричиняють такі чинники як зміни в соціальному житті суспільства; термінологічне використання слів людьми різних професійних груп, де слова модифікуються, набуваючи нового змісту; адаптація зі спеціальною метою.

Умисне створення неологізмів – це продукт чисті-небудь творчості, винахідливості, наслідування. Слід розрізняти продуктивні і непродуктивні способи словотворення [6, с. 65].

Найбільш широко використовуються такі способи продуктивного словотворення як:

- афіксація (суфіксація і префіксація);
- конверсія;
- осново складання.

Неологізми створені цими способами складаються з елементів, уже наявних у мові. Їх новизна полягає в особливій комбінації цих елементів.

В англійській мові найбільш продуктивними вважаються такі афікси як *-ness, -er, -ing, mini-, over-* тощо для утворення іменників. Наприклад, *well-to-do-ness, brain-washer, cracking; un-* для утворення дієслів. Наприклад, *unhook, undo, unbreak*.

Конверсія – це особливий не афіксальний тип переходу слова в іншу частину мови. Найпоширеніші зразки конверсії такі:

- Іменник-дієслово (*a boss- to boss*);
- Дієслово-іменник (*to catch – the catch*);
- Прикметник-іменник (*intellectual – the intellectual*);
- Іменник-прикметник (*a maiden – maiden*).

Основоскладання – це складання нового слова із менших слів, яке часто відбувається за аналогією до вже існуючих слів (*space-sick, birthquake*).

Нові слова можуть утворюватись непродуктивними шляхами. До них відносимо лексикалізацію, скорочення, еліпсис, абрєвіацію, контамінацію [1, с. 56-57].

Лексикалізація – це процес, коли через семантичні або синтаксичні причини граматична форма слова стає основою для нового лексичного значення (*arms, customs*).

Скорочення полягає у заміщенні частиною цілого. Це явище найчастіше проявляється у писемному мовленні (*St. – street*), хоча розвиток мови приводить до проникнення графічних абrevіатур у сферу усного спілкування (*a.m., p.m., SOS*). Трансформація груп слів у слова включає різні типи лексичних скорочень:

Еліпсис полягає в пропущенні кінцевої лексеми часто вживаних словосполучень (*a documentary – documentary film*);

Абревіація (акроніми) – це лексичне скорочення фрази шляхом вимови початкових букв як слова (або частини слова) (*BBC – British Broadcasting Corporation*);

Контамінація – це результат свідомого створення слів шляхом злиття неправильних фрагментів декількох слів (*brunch – breakfast and lunch*).

Багато вчених досліджують зміни у значенні слів. Існують різноманітні логічні і психологічні класифікації типів змін. Традиційна класифікація така:

- генералізація або розширення значення (*hard drive – повільна робота комп'ютера*);

- спеціалізація або звуження значення (*garage – первинне значення: будь-яке безпечне місце; нове – будівля для автомобілів*);

- підвищення значення (*minister – первинне значення: слуга; нове – важлива громадська посада*);

- пониження значення (*vulgar – первинне значення: щасливий*)[1, с. 56].

Останні дослідження оксфордських учених показали, що слово «COVID-19» за частотою використання вже в січні 2020 р. стояло на одному рівні з головними світовими подіями, а саме: з імпічментом президента США та кліматичними змінами. В березні 2020 р. слово «COVID-19», використане майже 2000 разів на мільйон знаків, обійшло найпопулярніше слово англійської мови «time» (час), у якого, за даними лексикографів, 1750 використань на той же мільйон [14].

Вплив пандемії на мову простежується в появі інноваційних лексем. Варто зауважити, що для адекватної передачі неологізмів у мові перекладу, перекладачам доводиться долати труднощі ще на

доперекладацькому етапі. Ці труднощі пов'язані із з'ясуванням значення неологізму, яке закріпилося в перцепції носіїв мови оригіналу та визначенням нового відтінку значення інноваційної одиниці, беручи до уваги контекст.

Такий спектр шляхів формування неологізмів в англійській мові зумовлює множинність підходів до способів їх перекладу. У сучасній науці більшість мовознавців виділяють наступні способи перекладу, які мають власні переваги та обмеження [5, с.207]:

- транскодування – спосіб перекладу, при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами алфавіту мови перекладу. Прикладами можуть слугувати: *managemnt – менеджмент, lockdown – локдаун*;

- дескриптивний переклад – це описове відтворення іншомовного неологізму вільним неусталеним словосполученням, утвореним на рівні мовлення, семантично хоча б певною мірою рівноцінними висловами мови оригіналу. Наприклад, *cloud computing – процес зберігання комп'ютерних даних на серверах, доступ до яких може здійснюватися через інтернет*;

- калькування – прийом перекладу нових лексем, коли відповідником простого чи складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику, наприклад: *movable table – рухомий стіл, line service – лінійна служба, toxic shock syndrome – токсичний шоківий синдром*;

- модуляція (смысловий розвиток) – заміна слова / фрази мови оригіналу мовою перекладу, значення якого логічно походить від значення вихідного блоку, а значення слів оригіналу та перекладу пов'язані логічними причинними зв'язками. Наприклад: «...*oh, miss, something must have happened – there's nobody in Miss Sharp's room; the bed ain't been slept in...*» *О, міс! Мабуть, щось сталось: у кімнаті міс Шарп нікого немає, її постіль зім'ята...* [7].

Водночас у цьому аспекті є фактори, які, на нашу думку, здатні полегшити процес перекладу лексичної інноватики з англійської мови на українську. Оскільки цей пласт неологізмів позначає не

державно специфічні соціокультурні та політично-економічні феномени, а глобальні проблеми пандемії, можемо припустити, що більшість цих інноваційних одиниць не є лакунарними. Зрештою, наявність відповідного концепту в мові перекладу є умовою дешифрування семантики неологізму. Залучення фонових знань та комунікативно релевантної інформації може посприяти його коректному декодуванню. Проте у питанні перекладу неологізмів варто зважати не лише на контекст, але і на структуру інноваційної одиниці. Тому інтегральним, на нашу думку, є розгляд основних шляхів утворення неологізмів, що дозволить спрогнозувати потенційні труднощі перекладу цього мовного пласта та обрати релевантні перекладацькі тактики.

Філологиня Н. Тимошук зазначає, що для сучасної англійської мови характерні різноманітні способи утворення нових лексичних одиниць сфери COVID-19. Лінгвістичні розвідки доводять, що нова лексика переважно утворюється із власного матеріалу шляхом словотвірних операцій і переосмислення вже наявних одиниць [3, с.168]. Афіксація, аббревіація, словоскладання та конверсія залишаються основними способами утворення морфологічних неологізмів. Але варто підкреслити, що переважна більшість неологізмів на позначення явищ COVID-19 утворена шляхом словоскладання.

Значний пласт лексичної інноватики становлять слова з компонентом «covid»: *covidiot*, *covirate*, *covideo*.

Слово «*covidiot*» утворилося шляхом накладання (контамінації) одне на одного двох слів – «*covid*» / «*coronavirus*» і «*idiot*». В онлайн-словнику *Urban Dictionary* знаходимо наступне визначення: «*Someone who ignores the warnings regarding public health or safety*» [15] *Людина, яка ігнорує попередження в галузі громадського охорони здоров'я та безпеки. Згідно з українським сайтом для перекладу запозичених слів «Словотвір»* можемо вказати такі варіанти перекладу даного слова: *ковідько*, *ковдур*, *ковідурень*, *ковідіот* [2]. Схожим способом утворилося слово «*covideo*», що означає відеогру, яка допомагає не нудьгувати під час корона вірусу та карантину.

Covirate – побачення під час

карантину (поєднання слів «*covid*» + «*date*»): «*They covirated back in 2020, that's how they met*» [10]. *В них було побачення під час карантину в 2020, так вони і зустрілись.* На наше переконання, описативний спосіб перекладу у цьому випадку буде доречним для достатнього розкриття змісту даного неологізму та належної адаптації слова до мови перекладу.

Цікавою є також англійська неологема «*coronavirusing*», утворена за допомогою слова «*coronavirus*» та суфіксу – *ing*. Даний неологізм має наступне значення: домашнє проведення часу людини під час самоізоляції або перебування на карантині, іншими словами: «*What else to do at home if not to «coronavirusing»? [10] А що ще робити вдома, як не «коронавірусити»?*

Крім того уваги заслуговує лексема «*covid boomer*» та її українська калька «*ковід-бумери*». Ці лексеми з'явилися за аналогією з *бейбі-бумерами*; ними жартома називають представників майбутнього покоління, які з'являться після початку епідемії.

Для англійської мови періоду пандемії характерна поява великої кількості композитів з іменником «*corona*»:

Coronapocalypse – кінець світу, викликаний пандемією корона вірусу. Дана лексема є прикладом поєднання слів «*coronavirus*» і «*apocalypse*».

Coronator – людина, що перемогла коронавірус. Слово також утворено за допомогою слів «*coronavirus*» і «*terminator*».

Coronaphobia – страх перед коронавірусом; поєднання слів «*coronavirus*» і «*phobia*» [10].

Необхідність описативного перекладу неологізмів у вищезазначених дискурсивних фрагментах нівелюється контекстуально-прагматичними чинниками. Натомість вважаємо виправданим залучення адаптивного транскодування, що дозволить уникнути семантичного переважання висловлювання, а також реалізувати прагматичну зумовленість інтеграції неологізмів.

Ми виявили, що в умовах пандемії окремі терміни набули нових значень. Такі лексеми отримали більш детальні маркери. Наприклад, у словнику ви можете

знайти такі терміни, як «*quarantine*» (карантин, або заходи, щоб запобігти поширенню інфекційного захворювання, в якому здорова людина, яка була в контакті з інфікованою людиною, ізолювана на певний період) [7]. Важливо не сплутати цей термін зі словом «*isolation*» (ізоляція, або запобіжний захід проти поширення інфекційного захворювання, що включає розділення інфікованої людини від неінфікованих людей під час періоду захворювання).

Складена лексема «*lockdown*» (*lock+down*) не є новим словом, оскільки, згідно з вебсайтом *The Oxford Dictionary*, його перше відоме вживання датується 1973 роком у значенні: утримання ув'язнених у власних камерах більшу частину дня як тимчасовий захід безпеки. Але у зв'язку з поширенням COVID-19 дане слово набуло нового значення, а саме: протокол надзвичайної ситуації, що спрямований на обмеження змоги збиратись масово задля безпеки та збереження здоров'я людей. За даними *The Oxford Dictionary* (2020) використання терміна «*lockdown*» збільшилося з квітня 2020 року у більшості англійських країнах для позначення державних карантинних заходів у відповідь на поширення COVID-19. У перекладі даного слова зустрічаємо застосування транслітерації. Прикладом може слугувати наступна ситуація: «*Speaking from Downing Street, Mr Johnson told the public to follow the new lockdown rules immediately*» [14]. Виступаючи з власної резиденції на Даунінг-стріт, містер Джонсон закликав населення слідувати новим правилам локдауна.

Потенціал транслітерації також проявляється в перекладі наведеного нижче фрагмента дискурсу COVID-19 з утворенням телескопізмом *maskne* (*mask* + *acne*), який вказує на негативні наслідки носіння маски: «*Maskne is a catch-all term that can refer to several different skin issues*» [15]. *Maskne* — це універсальний термін, який може позначати кілька різних проблем шкіри.

Наше дослідження показує, що ще одним ефективним способом утворення неологізмів COVID-19 є афіксація. У мові перекладу лексему «*covidism*», засновану на цьому шляху неологізації мови, репрезентуємо за посередництва змішаного транскодування та додавання з

метою коректного відтворення змісту неотерміна: «*I witnessed covidism when I went to Walmart and I saw someone purchasing years worth of toilet paper*» [15]. Я був свідком ковідизму, коли пішов у Волмарт і побачив, як хтось купує туалетний папір на цілий рік.

Цікавим є той факт, що сам COVID-19 отримав ряд прізвиськ: *Rona*, *Lady Rona*, *Miss Rona*; пандемія – *pandy*, санітайзер (*hand sanitizer*) – *sanny*. Це свідчить про те, що люди, змирившись із ситуацією, почали ставитися до реалії з гумором. Наприклад: «*It is understood that we are all under some sort of stress due to the coronavirus known as Miss Rona*» [15]. Зрозуміло, що всі ми в якійсь мірі переживаємо стрес через коронавірус, відомий як *міс Рона*. Ще одним свідченням більш позитивного бачення світу є поява лексем «*BCV*» або «*B.C*» (*before coronavirus*) за аналогією з *B.C. (before Christ)*, *upperwear* (формальний дрес-код лише вище талії), *locktail hour* (час, що відведений на вживання коктейлів людьми, що перебувають на ізоляції) [15].

Важливо відзначити, що утворення неологізмів COVID-19 відбувається за допомогою прийому мовної гри, основою якого є мовні одиниці з ідентичним чи подібним фонемним складом – каламбур. Лексема «*quaranteam*» («*quarantine*» + «*team*») є яскравим прикладом мовної гри, де стилістичний ефект створюється на основі фонемної підміни останнього складу лексеми *quarantine*. Аналогічним прикладом слугує лексема «*quarantini*» («*quarantine*» + «*martini*») – алкогольний коктейль часів самоізоляції із суміші того, що є вдома та під рукою [4]. Переклад гри слів передбачає ряд труднощів, оскільки передача основної ідеї не може бути здійснена повною мірою, а особливо, якщо гра слів відбувається на фонетичному рівні.

Висновки та перспективи (Conclusions and future perspectives).

Отже, пандемія коронавірусу спричинила появу значного пласта інноваційної лексики, що репрезентує нові мовні тенденції та поняття. Безперечно, збагачення мови новими лексичними одиницями різного типу та структури є позитивним моментом у процесі розвитку й удосконалення мови. Саме поява неологізмів свідчить про розвиток

суспільства, а тому і людства в цілому. З проведеного аналізу очевидно, що *covid* та *corona* є надзвичайно продуктивними основами для змішування та складання, що надає змогу утворювати чисельні неологізми. За результатами нашого дослідження чільне місце належить прийомам транскодування, дескриптивному перекладу. Продуктивними моделями творення лексем COVID-19, на нашу думку, є телескопія, афіксація та словоскладання, що зумовлюють множину підходів до їх перекладу. Значну частину нових словникових одиниць складають іменники, оскільки розширення словника відбувається головним чином за рахунок об'єктів та явищ, які наповнюють культурологічний простір. Крім того, було зафіксовано, що використання «традиційних» методів словотворення для утворення абсолютно нових значень підтверджує системний характер мови.

Список використаних джерел

1. Кучумова Н. В. Способи утворення неологізмів у сучасній англомовній медичній лексиці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 46. С. 55–58.

2. Словотвір: довідник перекладу нових слів. Remote Masters. 2021 URL: <https://slovotvir.org.ua/words/covidiot> (дата звернення: 12.12.21)

3. Тимошук Н. Неологізми на позначення явищ COVID-19: морфологічний аспект. Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 5. С.168-182.

4. Asif M., Zhiyong D., Iram A., Nisar M. Linguistic analysis of neologism related to coronavirus (COVID-19). *Social Sciences & Humanities Open*, 2021. 4(1). <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100201>

5. Karpova K. Structural and Semantic Characteristics of Foodrelated Neologisms in Modern English. *Advanced Education*, 2019. №12. 206-211. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.144208>

6. Lei S., Yang R., Huang C. Emergent neologism: A study of an emerging meaning with competing forms based on the first six

Системний характер мови підтверджується також тим фактом, що елементи, створені за допомогою скорочень різного типу, використовуються як складові елементи слів, утворених іншим способом. Серед способів творення неолексем COVID-19 має місце також гра слів, тому перед перекладачами постає необхідність встановлення глибинних концептуальних структур під час перекладу. Матеріали дослідження стануть корисними для тих, хто вивчає англійську мову, оскільки робота містить вичерпну інформацію про сучасний стан лексичної системи англійської мови та головні тенденції її словотворення у зв'язку з пандемією. Отримані результати свідчать про перспективність подальшого дослідження лексичної інноватики, її динаміку та закономірності засвоєння мовою різних новоутворень.

months of covid-19. *Lingua*, 2021. 258 p. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2021.103095>

7. Macmillan Dictionary. Macmillan Education. 2021. URL: www.macmillandictionary.com

8. Mahdawi A. From Covidiot to doomscrolling: How coronavirus is changing our language. *The Guardian*. 2020. URL: www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/from-covidiot-to-doomscrolling-how-coronavirus-is-changing-our-language (date of access: 12.12.21).

9. Nabila E., Abdulrahman T. R. An analysis of new English words created during COVID-19. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*, 2021. 9 (1). P. 19-32. <https://doi.org/10.22373/ej.v9i1.9035>

10. New words we created because of coronavirus: dictionary of new words. LLC, Dictionary.com. 2021. URL: www.dictionary.com/e/s/new-words-we-created-because-of-coronavirus/#rona (date of access: 12.12.21).

11. Rochadi A., Putri N., Fauzi Z. Public Panic Over COVID-19 Outbreak: Criticism toward Panic Theory in Collective Behavior Study. *Technium Social Sciences Journal*, 2020. 10. P. 544-552.

12. Roig-Marín A. English-based coroneologisms: A short survey of our COVID-19-related vocabulary. *English Today*,

37 (4). 2021. P. 193-195. doi:10.1017/S0266078420000255

13. Tan K., Woods P., Azman H., Abdullah I., Hashim R., Rahim H., Idrus M., Said N., Lew R., Kosem I. Covid-19 Insights and Linguistic Methods. *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 2020. №26(2). P. 1-23. <http://dx.doi.org/10.17576/3L-2020-2602-01>

14. *The Oxford Dictionary of New Words*. Oxford University Press, 2022. URL: <https://public.oed.com/updates/>

15. *Urban Dictionary*. 2021. URL: <https://www.urbandictionary.com/>

16. Wild K. *Corpus analysis of the language of Covid-19*. Oxford University Press, 2020. URL: <https://public.oed.com/blog/corpus-analysis-of-the-language-of-covid-19/>

17. Yule G. *The Study of Language* (7th ed.). New York, NY: Cambridge University Press, 2020. 362 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108582889>

References

1. Kuchumova, N. V. (2014). Sposoby utvorennia neolohizmiv u suchasni anhlomovnij medychnij leksytsi [Ways of Formation of Neologisms in Modern English Medical Vocabulary]. *Scientific letters of The National University «Ostroh Academy»*. Philology. Ostroh: Publishing House of The National University «Ostroh Academy». Issue. 46, 55–58.

2. Slovtvir (2021). Remote Masters. Retrieved from <https://slovtvir.org.ua/words/covidiot>

3. Tymoshchuk, N. (2021). Neolohizmy na poznachennia yavlyshch COVID-19: morfolohichnyi aspekt [Neologisms Denoting the Phenomena of COVID-19: Morphological Aspect]. *Humanities Science Current Issues. Linguistic Studies. Literary Studies*. Drohobych: Publishing House «Helvetica», 2021. Issue 35. Vol. 5, 168-182.

4. Asif, M., Zhiyong, D., Iram, A., & Nisar, M. (2021). Linguistic analysis of neologism related to coronavirus (COVID-19). *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100201>

5. Karpova K. (2019). Structural and Semantic Characteristics of Foodrelated Neologisms in Modern English. *Advanced Education*. № 12, 206-211. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.144208>

6. Lei, S., Yang, R., & Huang, C. (2021).

Emergent neologism: A study of an emerging meaning with competing forms based on the first six months of covid-19. *Lingua*, 258. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2021.103095>

7. *Macmillan Dictionary*. (2021). Macmillan Education. Retrieved from www.macmillandictionary.com

8. Mahdawi, A. (2020). From Covidiot to doomscrolling: How coronavirus is changing our language». *The Guardian*. Retrieved from www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/from-covidiot-to-doomscrolling-how-coronavirus-is-changing-our-language

9. Nabila, E., & Abdulrahman, T. R. (2021). An analysis of new English words created during COVID-19. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*, 9(1), 19-32. <https://doi.org/10.22373/ej.v9i1.9035>

10. New words we created because of coronavirus. (2021). LLC, Dictionary.com. Retrieved from www.dictionary.com/e/s/new-words-we-created-because-of-coronavirus/#rona

11. Rochadi, A., Putri, N. & Fauzi, Z. (2020). Public Panic Over COVID-19 Outbreak: Criticism toward Panic Theory in Collective Behavior Study. *Technium Social Sciences Journal*, 10, 544-552.

12. Roig–Marín, A. (2021). English-based coroneologisms: A short survey of our Covid-19-related vocabulary. *English Today*, 37(4), 193-195. doi:10.1017/S0266078420000255

13. Tan K., Woods P., Azman H., Abdullah I., Hashim R., Rahim H., Idrus M., Said N., Lew R., Kosem I. (2020). Covid-19 Insights and Linguistic Methods. *The Southeast Asian Journal of English Language Studies*. №26 (2). P. 1-23. <http://dx.doi.org/10.17576/3L-2020-2602-01>

14. *The Oxford Dictionary of New Words* (2022). Oxford University Press. Retrieved from <https://public.oed.com/updates/>

15. *Urban Dictionary*. (2021). Retrieved from <https://www.urbandictionary.com/>

16. Wild, K. (2020, April 15). *Corpus analysis of the language of Covid-19*. Oxford University Press. Retrieved from <https://public.oed.com/blog/corpus-analysis-of-the-language-of-covid-19/>

17. Yule, G. (2020). *The study of language* (7th ed.). New York, NY: Cambridge University Press, 362. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108582889>.

Abstract. *The article deals with the study of formation ways and translation of English lexical innovations in connection with the COVID-19 pandemic. The relevance of this study is determined by the constant development of English, the emergence of new lexical units that directly affect changes in the field of lexicology. The purpose of the work is to study the ways of forming COVID-19 lexical innovations, as well as the definition of possible ways to translate these English language units into Ukrainian. It has been clarified that the concept of "neologism" covers lexical units that appear in the language as a consequence of various transformations in the life of society, and new values of existing words. The work also analyzes the main signs of innovative vocabulary and ways of English neologism formation. The material of the research is coronavirus neologisms, which occur in modern online dictionaries, articles. The article proposes the most recurring ways to translate them. It has been found that in the translation of COVID-19 lexical units, a significant place is occupied by transcribing, descriptive translation, and among productive models of COVID-19 neologisms creation it is worth noting telescoping, affixation and word formation, which determine the features of determining the approaches to their translation. The study shows that the flow of new words indicates the creativity of modern English, its ability to respond to crisis situations. This study helps consider the translation aspect of neologisms to indicate the phenomena of COVID-19, but the topic involves a significant number of issues that require further study.*

Key words: *lexical innovation, neologisms, the English language, COVID-19, translation, ways of formation.*

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111-32.09“18/19”

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.006>

**«ELAN VITAL»¹: «ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ» ЖІНКИ
В НОВЕЛІ Г.Д. ЛОРЕНСА «СОНЦЕ»**

**«ELAN VITAL» WOMEN'S REHABILITATION
IN D. H. LAWRENCE'S SHORT STORIES «SUN»**

Л. М. КУЛАКЕВИЧ, доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та перекладу,
L. M. KULAKEVYCH, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor of Philology and Translation
E-mail: leda4a@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2405-8894>

Український державний хіміко-технологічний університет, м. Дніпро, Україна
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnipro, Ukraine

Анотація. Установлено, що через одіозну репутацію, неоднозначне оцінювання творчого здобутку Д.Г. Лоренса його новелістика і досі залишається майже не дослідженою. Значна частина зарубіжних публікацій про творчість Д.Г. Лоренса присвячена його романам, студій про його новелістику небагато. Мета статті – проаналізувати особливості образу жінки в новелі «Sun». Вихідним для нас є розуміння того, що художній твір – це система знаків, які потрібно розшифрувати і таким чином осягнути задум автора. Дослідження проведено з використанням елементів мотивного, рецептивно-інтерпретаційного і психоаналітичного методів аналізу.

Зазначено, що в новелі за позірним простим сюжетом (забезпечена молода жінка перебуває в депресії і тому вирушає з американського континенту на середземноморську Сицилію) художньо розгортається проблема жіночого буття як усуненості від життя через підпорядкованість існування побутуванню інших членів сім'ї. Особистісне «одужання» героїні уможливила її сепарація від матері, дитини чоловіка. У семіотиці тексту Лоренса значущими є мікрообрази гранітної скелі на мисі, серця, апельсина, сонця, хробаків, одягу. Так, гранітна скеля на мисі анонсує те, що американка повернеться зі скелі зі зміненою свідомістю. І найперше, що вона робить, змінює модель догляду за дитиною. Кидання апельсина сприймається як символічний акт передання синові прав на його життя. Відкидання героїнею одягу, слід потлумачити як відкидання цивілізаційних поведінкових стереотипів, через які чоловік соромиться дивитися на свою оголену дружину і ще більше соромиться роздягнутися сам, стримуючи й приховуючи свої емоції, мов равлик у мушлі. Наскрізні образи оголеного сонця й оголеної жінки втілюють їхні рівноцінні інтенції. У новелі послідовно показано, що героїня відчула душевну гармонію і задоволеність життям лише після того, як позбавилася опіки матері й обмежила свою опіку над дитиною, почала цінувати своє тіло, дозволила йому насолоджуватися сонячним промінням і спокоєм.

Ключові слова: новели Лоуренса, образ жінки, образ сонця, образ хробака, образ одягу, мотив сексуальності, мотив тілесності.

¹Elan vital (фр. букв. «життєве поривання») – поняття з філософії французького інтуїтивіста Анрі Бергсона (1859–1941), який пояснював життєдіяльність непізнаваним фактором, що є в кожному живому організмі.

Актуальність дослідження (Introduction). Через одіозну репутацію, неоднозначне оцінювання творчого здобутку Д. Г. Лоренса його новелістика і досі залишається майже не дослідженою. На думку Стефана Ситаєба, Лоренс, не сприймаючи консюмеризм сучасного йому британського суспільства, «вирішив пробудити духовність своїх читачів, запровадивши шокову терапію, парадоксально засновану на тілесності» [12, с. 134]. Як зазначив Тинг Бо, з точки зору сучасного екофемінізму, описуючи природу та жіночий опір суспільно накидваній долі, Лоренс у той же час художньо демонстрував, що пробудження фемінізму спричиняє розхитування свідомості чоловіків і їхній занепад [6]. За ФерештеЗангенепур, через стосунки між чоловічими і жіночими персонажами Лоренс художньо продемонстрував, як фемінність і маскуліність впливають на гендерну ідентичність кожної людини, і як наслідок, на їхні гендерні характеристики [16]. Рецепцію творів Лоренса ретельно відрефлексовано в дисертації Наталії Стирнік [5, с. 11-58]. Остання небезпідставно зазначила, що в українському літературознавстві новелістика письменника і нині залишається майже не перекладеною і не дослідженою. Отож актуальність нашого дослідження очевидна.

Аналіз досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз зарубіжних публікацій про творчість Д. Г. Лоренса за останні десять років свідчить, що левову їх частку, як і раніше, присвячено романам письменника, студій про його новелістику небагато, ще менше їх про лоренсівську поезію. Так, Кірсті Мартін вивчила новелу «Сонце» / «Sun» в аспекті використання в ній популярної на той час теорії сонцелікування. На думку авторки статті, призначення такого лікування Джульєтті нав'язане власним досвідом письменника: ФридіЛоренс лікарі також порадили відвезти хворого на туберкульоз чоловіка на сонце [11, с. 426]. Марія КасадВіллануева, досліджуючи творчість Лоренса через призму використання ним міфічних і казкових моделей, відзначила розроблення мотиву сплячої красуні в новелі «Принцеса» / «The Princess» [14, с. 82].

Айджан Гекчеко характеризував особливості відтворення емоцій героїні новели «Запах хризантем» / «Odour of Chrysanthemums» і зрештою відзначив, що, зображуючи Елізабет як жінку, яка, здається, отримує садистське задоволення від смерті свого чоловіка, Лоренс критикує не жіночність, а британське суспільство ХХ століття, яке накладає на жінок непосильну відповідальність [8]. У статті Д. Бернлі досліджуються лексичні особливості новели «Фанні та Енні» / «Fanny and Annie» [7]. Ю. Синьчже зосередився на символіці коня в новелах Лоренса, декодуючи образ тварини як життєвий ідеал Лоуренса, адже уособлює патріархальне сільське господарювання («Дочка торговця конями» / «The Horse Dealer's Daughter», 1922), свободу («Жінка, яка поїхала» / «The Woman Who Rode Away», 1925), фантазію («Переможець на дерев'яному конику» / «The Rocking-Horse Winner», 1926) [15]. Ми у свою чергу установили специфіку моделювання образу жінки в новелах Д. Г. Лоренса «Принцеса» / «The Princess» [1] і «Прекрасна Дама» / «The Lovely Lady» [2]. У цій студії зосередимося на новелі Лоренса «Сонце» / «Sun» (1926).

Мета статті (Purpose) – проаналізувати особливості образу жінки в новелі «Сонце» / «Sun». Вихідним для нас є розуміння того, що художній твір – це система знаків, які потрібно розшифрувати і таким чином осягнути задум автора.

Матеріали і методи дослідження (Materials and methods of research). Дослідження проведено з використанням елементів мотивного, рецептивно-інтерпретаційного і психоаналітичного методів аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Сюжет новели «Сонце» / «Sun» позірно банальний: за порадою лікаря чоловік відправляє свою дружину, яка перебуває в депресії, на лікування до Європи. Оскільки у США були свої пляжі і курортні зони, подорож героїні з терапевтичною метою аж за океан, очевидно, є художньо вмотивованою. Через деталі хронотопу, де домінують чорні кольори («У чорній ночі Гудзон колихав свою важку чорноту в розсипах іскор струменевого світла» [3, с. 214]),

монструозність нью-йоркського порту («море напружилось, наче одвічний змії хаосу» [3, с. 214]; «Та чорна паша, мабуть, пристань Лекавонна» [3, с. 215]), а також зауваження героїні («Атлантичний океан був сірий, мов лава, урешті-решт вона добралася до сонця» [3, с. 215]), від'їзд останньої сприймається як утеча з мертвотного, безраднісного для неї світу, частиною якого був і її чоловік, що у свою чергу викликає асоціації з казковим мотивом утечі від Зла. Деталь «добралася до сонця» сприймається не інакше як добралася до життя, здобула можливість жити.

Пасторальні деталі сицилійського пейзажу («будиночок над синім морем», «великий сад з виноградником», «оливи», «лимонні гаї», «прозора-зелені водойми», «джерельце, що витікало з печерки», «стародавній склеп», «сіра коза», «аромат мімози» [3, с. 215–216]) викликають алузії з потраплянням героїні до раю. Однак, констатація жінки, що бажане полегшення не настає («Але все це було зовнішнє і, правду кажучи, було їй байдуже. Сама вона залишалася такою ж, як раніше, з гнівом і розчаруванням, що засіли всередині, зі своєю нездатністю до справжнього почуття» [3, с. 217]), вказує, що, очевидно, її депресія зумовлена не зовнішніми, а внутрішніми чинниками. Причини психічної стагнації американки поступово виокреслюються через її думки про сина: «Дитина її дратувала – вона вчиняла замах на спокій її душі. З жахом, з огидою відчувала вона свою відповідальність за неї: немов вона повинна відповідати за кожне її дихання. Це було мукою для неї, для дитини, для всіх, кого це стосувалося» [3, с. 217].

При поверховому читанні новели складається хибне враження, що йдеться про манірну дамочку, яка занудьгувала, проживаючи в чи й не найпрестижнішому на той час районі Нью-Йорка (у тексті згадується 47 Авеню). Спочатку їй здається, що причиною цього є її чоловік, а потім усвідомлює, що її обтяжує власна дитина. Прикметно, що чоловік також зауважив, саме поява дитини і догляд за нею спричинили ворожість його дружини: «Він думав про те, яка бліда, мовчазна була вона в нью-йоркській квартирі, як жахливо, як гнітюче діяла на нього. М'яка,

боязка душа у стосунках з людьми, він був глибоко наляканий після народження дитини її страшною, безмовною ворожістю. Він розумів, що дружина нічого не може з цим поробити. Так влаштовані жінки. Їхні почуття перетворюються на свою протилежність, навіть усупереч їхній власній волі, це жахливо... жахливо! Жахливо, жахливо жити в одному будинку з жінкою, чиї почуття перетворилися на свою протилежність навіть усупереч її власній волі! Йому здавалося, що він розчавлений жорном її ненависті, з якою вона нічого не може вдіяти. Вона і себе розчавила, та й дитину також» [3, с. 234].

Звертаємо увагу, що в тексті жодним чином не вказано, що сім'я потерпає від матеріальних нестатків, більше того, сама подорож жінки разом з матір'ю, дитиною і нянею, свідчить про економічну успішність її чоловіка, що автоматично переводить художнє осмислення проблеми героїні в новелі Лоренса «Сонце»/«Sun» в метафізичну площину. Через мікроситуації спілкування героїні з чоловіком, матір'ю, маленьким сином, поступово виокреслюється думка про те, що причинами психічної і душевної стагнації молодій американки є неусвідомлене самою жінкою відчуття своєї усуненості від життя через підпорядкованість її існування побутуванню інших членів сім'ї. Ключем до такого розуміння ситуації є два епізоди, що відбуваються один за одним: спочатку мати вкотре нагадує доньці, що останній для терапевтичного ефекту потрібно зняти одяг для засмагання, однак це викликає агресію у молодій жінки; та потім американка все ж оголюється на місці, але з власної волі: «І ось у ній таємно зародилося бажання погуляти оголеною на сонці. І бажання це вона плекала, немов таємницю. / Але їй хотілося піти подалі від дому – людей. А в краю, де кожна олива має очі, де кожен схил відкритий для погляду здалеку, нелегко сховатися. Але вона знайшла таке місце: відкритий сонцю скелястий мис, що далеко виступав у море, порослий великими кактусами з пласким листям, що зветься «колючий ведмідь». <...> / Джульєтта сіла під кипарисом і роздяглася. Потворні кактуси навколо неї утворили лісок, потворний, але принадний. Вона сиділа, підставивши сонцю груди, навіть тепер зітхаючи від

тяжкого болю, *опираючись жорстокості вимушеного підпорядкування*» (курсив наш – Л. К.) [3, с. 218]. Небажання жінки роздягатися, як того хотіла її мати, і роздягання героїні, коли схотіла цього сама, оприявнюють, на нашу думку, істинну причину депресії Джульєтти – вона постійно мусить виконувати вказівки і забаганки інших людей – чоловіка, сина, матері. Указані епізоди дозволяють припустити, що героїня доглядала свого сина так, як це робила (і досі робить) її мати – стара жінка прагне опікати свою доньку, яка вже сама стала матір'ю. Молода жінка опиняється між молотом і ковадлом: з одного боку – син, який весь час потребує уваги і якого не можна полишати ні на мить, з іншого – мати, яка ні на мить не залишає її як свою дитину, що і спричинило депресію молоді матері. Сепарація від матері стає першим кроком в особистісному «одужанні» героїні (адже саме після від'їзду матері в жінки з'являється інтерес до життя). Деталі світу, які традиційно є маркерами смерті і суму («море побіліло», «пройшов дощ», «холодно в домі сонця» [3, с. 217]), асоціативно сприймаються як вказівка на «смерть» героїні як доньки (згадаймо, у казках дівчина дуже рано стає сиротою, що уможливорює її особистісне становлення).

Задоволення від засмагання героїні зчеплене з її аналізом реакцій свого тіла на сонце, що спонукає її розібратися в його потребах. У розумінні світоглядних трансформацій жінки важливим є мікрообраз серця: Джульєтті здається, що сонячне проміння проникає глибше, ніж у її кістки – «в її думки і почуття»: «Тяжке напруження її почуттів стало слабшати, холодні, темні згустки думок – розсмоктуватися. Вона починала відчувати, що тепло проникає наскрізь. Перевернувшись, вона підставила сонцю плечі, попереk, спину, стегна, навіть п'яти – хай відтануть! Вона лежала, ледь не до запаморочення приголомшена тим, що відбувається, – цим дивом. Її втомлене, змерзле серце розморозувалося і, розморозуючись, випаровувалося» [3, с. 219]. Завдяки християнському й романтичному дискурсам серце набуло в європейській культурі символу духовного / істинного життя, осередком любові, тоді як тіло – це ніщо, тому його потреби і бажання

потрібно стримувати. У новелі «Сонце» / «Sun» Лоренс певною мірою заперечує кордоцентричність життя людини. Означення серця героїні як змерзлого артикулює семантику відсутності любові, душевного тепла в житті жінки і її самотність. Та в аспекті значимих для творчості Лоренса ідей окремішності кожної людини, згубності поглинання особистості закоханої людини її обранцем / обраницею (що засвідчено новелами «Сучасна відьма» / «The Witch a la Mode»; «Нова Єва і ветхий Адам» / «New Eve and old Adam»), дитини батьками («Мати й дочка» / «Mother and Daughter», «Прекрасна Дама» / «The Lovely Lady»; «Принцеса» / «The Princess»), рівноцінності і важливості для людини як духовного життя, так і тілесної / статевої задоволеності / гармонії, по суті винесення / виселення серця / душі героїні за межі тіла (сонце проникало в думки, а від цього серце розтавало і випаровувалося, тобто втрачало свою конкретність) ознаменовує зміщення її життєвих цінностей із суспільно рекомендованих обов'язків перед сім'єю на особистісні потреби і право самій вибудовувати життя.

У семіотиці тексту Лоренса додаткових культурних конотацій набуває місцина для сонячних процедур: героїня обирає не доглянуті оливкові сади чи піщані пляжі, а гранітну скелю на мисі. Відповідно, з одного боку, оголення героїні в дикій природі можна потрактувати як її хоч і короткочасне, та все ж повернення у первісний світ, де жінка не мусила прикриватися одягом і соромитися свого тіла. З іншого, це анонсує те, що американка повернеться зі скелі зі зміненою свідомістю (саме на горі Мойсей отримав заповіді і з гори Фасга Бог показав йому землю обітовану). І найперше, що вона зробила, – змінила модель догляду за дитиною. Знаковою є мікроситуація, коли жінка, уперше повернувшись зі скелі, повністю роздягнула дитину і запропонувала їй ввіймати апельсин – хлопчик притисдо голого тіла плід і кинув його через незвичність таких відчуттів. Через асоціативні ланцюжки «апельсин – китайське яблуко – біблійне яблуко пізнання» й «апельсин оранжевий – оранжеве сонце – сонце-життя» дії героїні сприймаються як символічний акт

передання синові прав на його життя. Констатування жінкою тривожності сина через відсутність її раніше постійної опіки, своїх почуттів («розімліле серце не відгукнулося у відповідь занепокоєнням хворобливої любові» [3, с. 220]; «повна байдужість серця» [3, с. 220]; «своїй повній байдужості до його тривоги» [3, с. 221]) в поєднанні із зауваженням, що не можна виховувати сина слиньком [3, с. 221], маркують переміщення центру ухвалення рішень з області емоцій Джульєтти в область її здорового глузду.

Особливістю художньої інтерпретації мотивів дітонародження й материнської любові в новелі Лоренса «Сонце» / «Sun» є те, що поява дитини не подається як виняткова, найщасливіша подія в житті жінки. У тексті зауважено, що тепло сонця було для героїні набагато приємнішим, ніж тепло ручок її дитини (для суспільства початку ХХ століття, як і для теперішнього, ця думка межує з богохульством, адже материнська любов є найвищою чеснотою жінки). Найпростіший вихід з такої ситуації – передати дитину під повну опіку няньки і молода американка могла собі це дозволити. Однак лоренсівська героїня кожен день забирала хлопчика з собою на мис, де свідомо відмежовувалася від нащадка настільки, щоб лише контролювати його безпеку, спонукаючи / змушуючи його самому шукати розваги, пізнавати світ природи навколо себе (як-от в епізоді зі змією). Отож лоренсівська героїня не відкидає материнство (доказом цього є і споглядання американки за місцевим селянином, з яким вона захотіла зачати дитину), а переосмислює принципи догляду за дитиною. Значимим для такого розуміння сенсу вчинку жінки є її пояснення: «Дитина більше так жваво не цікавила її, і вона звільнила її від тягара свого занепокоєння і волі. І від цього вона [дитина – Л.К.] стала тільки міцнішою і здоровішою» [3, с. 222]. Згодом мати неодноразово зауважує самотійність нащадка: «Дитина теж стала іншою істотою, відзначеною якоюсь особливою, тихою, промореною сонцем зосередженістю. Тепер він тихо грався один, і їй майже не доводилося стежити за ним. Як наче він і не помічав, як залишався один» [3, с. 227]; «Зараз він рухався впевнено і швидко справлявся зі своїми

труднощами, наче молоде звірятко, поглинуте безмовною грою» [3, с. 228]; «Удалині, неначе поглинуте життям молоде звірятко, бігала дитина» [3, с. 232]. Отож позбавившись опіки матері й обмеживши опіку над дитиною, героїня поступово здобуває душевну гармонію й отримує задоволення від життя й доглядання за сином. Звертаємо увагу на те, що в художній прозі Лоренса неодноразово порушується проблема обтяжливості надмірної материнської любові й опіки як для жінки, так і для її дитини, яка стала вже дорослою та все ще не має змоги бути окремою людиною зі своїми бажаннями і життєвими планами (новели «Прекрасна Дама» / «The Lovely Lady», «Мати й дочка» / «Mother and Daughter», роман «Сини і коханці» / «Sons and lovers»). Це, очевидно, є наслідком особистого досвіту письменника, який зміг облаштувати сімейне життя лише після смерті матері.

У новелі «Сонце»/«Sun» послідовно показано, що героїня відчула душевну гармонію і задоволеність життям лише після того, як почала цінувати своє тіло, дозволила йому насолоджуватися сонячним промінням і спокоєм. Художньо це оприявлено через мікрообраз зниклого серця жінки: «А її серце, сповнене тривоги і напруженості серце, зникло, мов квітка, що опадає на сонці, залишаючи лише зрілу коробочку із насінням» [3, с. 221]. Усією своєю творчістю Лоренс прагнув довести, що ігнорування тіла на користь душі / серця робить людину нещасливою. Зокрема в есе «Фантазія на тему про несвідоме»/ «Fantasia of the Unconscious» (1922)² письменник акцентує: «Так що не відмахуйтеся від того факту, що у вас є тіло, і не намагайтеся здаватися більш духовними, ніж ви є насправді» [4, с. 197]. Чемпіон Маргрет Гуннарсдоттир, аналізуючи «підроблене емоційне життя» в романі Лоренса «Коханець леді Чаттерлей», підкреслює, що в післявоєнному капіталістичному суспільстві під впливом гегемонної машинної культури людське тіло було надзвичайно знецінено. При цьому дослідник акцентує, що лоренсівська

²Вказана праця увійшла до збірки есе Лоренса «Психоаналіз і несвідоме» / «Psycho analysis and the Unconscious», опублікованої у Нью-Йорку.

героїня Констанція відкриває для себе тіло, що надає сенсу її життю [9]. Подібної думки дотримується і Кунь Чжу. Порівнюючи різні варіанти перекладу роману «Коханець леді Чаттерлей» китайською мовою, він одночасно зауважує, що Лоуренс мав на меті пробудити людей до боротьби за самоіснування, щоб позбутися придушення, накладеного сучасною цивілізацією, і встановити гармонію між чоловіком і жінкою, між людиною і суспільством [9, с. 933]. Висновки обох дослідників повною мірою можна застосувати і до новели «Сонце». Художньо презентований у ній мотив життя тіла зчеплено з мотивом радості життя жінки без зведення його сенсу до дітонародження й пожиттєвого опікування нащадками, які поступово трансформуються у мотив не обов'язковості шлюбу і проживання жінки з батьком дитини під одним дахом, що артикульовано роздумами героїні («Джувьєтта ж міркувала: чому не можна мені побути годину з цією людиною і народити від неї дитину? Чому моє життя має бути прив'язане до життя чоловіка? Чому не зустрінеться з ним на годину, на стільки, скільки буде бажання, – і не більше? Між нами вже спалахнула іскра» [3, с. 238]).

Як зазначив Стефан Ситаєб, особливістю малої прози Д. Г. Лоренса, створеної під час і після Першої світової війни (1914–1929), є те, що в ній об'єкти «не лише олюднюються, але й наділені магнетичною, часто сексуальною енергією, яка змінює почуття їхніх власників, як життя, чи смерть» [12, с. 135]. На його думку, у новелі «Сонце» такими якостями наділений образ сонця, що есплікуються в описі візуальних і тактильних відчуттів героїні, «неявними і явними посиленнями на статевий акт із сонячною стихією (звідси подвійне значення дієслів «прийти» та «проникнути»)» [12, с. 137].

З наукової точки зору Сонце – це зоря, навколо якої рухаються інші космічні тіла Сонячної системи. Усі вони взаємозалежні і в той же час кожен має свою траєкторію руху. Згідно з філософією Лоренса, люди теж повинні вибудовувати своє життя за такими ж принципами. Намагання однієї людини підпорядкувати собі буття іншої, змінювати власну

траєкторію життя заради чоловіка, дружини, дитини, батьків неминуче призводить до катастроф у стосунках, що художньо оприявлено новелами «Сучасна відьма» / «The Witch a la Mode»; «Нова Єва і ветхий Адам» / «New Eve and old Adam», «Мати й дочка» / «Mother and Daughter», «Прекрасна Дама» / «The Lovely Lady»; «Принцеса» / «The Princess». Ключем до такого розуміння образу сонця в однойменній новелі є есе Лоренса «Фантазія на тему про несвідоме» / «Fantasia of the Unconscious», написане ним під впливом модних на той час теорій Фрейда, Юнга, Бергсона та Енштейна. Сприймаючи лише окремі положення зазначених науковців, англійський письменник неодноразово акцентував на тому, що кожна людина – «індивідуальна особистість», навіть маленька дитина – це вже «я», хоч і на стадії бруньки чи пуп'янка [4, с. 191]: «Я – це я, ну а ви – це ви, і ми поставлені перед печальною необхідністю створення своєї власної, людської, теорії відносності. Ми потребуємо її навіть більше ніж Всесвіт. Зірки якось же ухищаються ковзати пліч-о-пліч одна з одною, не дуже заважаючи одна одній і не спричиняючи одна одній шкоди. Але ви і я, дорогий мій читачу, свято переконані, що ви – це я, а я – це ви, що продиктовано нічим іншим, як шляхетним прагненням до загальнолюдського братерства, – так от, ми з вами в цьому своєму святому переконанні готові втоптувати одне одного в бруд і чубитися. / Ви – не я, дорогий мій читачу, навіть не сподівайтесь на це» [4, с. 193]. «Зоряну рівновагу» між чоловіком і жінкою найбільш яскраво, на нашу думку, презентовано в романі «Закохані жінки» / «Women in Love», стосунками Урсули та Біркіна, які намагаються, хоч і не безболісно, вибудовувати свої відносини як існування «двох полюсів однієї сили», що один одного урівноважують, а не поглинають.

Слід зазначити, що образ сонця загалом є семіотично значущим для всієї творчості Лоренса. Про його концептуальність свідчить хоч би і його поезія «Аристократизм сонця» / «Aristocracy of the Sun», де небесне світило презентується як взірець для людини:

Щоб бути аристократом сонця / To be

anaristocrat of the sun

Не треба чекати, поки тебе піднесуть
/ You don't need one singlesocia linferiorto exalt
you;

Візьми свою шляхетність прямо із
сонця / You draw your nobility direct from the
sun

Хай інші залишаються внизу / Let
other people be what they like [13, с. 425].

Ліричний герой Лоренса закликає відкинути соціальні приписи / соціально рекомендовані моделі поведінки і стати «аристократом сонця», що сприймається як настійна рекомендація людині встановити свою траєкторію життєвого руху без його улягання в життя інших людей. Для ліричного героя мірою життя є саме незалежененсонце, а не думки інших людей («Я вийшов із сонця і моя міра – не люди <...>» / «I amthat I am / from the sun,/ and people are not my measure<...>» [13, с. 340]). В аспекті нашого дослідження новели «Сонце» / «Sun» важливими є мікрообрази мертвих людей, грошових рабів і соціальних хробаків, які зринають у згаданій поезії у зв'язку з образом дітей:

Якщо початково думати, / Perhaps, if
west arted right,

що наші діти / all the children could
grow up sunny

– аристократи сонця / and sun-
aristocrats.

нам не потрібні будуть ні покійники
/ We need have no dead people,

ні ласі до грошей соціальні хробаки /
money-slaves, and social worms [13, с. 402].

У новелі «Сонце» / «Sun» неодноразово артикульовано, що для героїні її чоловік – це «хробак, що ніколи не бачив сонця» [3, с. 221]. Повторюваність і варіативність цього мікрообразу (жінці здається, що люди загалом «так схожі на могильних хробаків» [3, с. 223], її син і грецькі селяни, мов равлики, бояться сонця) підкреслює його семіотичну значимість. Хробак як біологічна істота належить до класу безхребетних, життя яких минає під землею у процесі безкінечного харчування й розмноження. У переносному сенсі безхребетність – відсутність характеру, тобто життєвих переконань і принципів, власної думки, на основі яких можна було б вибудувати свою, відмінну від інших, долю. У новелі

Лоренса відсутність внутрішнього стрижня в героєві транслюється і через мікрообраз «чорнильної плями на промокашці» (бо саме так його бачить дружина), що також актуалізує семантику безформності і невиразності. Безвольність американця внутрішньо відчула і грекиня при першій зустрічі з ним («Стара родом із Великої Греції розкусила його з першого погляду: він добрий, сказала вона собі, тільки він не чоловік, бідолаха» [3, с. 230]). Стиль життя героя транслюється і через кольоровий код. Атрибутивною рисою його зовнішності є сірий колір, що через нав'язливе повторення актуалізує семантику буденності, невиразності, непомітності, беземоційності, загубленості в масі: на Морисі «сірий фетровий капелюх», «темно-сірий костюм», «темно-сірий піджак», «світло-сірий капелюх», він має «сіре обличчя», «сіре чернече обличчя сором'язливого бізнесмена», «сіре обличчя міської людини» [3, с. 4] тощо. У той же час через мікрообрази, наділені білим кольором (уперше роздягнувшись, героїня бачить свої груди, «мов білі виноградні грона», тіло – мов «білий гарбуз», що має дозріти на сонці [3, с. 217]), грецьку сентенцію, що «біле, не засмагле тіло схоже на риб'яче, у ньому немає здоров'я» [3, с. 222]), поступово окреслюється мотив безбарвності життя без сонця.

Художній презентації психічних трансформацій молодой американки підпорядковано наскрізний образ одягу. Саме його повне скидання ініціює процеси переживання та самоусвідомлення жінки. Загалом для індивідуального стилю Лоренса властиве докладне описування жіночого вбрання з указуванням його назви і кольору (особливо яскраво це презентовано, на нашу думку, романом «Закохані жінки» / «WomeninLove» (1920), однак у новелі «Сонце» / «Sun» інформація про це зведена до повідомлення, героїня одягнена чи гола, згадуються хіба що пеньюар і сандалії: «Тепер вона порозумнішала, стала кмітливішою й одягала лише пеньюар голубиноного кольору та сандалії. Так що в будь-якому затишному куточку вона вмиє поставала перед сонцем голою. А в ту мить, як одягалася знову, ставала сірою і невидимою» [3, с. 221]. У міфології та

фольклорі взуття традиційно уособлює світоглядний і психологічний фундамент, те, чим керується людина у своїх вчинках і побутуванні. У новелі Лоренса згадку про взуття розглядаємо як вказівку, що найбільш органічним для себе героїня обирає еллінське ставлення до життя (сандалії є елементом саме еллінської культури). На користь такого значення мікрообразсандалів свідчить і те, що жінку відправлено (адже їй було байдуже, куди їхати) не на береги Тихого океану, а на Сицилію, відому ще з античних часів культом тіла (саме через стару грекиню, служницю Мариніну в тексті повідомляється, що американка мала прекрасне тіло), що, на нашу думку, слід потлумачувати не лише як захоплення його красою, але й увагою до його потреб і бажань. Акт оголення героїні сприймається як усвідомлення нею своєї тілесності й окремішності існування. Пізніше зауваження «в ту мить, як одягалася знову, ставала сірою і невидимою» [3, с. 221], дозволяє декодувати одяг як символ цивілізаційного знецінення тіла і людської особистості на користь умовностей. Проживаючи життя за суспільним шаблоном, героїня не зауважувала своїх потреб поза функціями дружини, матері чи доньки. Не випадковим є й вибір одягу – пеньюар. Зазвичай цей різновид домашнього жіночого одягу, що виготовлявся з напівпрозорих тканин, не стільки прикривав тіло жінки, скільки підкреслював його сексуальність. Показовою в цьому сенсі є мікроситуація, коли чоловік, приїхавши провідати дружину, соромиться дивитися на оголену жінку, з якою він народив дитину. У підтексті цього зринає думка про те, що інтимне життя у подружжі зводилося до дітонародження. Отож Лоренс вдало «грає» на культурних смислах згаданих жіночих речей.

У новелі чітко окреслюється взаємозв'язок одягу й соціокультурних орієнтирів Джульєтти й Мориса (вона оголена, він одягнений), які протиставляються одне одному за темпераментом і життєвими стратегіями. Якщо в рухах жінки наскрізними є конотації свавільності і сексуальності, то в надмірно вихованій поведінці чоловіка – скутість і страх перед своїми емоціями («Його

пригнічену, нервову душу охопив справжній трепет <...>» [3, с. 233]; «Він був приголомшений від захоплення, але разом із тим до смерті розгублений. Що робити з самим собою?» «З усе зростаючим захопленням він, все менше соромлячись, знову і знову крадькома поглядав на неї» [3, с. 234]). У розумінні такого стану бізнесмена важливим є зауваження дружини: «Золотисто-сірі очі його нагадували очі тварини, що виросла в неволі спіймана зовсім молодою» [3, с. 237]. Відкидання героїнею одягу, слід потлумачити як відкидання цивілізаційних поведінкових стереотипів, через які чоловік соромиться дивитися на свою оголену дружину і ще більше соромиться роздягнутися сам, стримуючи й приховуючи свої емоції, мов равлик у мушлі. Наскрізні образи оголеного сонця й оголеної жінки втілюють їхні рівноцінні інтенції [3, с. 217, 221].

Тільки опинившись поза межами побутування чоловіка і матері та відкинувши надмірну опіку над сином, жінка усвідомила смак життя і найголовніше – свою окремішність, що демонструється в новелі через особливості використання імен. Так, у першому розділі озвучено лише ім'я чоловіка (Морис), стосовно себе й інших жінка оперує словами, які вказують на родинний (чоловік, дружина, дитина, мати) чи професійний (няня, капітан) статуси. Уже після того, як молода жінка прибула на Сицилію, її уперше названо на ім'я (Джульєтта), і лише в четвертому розділі у спілкуванні Мориса і Джульєтти зринає ім'я їхнього сина (Джонні). На нашу думку, такий порядок уведення імен у тексті демонструє етапи особистісного становлення американки: якщо до подорожі вона мислить себе як частину родини, у якій індивідуальністю наділений хіба що чоловік (тому й має ім'я лише він!), то на Сицилії вона починає мислити про себе як окрему людину, яка не мусить комусь підпорядковуватися. Кожен має право на своє життя, не претендуючи на життєвий простір іншої людини. У художній реальності Лоренса це реалізується через домовленість подружжя жити окремо, коли чоловік час від часу буде приїздити до дружини. В аспекті прагнення героїні роз'їхатися з чоловіком, це стає формою її звільнення як людини, яка вже не мусить

підпорядковувати своє існування іншій людині.

Висновок (Conclusions). Отже, новела «Сонце» є художнім дослідженням внутрішнього ества жінки, її відчуттів та емоцій. Визначальною особливістю написаного чоловіком твору є те, що носієм точки зору в останньому є жінка, що загалом було нетиповим для літератури від античності і до початку ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Кулакевич Л. Особливості інтерпретації мотиву сплячої красуні в новелі Д.Г. Лоренса «Принцеса». *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Філологічні науки. Вип. 2 (22). 2021. С. 33–42.

2. Кулакевич Л. Особливості трансформації образу Великої Матері в новелі Д. Г. Лоренса «Прекрасна Дама». *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Філологічні науки. Вип. 1 (23). 2022. С. 91–99.

3. Лоуренс Д. Г. Солнце. *Запах хризантем* / Д.Г. Лоуренс. Москва . АСТ, 2010. 288 с.

4. Лоуренс Д. Г. Фантазия на тему о бессознательном. Психоанализ и бессознательное. Порнография и непристойность. Москва : Эксмо, 2003. 480 с.

5. Стирнік Н. Новелістика Д. Г. Лоренса: мотивно-тематичний комплекс і жанрові стратегії: дис. канд. філол. наук: 10.01.04 / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2021. Дніпро, 2021. 216 с.

6. Bo T. An Ecofeminist Interpretation of Sons and Lovers. *Theory and Practice in Language Studies*. 2018. Vol. 8, № 11. P. 1499–1503.

7. Burnley D. D. H. Lawrence, «Fanny and Annie». *The History of the English Language*, 2020. P. 390–396.

8. Gökçek A. The Significance of Epiphany in D.H. Lawrence's Short Story «The Odor of Chrysanthemums». *Advances in Language and Literary Studies*. 2020. Vol. 11, № 5. P. 32.

9. Gunnarsdóttir C. M. Technologies of Affect in D. H. Lawrence's Lady Chatterley's Lover. *Nordic Journal of English Studies*. 2020. Vol. 19, №5. P. 155–179.

Уважаємо, що порушуючи гендерну проблематику, англійський письменник прагнув ословити загроженість людини від депресії в індустріальному суспільстві, де особистісні потреби витискаються на маргінеси свідомості і буття. І соціокультурне побутування жінки на початку ХХ століття є найбільш презентативним у цьому аспекті.

10. Kun Zhu. The Translation of Sex-related Content in Lady Chatterley's Lover in China. *Theory and Practice in Language Studies*. 2020. Vol. 10, №8. P. 933–939. <http://www.academypublication.com/tpls/>

11. Martin K. Modernism and the medicalization of sunlight: D. H. Lawrence, Katherine Mansfield, and the sun cure. *Modernism – Modernity*. 2016. Vol. 23, № 2. P. 423–441.

12. Sitayeb S. Sexualized Objects in D.H. Lawrence's Short Fiction: Eros and Thanatos. *Journal of the Short Story in English*. 2018. № 71. P. 133–147.

13. The Complete Poems of D. H. Lawrence. Ware, 2002. 704 p.

14. Villanueva M. C. A Reluctant Awakening: Transgression and the Sleeping Beauty Motif in D. H. Lawrence's «The Thimble». *Journal of the Short Story in English*. 2017. №68. P. 81–97.

15. You X. Animal Vision and Life Consciousness –'Horse' in D. H. Lawrence's 1920s Short Stories. *English Language and Literature Studies*. 2021. Vol. 11, №2. P. 78.

16. Zangenehpour F. Sexual Politics Revised: A Feminist Re-Reading of D. H. Lawrence's The Rainbow and Women in Love. *Nordic Journal of English Studies*. 2020. Vol. 19, № 5. P. 181–201.

References

1. Kulakevych, L. (2021). Osoblyvosti interpretatsii motyvu spliachoi krasuni v noveli D. H. Lawrence «Pryntsesa» [Peculiarities of the interpretation of the princess archetype in D. H. Lawrence's novella «Princess»]. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. Issue. 2, no. 22, 33–42. [in Ukrainian].

2. Kulakevych, L. (2022). Osoblyvosti transformatsii obrazu Velykoi Materi v noveli D. H. Lawrence «Prekrasna Dama»

[Specifics of transformation of the big mother image in the short story by D. H. Lawrence «The Lovely Lady»]. Alfred Nobel University Journal of Philology. Issue. 1, no. 23, 91–99. [in Ukrainian].

3. Lawrence, D. H. (2010). Solntse [Sun]. Zapakh khryzantem [Odour of Chrysanthemums]. Moscow. AST, 288. [in Russian].

4. Lawrence, D. H. (2003). Fantazija na temu o besoznatel'nom [Fantasia of the Unconscious]. Psihoanaliz ibesoznatel'noe [Psychoanalysis and the Unconscious]. Moscow. AST, 170–471. [in Russian].

5. Styryk, N. (2021). Novelistyka D. H. Lawrence: motyvno-tematychnyi kompleks i zhanrovi stratehii [Short Stories by D. H. Lawrence: Themes, Motifs and Genre Strategies]: dys. kand. filol. nauk [Thesis for a Candidate degree in Philology]: 10.01.04 / OlesHonchar Dnipro National University. Dnipro. 216 p. [in Ukrainian].

6. Bo, T. (2018). An Ecofeminist Interpretation of Sons and Lovers. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 8, no. 11, 1499–1503. [in English].

7. Burnley, D. (2020). D. H. Lawrence, «Fanny and Annie». The History of the English Language, 390–396. [in English].

8. Gökçek, A. (2020). The Significance of Epiphany in D. H. Lawrence's Short Story «The Odor of Chrysanthemums». Advances in Language and Literary Studies, Vol. 11, No. 5, 32. [in English].

9. Gunnarsdóttir Champion, M. (2020). Technologies of Affect in D. H. Lawrence's

Lady Chatterley's Lover. Nordic Journal of English Studies, Vol. 19, no. 5, 155–179. [in English].

10. Kun, Zhu. (2020). The Translation of Sex-related Content in Lady Chatterley's Lover in China. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 10, no. 8. P. 933–939. [in English].

11. Martin, K. (2016). Modernism and the medicalization of sunlight: D. H. Lawrence, Katherine Mansfield, and the sun cure. Modernism – Modernity, Vol. 23, no. 2, 423–441. [in English].

12. Sitayeb, S. (2018). Sexualized Objects in D. H. Lawrence's Short Fiction: Eros and Thanatos. Journal of the Short Story in English, no. 71, 133–147. [in English].

13. The Complete Poems of D. H. Lawrence. Ware. (2002). 704 p. [in English].

14. Villanueva, M. C. (2017). A Reluctant Awakening: Transgression and the Sleeping Beauty Motif in D. H. Lawrence's «The Thimble». Journal of the Short Story in English, no. 68, 81–97. [in English].

15. You, X. (2021). Animal Vision and Life Consciousness – 'Horse' in D. H. Lawrence's 1920s Short Stories. English Language and Literature Studies, Vol. 11, no. 2, 78. [in English].

16. Zangenehpour, F. (2020). Sexual Politics Revised: A Feminist Re-Reading of D. H. Lawrence's *The Rainbow* and *Women in Love*. Nordic Journal of English Studies, Vol. 19, no. 5, 181–201. [in English].

Abstract. Due to D. H. Lawrence's controversial reputation and the ambiguous reception of his works, his short stories remain underexplored. The majority of studies are devoted to D. H. Lawrence's novels, while there are few studies on his short stories. The **purpose** of the article is to analyze the features of the image of a woman in the short story "Sun". The starting point for us is the understanding that a work of art is a system of signs that need to be deciphered and thus help us to understand the author's idea. The study employs elements of motive, receptive-interpretive and psychoanalytic methods of analysis.

The study suggests that the novel "Sun" within the frame of a seemingly simple plot (a wealthy young woman is depressed and therefore travels from America to the Mediterranean Sicily) artistically unfolds the problem of women's existence in exclusion from life due to the subordination of their existence to other family members. The personal "recovery" of the heroine becomes possible by her separation from her husband, mother, and child. In the semiotics of Lawrence's text, micro images of the granite rock on the cape, heart, orange, sun, worms, and clothes bear considerable significance. For instance, the granite rock on the cape

foretells that the woman will return with a changed consciousness. And the first thing she does is change her childcare pattern. Throwing an orange serves as a symbolic act of transferring the rights to his son's life. The heroine's rejection of clothes should be interpreted as a rejection of civilizational behavioral stereotypes, and by their virtue, a man is ashamed to look at his naked wife and even more ashamed to undress, he restrains and hides his emotions like a snail in a shell. The end-to-end images of the naked sun and the naked woman embody their relevant intentions. The short story "Sun" consistently shows that the protagonist felt emotional harmony and satisfaction with life only after she was free from her mother's care and limited her care for her own child, only then she began to appreciate her body and allowed herself to enjoy the sun and peace.

Keywords: *Lawrence's short stories, the image of a woman, the image of the sun, the image of a worm, the image of clothing, the motif of sexuality, the motif of corporeality.*

САМОРУХ ПОЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ФЕНТЕЗІ: «МАРКО ПРОКЛЯТИЙ» ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА ТА «ЧИГИРИНСЬКИЙ СОТНИК» ЛЕОНІДА КОНОНОВИЧА

SELF-DEVELOPMENT OF THE POETICS OF UKRAINIAN COSSACK FANTASY: OLEKSA STOROZHENKO'S NOVEL "MARKO PROKLIATYI" & LEONID KONONOVYCH'S NOVEL "CHYHYRYSKYI SOTNYK"

О.П. ПИДЮРА, аспірант кафедри української літератури*

O.P. PYDIURA, PhD student of the Department of Ukrainian Literature

E-mail: 25pydiura25@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0460-5608>

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Анотація. Вступ. Стаття присвячена результатам дослідження саморозвитку поетики козацького українського фентезі на прикладі повісті Олекси Стороженка «Марко Проклятий» та повісті Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник».

Метою статті є аналіз закономірності розвитку поетики українського козацького фентезі на прикладі повісті Олекси Стороженка «Марко Проклятий» та Леоніда Кононовича «Чигиринський сотник».

Матеріали та методи дослідження. Під час роботи над статтею автор використав матеріали, що присвячені таким основним напрямом: міфопоетична генеза козацького фентезі; історія української літератури; козацьке фентезі в літературно-критичному дискурсі; український романтизм; історичні постаті як прототипи фантастичних персонажів; фентезі як художнє явище. У статті використано порівняльний метод дослідження.

Результати дослідження. Автор наукового дослідження вказав на основні причини звернення письменників до козацького антуражу та фольклорних джерел як до засобу розбудови літературного світу, а саме романтизму та національної самосвідомості. Романтизм заклав великий потенціал для формування козацького фентезі і водночас призвів до його нерозуміння, як літературознавцями, так і самими письменниками, незалежно від часу написання. Наприклад: «Марко Проклятий» сприймається як запізнілий романтичний твір із небажанням критиків бачити у творі «іншу» Україну, а «Чигиринський сотник» — як лицарський роман із скептичним ставленням літературних критиків до жанру козацького фентезі.

Висновки. Жанр козацького фентезі перебуває на стадії повноцінного розвитку та процесу відокремлення від українського романтизму. Повість Олекси Стороженка «Марко Проклятий» та «Чигиринський сотник» Леоніда Кононовича яскравий приклад саморуху поетики цього жанру, а саме від паралельного функціонування історичної достовірності з ірреальним до повної сублімації.

Ключові слова: козацьке фентезі, міфологізм, національна самобутність, романтизм, сепарація, фольклоризм, поетика.

Постановка проблеми (Introduction).

Статус фентезі у світовій культурі завжди викликав цікавість не одне покоління дослідників. Виткане із творчого потенціалу митця, фентезі увібрало в себе різноманіття міфічних та фольклорних пластів, що є предтечею для створення вторинних світів і вторинної раціональності. Фентезі надає абсолют та знімає табу із мистецької діяльності, дозволяє якнайкраще втілити авторський задум. Ба більше, цей метажанр неодноразово проявляє

терапевтичні якості, дозволяє зануритись в далеке минули чи потрапити у неймовірні світи; стати свідком епічних подій та відчутти усю велич людських чеснот й особисто познайомитися із прадавніми богами. Фентезі немає меж, а літературно-мистецькі закони – лише умовності. Виникає риторичне запитання: чи поєднуване фентезі з історичними наративами, якщо прерогатива віддається вторинним світам? Відповідь на

це запитання – безперечно. Фантастика в описі зміни історичної плінності, або ж її

*Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор Погребенник В.Ф.

альтернативності використовує потенційні наукові надбання людства. Жанр фентезі використовує подібний прийом, однак в основі лежить магія та надприродні явища. Яскравим прикладом історичного фентезі є роман Сюзанни Кларк «Джонатан Стрендж та містер Норрелл». Події роману розгортаються в період затяжної війни Англії із Наполеоном, де не останню роль відіграють маги. Тенденція до поєднання історичного та міфологічного не оминула українських авторів. Природний розвиток поетики українського фентезі простежується з другої половини XIX століття, а мотивується козацьким романтизмом. Художній опис лицарської доби українського народу, поєднуючись із міфологічним, не просто вказує на історичне українське фентезі, а затверджує status quo окремого піджанру – українське козацьке фентезі. Розкриття поетичного розвитку цього жанру, ми вбачаємо у розгляді романів «Марка Проклятого» Олекси Стороженка та «Чигиринського сотника» Леоніда Кононовича, часова відстань між датами написання майже два століття. Це дозволить краще зрозуміти закономірності художньо-тематичної основи козацького фентезі. На нашу думку, в цьому полягає наукова цінність розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Результати й висновки дослідників, висвітлені у наукових працях на які опирався автор статті під час аналізу проблеми розвитку українського фентезі висвітлені за такими основними напрямками:

- міфопоетична генеза козацького фентезі [1;10;14; 16; 19];
- історія української літератури [2; 5;11];
- козацьке фентезі в літературно-критичному дискурсі [17];
- український романтизм [7; 8;18];
- історичні постаті, як прототипи фентезійних персонажів [3;12; 13];
- фентезі, як мистецький феномен [20; 21; 22; 23;24;25; 26].

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її недостатня розробленість у сучасному літературознавстві та визначені суперечності, зумовили вибір теми статті: «Саморух поетики українського козацького

фентезі: «Марко Проклятий» Олекси Стороженка та «Чигиринський Сотник» Леоніда Кононовича».

Аналіз та розгляд повісті «Чигиринський сотник» О. Стороженка, як представника раннього українського козацького фентезі заслуговує на ґрунтовне та комплексне дослідження. Наша розвідка покликана актуалізувати зацікавлення цією темою у колі молодих дослідників, щоб розширити та структурувати систему закономірностей, яка характерна для жанру українського козацького фентезі.

Мета статті (Purpose of the research). Головною метою ми обрали аналіз природного розвитку поетики українського козацького фентезі на прикладі повісті «Марка проклятого» О. Стороженка та «Чигиринського сотника» Л. Кононовича.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Вказати основні причини звернення авторів до жанру козацького фентезі.
2. Окреслити персонажну сітку романів: історичних та фольклорних.
3. Дослідити взаємодію історичних фактів та фольклорних елементів, як джерела сюжетної канви.
4. Описати закономірності та тенденції в розвитку поетики українського козацького фентезі.

Матеріали та методи дослідження (Materials and methods of research). Під час роботи над статтею автор використав матеріали, присвячені таким основним змістовим лініям: міфопоетична генеза козацького фентезі; історія української літератури; козацьке фентезі в літературно-критичному дискурсі; український романтизм; історичні постаті як прототипи фантастичних персонажів; фентезі як художнє явище. Під час розгляду літературних явищ, які вказані в науковій розвідці, було використано порівняльний метод дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження (Presentation of the main research material). Творчість О. Стороженка неодноразово викликала зацікавлення в українських літературознавців. Особливе місце в наукових розвідках займає недописана

повість «Марко Проклятий». До цього твору зверталися Сергій Сфремов, Григорій Грабович, Микола Петров та інші. В наукових джерелах простежується закономірність у класифікації повісті «Марка Проклятого», як готичну повість, химерну прозу, експериментальний роман, історико-етнографічний роман тощо. Однак, на нашу думку, ми вбачаємо у незакінченій повісті О. Стороженка усі ознаки жанру козацького фентезі, а сам твір, як одного із перших зразків українського козацького фентезі. Для підтвердження спорідненості із цим жанром, потрібно провести порівняльний аналіз «Марка...» із сучасним романом Л. Кононовича «Чигиринський Сотник».

«Чигиринський Сотник», як і «Марко Проклятий» мають спільне історичне тло – національно-визвольна боротьба під проводом Богдана Хмельницького, а саме – момент зародження та розвиток козацько-селянського повстання. Враховуючи історичні епохи написання вказаних романів, ми можемо окреслити основні причини звернення до козацького антуражу та фольклорних джерел, як засобу побудови літературного світу.

Причина 1. Романтизм. Романтизм, як напрям в літературі, науці та мистецтві, кінця XVIII – першої половини XIX ст. змінив культурний світогляд. Фрідріх Шлегель, як перший теоретик романтизму вбачав у цьому напрямку не стільки відтворення, скільки перетворення дійсності. Німецький філософ вважав центром поезії романтизму міфологічні джерела. Його брат Август Шлегель в «Берлінських читаннях» описав значення фантазії як чинника перетворення індивідуального стилю в художню систему, яка підпорядковує митця в його сприйнятті природи [7, с. 498-499].

Найголовнішими ознаками для романтизму стали:

- заперечення логоцентризму та культу розуму;
- запровадження ідеалізму та історизму:
- апологія особистості;
- увага до фольклору, екзотики, фантастики тощо [8, с.350].

Звичайно, «вітер» епохи не оминув українські землі й спричинив пробудження національної свідомості та зацікавлення до

культури й історії України. За словами літературознавця Дмитра Чижевського, особливості української романтичної літератури вбачаються у поштовху до розвитку «повної мови» та «повної літератури», а представники, на його думку, культивували погляд на українську націю як «повну» та рівноцінну іншим. Основними темами Д. Чижевський називає етнографічну, романтику минулого (у більшості випадків козацьку романтику) та погляд у майбутнє, мрії про «відродження» України. Також дослідник зауважує, що романтичні теми вже не зникають поруч з іншими образами та мотивами [18].

О. Стороженко, якого Г. Грабович в «До історії української літератури» називає запізним романтиком, очевидно не міг оминати тематику козацтва у своїх творах. Якраз козацька романтика та неоднозначність особи письменника, постають наріжним каменем проблеми оцінки літературної спадщини О. Стороженка й більшою мірою «Марка Проклятого».

Чижевський визнає талант О. Стороженка та вказує на його «...добру, чисту мову, що сповнена м'якого гумору...» [18], а тематику творів характеризує як суто романтичну – поєднання історизмів, фантастики та фольклорних (казкових) наративів. Критиці піддається глибині осягнення як історичні, так і фольклорні елементи.

Зі свого боку М. Петров описує О. Стороженка, як справжнього майстра української мови, що вмів використовувати її колорит та пластичність. Зазначає ґрунтовні знання із побуту запорозьких козаків, адже сам письменник мав змогу спілкуватися з останніми представниками лицарської касті. «Марка Проклятого» М. Петров відносить до історичного твору із фантастичними елементами. Проте, для літературознавця такі факти видаються логічними, адже О. Стороженко формував літературний смак в епоху діяльності Михайла Максимовича, Ізмаїла Срезневського та Йосипа Бодяньського. І якщо, за словами Петрова, видатні науковці могли дещо редагувати чи покращувати народні тексти, то у випадку з О. Стороженком доходило до фанатизму. Ось тому Петров вбачає надмірну ідеалізацію минулого та відсутність

реального становища українського народу: «Стороженко...вимальовує якусь казкову країну, де люди живуть вільно, не знають горя, ні тяжкої праці, п'ють наливки, збирають карбованці, співають пісень». Стосовно ідентичності легенди про Марка Проклятого в М. Петрова також є сумніви, особливо моменту «прогулянки» Марка по пеклу. За словами Крижанівського, українська приказка «Товчеться як Марко по пеклу» є дослівним переказом польської приказки «Wukręsić się jak Marek w piekle», що у свою чергу була занесена в Польщу із Флоренції для висміювання митрополита Марка Ефеського, котрий виступив проти Флорентійської унії [11, с. 213-214, 217].

С. Єфремов у нарисі «Історія українського письменства» також зауважує майстерність володінням мови та вбачає у ньому талановитого оповідача. Однак, літературознавець наголошує на тому факту, що О. Стороженко стоїть осторонь від тогочасного українського руху, а його перо ніби навмисно оминає сучасні реалії і торкалось минулого або фантазії. Як і М. Петров, С. Єфремов вбачає в такому виборі літературної стежки обставини особистого життя О.Стороженка: «... ще змалечку одірваний був службою од рідного краю й не міг повсякчас поновлювати старий запас відомостей свіжими враженнями, може, в самі вдачі його таїлось щось, що відтягло його від реального побуту в країну фантазії» [5, с. 402]. Пан Єфремов підсумовує та віддає шану природньому мистецтву, грації та живому гумору, але більшого за зовнішню красу від творів й повісті «Марка Проклятого» О. Стороженка вимагати не потрібно.

Фелікс Якубовський в передмові до четвертого видання «Марка Проклятого» робить ґрунтовний аналіз, як самого твору, так і літературної спадщини автора та його особистості. Ф. Якубовський намагається проаналізувати літературні дослідження своїх попередників стосовно неоднозначності О. Стороженка. Для літературного критика, вказаний автор, це представник дрібного-маєткового українського панства, першої половини ХІХ ст., життя, якого припало на занепад рабовласницького кріпацького ладу, що призвело у багатьох попередників і сучасників та й в самого

О. Стороженка до формування нового мішаного світогляду. Автор «Марка Проклятого» в очах дослідника належить до когорти письменників, котрим «так легко писалось» й не зазнавали утисків із боку уряду, а козацька романтика у творі мирно співіснує із будь-яким ідеологічним поглядом [15, с. 6-14].

Ми можемо простежити закономірність в тому, що найбільшої критики піддається не образність та естетика творів О. Стороженка, а невідповідність духу національного відродження, коли література функціонувала, як основний засіб боротьби за незалежність українського народу. Однак, спробуймо абстрагуватися від попереднього літературно-критичного тиску й розглянути «Марка в Пеклі», як фентезійний твір. Але, спершу, звернімося до творчості Джорджа Макдональда – шотландського священника, новеліста та поета, твори якого високо оцінювали та черпали натхнення такі автори як Джон Толкін, Клайв Льюїс, Гілберт Честертон. Цей письменник заклав основи побудови вторинного світу, які Браян Стейблфорд називає «дидактичним порталним фентезі» (у романі «Фантасти»). Джон Клют описує Дж. Макдональда, як неймовірного новатора із здатністю відтворювати дивну логіку фантазій. У стилі письменника наявна пишність в побудові образів та відчутне задоволення від використання літературної і казкової фантазії. К. Льюїс недарма вказав на те, що твори Дж. Макдональда «коливаються між алегоричним та міфопоетичним» [23, с. 603]. Макдональд надихався творами німецьких романістів Ернеста Гофмана, Новаліса, Людвіга Тіка у чиїх працях наявна велика кількість алегорій. Сприйняття першого повністю фентезійного твору, враховуючи тодішні вікторіанські смаки та традиції в літературі можемо побачити на сторінках відомого англійського літературного і художньо-критичного журналу «Атенеум»: «Заплутано мебльований магазин уживаних символів». Логічне обурення Дж. Макдональд виразив у листі до А. Дж. Скот: «Я не розумію, яке права має Атенеум називати це алегорією і відповідно судити чи помилково висувати судження – ніби нічого, окрім алегорії, не може бути двоїтим» [26, с. 132].

О. Стороженко опинився в аналогічній ситуації, як і творець перших вторинних світів Дж. Макдональд. Як бачимо, намагання творити міфопоетику та вторинні фентезійні світи на зламі романтизму і реалізму, викликало нерозуміння та жорстку критику. Обидва письменники стали ненароком заручниками тодішніх реалій. І цілком ймовірно, якби творчість Дж. Макдональда та фентезі на той час були широко відомі на теренах України, критична оцінка «Марка Проклятого» мала б зовсім інше забарвлення, навіть не зважаючи на те, що нарратив повісті будується не у вторинному світі, а в реальному світі. Проте, «реальність» простору «Марка...» значно складніша ніж здається на перший погляд. Про це ми поговоримо далі в статті.

Щодо «Чигиринського сотника» Л. Кононовича формується неоднозначна ситуація. Достатньо поглянути на анотацію до твору та ставлення рецензента до жанру «козацьке фентезі» і всього явища взагалі: «По суті, «Чигиринський сотник» - це справжній лицарський роман, який на догоду сучасній моді доводиться рекламувати, як «козацьке фентезі» [6, с. 5]. Спостереження за такою ситуацією стосовно козацького фентезі на нинішньому літературному поприщі наводить нас на думку про те, що романи в цьому жанрі буквально опинились в «заручниках» романтизму. Черпаючи натхнення з героїчного минулого козацької доби та фольклору, з великою вірогідністю автори чи більшість із них не ідентифікують свої твори із жанром «козацького фентезі», що призводить до нерозуміння та помилкового літературно-критичного аналізу. Якщо в побудові та формуванні самого нарративного полотна відчутні значні зміни такі, як переосмислення поглядів на минуле, побудова персонажів та їх мотивація, вплетення різноманітних фольклорних елементів, поєднання декількох фантастико-фентезійних жанрів, наприклад, використання в козацькому фентезі альтернативної історії (Павло Дерев'янку «Тенета війни»), то в літературознавстві та зацікавленні науковців і літературних критиків відчувається значна стагнація. Упорядник альманаху «Das ist fantastisch! Альманах

української фантастики» С. В. Чирук у першому випуску, котрий присвячений козацькому фентезі, вказує на основні чинники скептичного ставлення до цього жанру:

1) перебування козацького фентезі в зародковому стані;

2) «шароварщина». Сприймання козацького фентезі, як штучного утворення з великою кількістю графоманських творів;

3) незнання історії письменниками. Козацьке фентезі, окрім того, що входить до слов'янської групи етнічного фентезі, успадкувало велику кількість ознак історичного фентезі. Такі умови вимагають від письменника значних знань з історії, але в більшій мірі козаччини. Однак, письменники, які пишуть на тему козаччини в жанрі фентезі у багатьох випадках не володіють достатньою мірою знаннями, що тягне за собою феномен «шароварщини»;

4) неусвідомлення «козацького фентезі» як жанру. Відсутність знань з історії викликає не тільки «шароварщину», а й підміну понять. Козацькі образи та атрибути жанру використовуються поверхнево для утворення літературних артефактів в інших жанрах – літературна казка, містика тощо;

5) скептичне ставлення до жанру. Через наявність великої кількості творів низької якості погіршується відношення в цілому до жанру козацького фентезі;

6) побутування думки про те, що в жанрі козацького фентезі вже неможливо створити щось унікальне та самобутне [17, с.10].

Отже, можемо підсумувати стосовно романтизму. Цей жанр заклав великий потенціал для утворення козацького фентезі й водночас призвів до його нерозуміння, як літературними критиками, так і самими письменниками, незалежно від моменту написання твору: «Марко Проклятий» - запізнілий романтичний твір й небажання критиків бачити у творі «іншу» Україну, більш вільнішу, щасливішу; «Чигиринський сотник» - сприймання, як лицарського роману й скептичне та навіть зневажливе ставлення рецензентів до жанру козацького фентезі.

Причина 2. Національна самобутність. В листі до одеського видавця Василя Білого, О. Стороженко

писав: «Кожний народ має свого скитальця: давні греки – Одісея, французи Вічного жида Сентенера, іспанці – Мельмота, у німців і англійців їх не перерахувати, у росіян – Кошій Безсмертний, а у малоросіян – Марко Проклятий. Але, мабуть, малоросійський Марко заткне за пояс усіх скитальців» [9]. Романтизм та національна ідентичність поєднуються в одне поняття, або ж факт, коли питання заходить козацького фентезі. То хто ж для українців Марко Пекельний? Символ гріха та злоби? Тавро нещастя та вічних мук душі? Чи щось значно більше та близьке? Близьке на стільки, що болить на серці за власну Батьківщину та батьківщину. На нашу думку, О. Стороженко намагався створити з уламків легенд, чуток, народних переказів та свого літературного хисту не просто українську версію вічного мандрівника, а значно глибшого та багатозарового літературно-фольклорного персонажа. Не даремно ж О. Стороженко збирав згадки про Марка протягом тридцяти років. Для письменника Марко – це квінтесенція козацької доби, характер українського народу та трагедія української державності в її абсолютному значенні, з позитивними та негативними сторонами. Марко Проклятий О. Стороженка – це інакшість, код, який відрізняє українців від решти народностей. Це памфлет непокори, гніву, боротьби за місце під сонцем та водночас розуміння ціни вчинків, бо шлях до свободи вистелений горем, насиллям та гріхом. Підтвердженням цим словам слугують козацько-селянські повстання, де благородне і вічне бажання свободи оточене людським нещастям. Тому Марка так легко зрозуміти, вболівати за нього й водночас засуджувати, ненавидіти та визнавати його справедливую кару: «козак козака зрозуміє». Якщо О. Стороженко вибудовує відчуття національної самоідентифікації через образ вічного шукача щастя, то Л. Кононович використовує дещо інший метод – релігійно-етнічну екстраполяцію. Наведемо приклад: козаки у творі «Чигиринський сотник» сповідують язичництво і вірять в істинного бога Трояна. Читач з великою вірогідністю може перенести свої висновки щодо лицарської касты та віросповідання козаків на всю етнічну групу і націю спершу

в межах літературного простору, а потім на реальне життя у формі рефлексії. Посилює відчуття національної самоідентифікації фольклорні маркери – персонажі і явища з української народної традиції (русалки, відьми, перевертні, характерники, обряди тощо). Тому, на нашу думку, цілком логічне звернення письменників до теми козащини спершу в добу пізнього романтизму, так і в сучасних умовах існування козацького фентезі з метою викликати у читача відчуття спорідненості та патріотизму не тільки в переломні моменти для української державності, а й в цілком буденні моменти.

Доцільно прокоментувати природний саморух поетики козацького фентезі на прикладі історичних та фольклорних елементів, а саме, як автори сублімують в уяві ці джерела літературного наративу.

Період національно-визвольної війни під проводом гетьмана Б. Хмельницького неодноразово стає наріжним каменем в сюжетах романів козацького фентезі. Не винятком є «Марко Проклятий» та «Чигиринський сотник». Однак, підходи в описі тих подій мають значні відмінності. Історичному полотну О. Стороженко надає вигляду ескізу із широкими мазками. Щоб побачити та зрозуміти картину, читач має «відійти назад» і лише в деяких випадках відчутна деталізація персонажів. Літературна дедукція простежується в побудові самого твору. Історична основа, яка на початку твору має загальне та практично розмите уявлення, дедалі більше набуває конкретних ознак в середині та кінці роману. Головний персонаж, або наближений до цього статусу Павло Кобза не владний вплинути на хід значних історичних подій, а лише є частиною цих перепитій. Тільки справжні історичні персони, такі як Павлюга, Максим Кривоніс, Ярема Вишневецький та інші, формують хронологію літературно-історичних сцен. Цікавим фактом у творі є наявність Павлюги (Павлюка) себто Павла Бута, який очолив повстання в 1637 та згодом був страчений у Варшаві [3]. Смерть керівника козацького повстання вчинено практично за 10 років до початку Хмельниччини, тому історичний хронотоп в романі «Марко Проклятий» відносний.

Якщо Павло Кобза є спостерігачем, то маленький Михась із «Чигиринського

сотника» - один з основних рушіїв, каталізатор розвитку історичної частини роману. Доля хлопчика передати статуетку Пресвятої Покрови гетьману Б. Хмельницького для захисту українського війська під час національно-визвольної війни: «...ступнув Михась до Хмельницького й подав йому Троянів Ключ, якого в руках досі держав. Узяв його батько Хміль і надів на шию. Як засяяв на грудях його образ Пресвятої Покрови, вдарила гармата на січовій вежі, аж гук по всьому Запорожжю пішов, - означало теє, що рушає січ у похід» [6, с.520]. Особиста історія Михася сплітається із долею України, а розвиток загальновідомих подій козащини ми спостерігаємо очима джури (літературна індукція). Окрім вказаних історичних постатей на сторінках романів згадуються також: гетьман Косинський, Северин Наливайко, Яків Острянин, Дмитро Вишневецький, Ольбрахт-Станіслав Радзивілл, князь Четвертинський, князі Потоцький та Калиновський [9, с. 44, 58, 63] та Богуслав Радзивілл, Ярема Вишневецький та інші [6, с. 14, 37]. Найбільше уваги як антагоністу в романах О. Стороженка та Л. Кононовича приділяється Я. Вишневецькому, особі вельми непересічній та видатній, хоча в багатьох випадках змальованій, як зятятого ворога козацьких повстань. Виходець з того ж роду, що й Байда Вишневецький, Ієремія оточений міфом зрадника православної церкви та звірствами проти українського селянства. Однак, на території володінь князя, що простягалися на території Лівобережної України з центром в Лубнах була поширена ліберальна віротерпимість. За підтримки Я. Вишневецького було збудовано багато православних церков та храмів, а його понад 12 тисячне військо складалось із солдатів різного віросповідання. Окрім католиків та православних також були наявні аріани, які в той час зазнавали утисків на землях Речі Посполитої. Вірогідно, міф про Ярему, як католика-фанатика утвердився після прийняття князем католицтва та втручання в релігійні протистояння між його дядьком Петром Могилою та Ісаї Копинського. Історія запеклої ворожнечі козаків та князя, що зазнавали утисків вольностей від Речі Посполитої, видається ще більш

заплутаною. Очевидно, не обійшлося без допомоги І. Копинського, котрий любіював думку про Вишневецького - поборника католицизму та примусового покатоличення України. Як великий землевласник, Ієремія захищав свої землі від загонів Павлюка та Якова Острянина і подальша боротьба із повстанцями під час національно-визвольної війни, закріпила за князем славу жорстокої людини та гнобителя українців. Та все ж, Я. Вишневецький мав авторитет серед козаків. В його війську були наявні реєстрові козаки, а також він підтримував вдову Івана Сулими. Крім того, Владислав Томкевич наводить лист тодішнього шведського посла, котрий засвідчує популярність Я. Вишневецького серед козаків: «великий патріот вітчизни, тому його любить не лише народ, особливо козаки, але й шляхта» [13; 14, с. 24-42].

Я. Вишневецький на сторінках «Марка Проклятого» та «Чигиринського Сотника» наділений рисами жорстокого князя та україноненависника без жодних позитивних людських рис. Психологічний портрет персонажа збігається із народною містифікацією князя. Тому, цілком логічно, що О. Стороженко та Л. Кононович використовували усталені кліше для вибудови персонажа, які козацьке фентезі успадкувало від українського романтизму. Для персонажів О. Стороженка характерна гіперболізація психіко-фізіологічних основ, «демонізація». Усі негативні персонажі, окрім моральних вад матимуть зовнішні: «Єремія був з себе високого зросту і сухорлявий. З-під широких нахмурених брів хижо вовчим поглядом визирали його сірі, як полуда очі; уста завжди усміхались — ніби судоргою так звело їх навіки, а довга руда борода закривала груди. Обличчю князя найгірш додавало лютості високе чоло з глибокою морщиною між очима і чуб жорсткого волосся, що, неначе щетина, стримів догори. [9, с. 54]. Різноманіття в образ антагоніста Я. Вишневецького додає Л. Кононович. Хоча князь залишається на стороні «зла» і є служителем язичницького бога Триглава, проте не позбавлений людських чеснот, що наближає його літературний варіант до справжньої історичної постаті: «Шкода мені труда, пане Мурмиле...Скільки праці вклав я у цей дикий край, у цій неходжені

землі, де лише звірота водилась та ходили татари по ясир. Скликав я людей на слободи, села заселяв, міста будував, мурував церкви та монастирі...Завдяки мені залюднилися ці степи, орються лани, купці везуть усяку всячину до Лубнів, а від нас вертаються зі збіжжям, медом і стадами худоби...Вся Польща і Литва їсть наш хліб» [6, с. 345].

Окрім масиву історичних постатей, подій (наприклад, битва під Кумейками під проводом Павла Бута), опису Запорізької Січі, автори широко використовують лексико-етнографічні надбання. Тексти обох романів насичені історизмами (кабардинці, верзун, булдимок, чамбул, сакви тощо), описом побуту, звичаями, одягу козаків, шляхти та звичайних селян. Усі ці на перший погляд незначні деталі посилюють занурення читача у світ козацького фентезі та є одним з головних інструментаріїв у побудові авторського світу. Не менш важливим для письменника, котрий працює в цьому жанрі має бути вміння поєднувати ознаки та закони первинного світу з особливостями надприродного та міфологічного. Якщо при створенні класичного вторинного світу уява автора практично необмежена, то в побудові нарративного каркаса в історичному фентезі та козацькому фентезі накладаються ряд вимог: підпорядкування магічного первинному та дотримання послідовності розгортання вагомих історичних подій без «переписання фіналу». Слід зазначити, що дані обмеження можуть не братися до уваги, якщо події розгортаються в альтернативній історії чи світі.

Романи «Марко Проклятий» та «Чигиринський сотник» корелюються зі специфікою класичного козацького фентезі, тому вказані вимоги в обох романах дотримано. Проте, поєднання історичної основи та міфопоетичного перебуває на різних якісних рівнях. В романі «Марко Проклятий» відчутна експериментальність, вишукування авторських методів. Тому, часопростір існування Марка, ніби проходить паралельно і лише в деяких випадках перетинається з реальним, коли він допомагає Козбі та Остапу врятуватися від смерті. Така двоїстість викликає розшарування у сприйнятті літературного

світу, але дає можливість препарувати первинні ознаки жанру козацького фентезі як такого. Інша справа «Чигиринський сотник». Світ реального та магічного віртуозно поєднанні в одне ціле та сприймаються органічно. Це яскравий приклад переходу романтичного, фольклорно-етнографічного роману у виключно жанр козацького фентезі.

Фольклорна основа міфопоетики творів надзвичайно багата та закодована у безліч підривнів. Хоча М. Петров сумнівався в достовірності та побутуванні легенди про Марка Проклятого, це аж ніяк не применшує заслуги О. Стороженка. Автор спромігся поєднати в Марку ознаки міфічного героя, тему первородного гріха та біблійні мотиви. Навіть народження Марка та як його було вигодувано вказує на те, що він не належить людському світові, а перебуває на рубежі «свій-чужий»: «На тім же товстім дереві, під котрим сиділа моя мати, неслись гайворони; от вона лазила на се дерево, драла гайворонят, розрізувала їх і годувала мене кров'ю од живої тварі; я ссав з великою хіттю й заспокоївсь» [9, с.22]. У постаті Марка відчутні риси першого типу міфологічного героя, що наближений до світу тварин, а не людей. Він як Енкиду із епосу про Гільгамеша охочий до життя із звірами, ніж визнавати людські закони та моральні постулати. Навіть катабасис Марка у пекло має ознаки ініціації епічного героя першого типу – епічний герой має ознаки мертвого, а шлях до володаря підземного світу пролягає крізь гори [1]. Але образ Марка Проклятого не стільки показує нам домінування архетипу героя, скільки його занепад, який ще більш підкреслює тема інцесту та первородного гріха. Єлизар Мелетинський на прикладі сюжету про царя Едіпа розкриває стадію запізнілої саморефлексії. Лише набувши прокляття вічного життя від рідного батька, Марко усвідомлює всю ницість своїх вчинків. Його тягар набуває не тільки душевних мук, а й фізичних – він буквально вгрузає у землю під вагою своїх гріхів [9, с. 20]. Схожі мотиви ми також знаходимо в нартському епосі про Сатану та Уризмага, які є братом та сестрою. В сюжетній лінії Марка окрім міфологічних елементів, простежуються біблійні нариси зради та вбивства, а саме

дітовбивство царем Іродом Великим, які були описані в Євангеліє від Матвія. Така сублімація першоджерел для формування характеру Марка Проклятого дозволила О. Стороженку створити непересічного протофентезійного персонажа, якого у свою чергу можна використовувати для побудови нових наративів у жанрі козацького фентезі.

Поєднання ірреального з реальним в романі «Чигиринський сотник» помітний на всіх основних рівнях. О. Стороженко не обмежується біблійними мотивами та українським фольклором. Міфопоетика наративу будується в основному на верхній та нижній міфології, язичництві, християнстві та власній фантазії автора. Л. Кононович черпає натхнення із давньоруських джерел, давньоісландської Старшої Едди, грецьких міфів та легенд і християнських апокрифів. На нашу думку, слід звернути увагу на певну закономірність в трагедії сюжетів, що характерна не тільки для «Марка Проклятого», а й для «Чигиринського сотника» в якому вона більш помітна та перманентна. Яскравим прикладом трагедії є міф про Тюра та Фенріра в якому розповідається про те, як бог Тюр пожертвував рукою, щоб надіти пута на величезного вовка Хродвітніра. Сюжет цього міфу ми зустрічаємо в Молодшій та Старшій Едді: «І коли Вовк уперся лапами, пута стали лише міцнішими, і чим більше він рвався, тим сильніше вони врзалися в його тіло. Тоді всі засміялися, крім Тюра: адже він поплатився рукою»; «Руку я втратив, а ти – Хродвітніра; кепсько обом нам; має лежати зв'язаний вовк, чекати на гибель богів» [16; 14, с. 168]. О. Стороженко не просто виконує трагедію сюжету, а створює квадросистему – християнський монотеїзм, елементи слов'янського пантеону, скандинавські міфи та козацькі персоналі в статусі епічних героїв чи деміургів: «Послухав козак і каже: Не журися, Боже! Вчиню я такого ланцюга, що й ти не порвеш, хоч і над цілим світом владась! Простяг Дажбог руку, щоб згребти його за шуру і відправити у Пекло, коли ж вовк голову обернув – та й хав його за пальця! Відкусив того пальця і змаламурих умент» [6, с. 292-293]. Також можна зустріти трагедію сюжету про Орфея та Евредіку,

однак левову частку міфів присвячено діянням богів Трояна (основного антагоніста) та Триглава на етіологічну, героїчну та есхатологічну тематику. Часопростір в романі наближений до казково-міфологічного – система коливається від повної відкритості (час набуває умовної конотації) до циклічності та лінійності. Навіть головний герой Михась набуває атрибутів конкретного казкового героя – Котигорошка. Крім того, для формування літературного всесвіту роману, Л. Кононович використовує велику кількість персонажів демонології: чорти, відьми, літавиці, вовкулаки, кобиляча голова, діви, потерчата, володар підземного світу Ох, Баба-Яга тощо. Слід виокремити негативний статус чернечого ордену єзуїтів в обох романах, який спричинений історичними фактами – утисками православ'я та примусового окатоличення. Єзуїтський орден описується, як витівки диявола, або ж випадку з «Чигиринським сотником» - Триглава.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Нам вдалося вказати на основні причини звернення письменників до козацького антуражу та фольклорних джерел як до засобу розбудови літературного світу, а саме романтизму та національної самосвідомості. Романтизм заклав великий потенціал для формування козацького фентезі і водночас призвів до його нерозуміння літературознавцями, так і самими письменниками, незалежно від часу написання. Наприклад: «Марко Проклятий» сприймається запізнілим романтичним твором в якому критики не змогли сприйняти «іншу» Україну, а «Чигиринський сотник» — як лицарський роман із скептичним і навіть зневажливим ставленням рецензентів до жанру козацького фентезі. Крім того, національна самосвідомість в козацькому фентезі може викликати у читача почуття спорідненості й патріотизму не лише в переломні моменти для української державності, а й у повсякденному житті.

Висновки і перспективи досліджень (Conclusions and future perspectives). Отже, підсумовуючи викладений матеріал, потрібно зробити акцент на тому, що жанр козацького

фентезі перебуває на етапі повноцінного розвитку та процесу сепарації від українського романтизму. Роман О. Стороженка «Марко Проклятий» та «Чигиринський сотник» Л. Кононовича яскравий приклад саморуку поетики цього жанру, а саме від паралельного

функціонування історичної достовірності з ірреальним до повної сублімації. Аналіз козацького фентезі надає перспективу у вивченні унікальної автентичної течії та дослідити процес національної самоідентифікації шляхом прочитання романів цього жанру.

Список використаних джерел

1. Баркова А. Четыре поколения эпических героев. Человек. 1996. Режим доступу до ресурсу: <https://mith.ru/alb/epic/four1.htm>. (дата звернення: 05.02.2022)

2. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. К., 1997. С. 500-542.

3. Довідник з історії України. За ред. І. Підкови та Р. Шуста. К.: Генеза, 1993. 230с.

4. Євангелія від св. Матвія. Режим доступу: https://www.truechristianity.info/ua/bible/matt_hew_ua.php. (дата звернення: 05.02.2022)

5. Єфремов С. Історія українського письменства. К.: «Феміна», 1995. 688с.

6. Кононович Л. Чигиринський сотник / Леонід Григорович Кононович. Харків: "Фабула", Серія "Сучасна проза України". 2016. 528 с.

7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. голова ред. А. Волков; Буковинський центр гуманітарних досліджень. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 634 с.

8. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

9. Стороженко О. Марко Проклятий: вибрані твори. К.: Знання, 2014. 206 с.

10. Мелетинский Е. Поэтика мифа. Исследования по фольклору и мифологии Востока. 3-е изд, репринтное. М.: Наука, 2000. 407 с.

11. Петров Н. Очерки истории украинской литературы XIX столѣтия / Николай Иванович Петров. Киевъ: Типография І. и А. Давиденко, Мало-Житомирская улица, собствен. домъ, 1884. 473 с.

12. Рудницький Ю. Ієремія Вишневецький: спроба реабілітації. Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2006. 304 с.

13. Рудницький Ю. Міфи Яреми Вишневецького. Князь - такий же "наш", як

і Хмельницький. Історична правда. 2010. Режим доступу до ресурсу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/566/>. (дата звернення: 05.02.2022)

14. Старша Едда: епос; з давньоісландськ. пер. В.Кривоніс. К.: Вид-во Жупанського, 2020. 496с.

15. Стороженко О. Марко Проклятий [Електронний ресурс]. Видавництво "Сяйво. 1927. Режим доступу до ресурсу: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=12260>. (дата звернення: 05.02.2022)

16. Стурлусон С. Младшая Эдда Режим доступу: https://royallib.com/book/sturluson_snorri/mladshaya_edda.html. (дата звернення: 05.02.2022)

17. Terra cossacorum. Das ist fantastisch! Альманах україномовної фантастики. 2014. №1. 105 с.

18. Чижевський Д. Романтика. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, Нью-Йорк. 1949. Режим доступу до ресурсу: <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui069.htm>. (дата звернення: 05.02.2022)

19. Епос о Гильгамеше [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://librebook.me/the_epic_of_gilgamesh/vol1/2. (дата звернення: 05.02.2022)

20. Boffey, Julia "Other worlds fantasy and history in medieval literature", TLS-The Times Literary Supplement, Vol. 5925 (Oct. 2016), pp 29-29.

21. Branham, Robert J. "Fantasy and Ineffability: Fiction at the Limits of Language?", Extrapolation, Vol. 24, No.1, (1983), pp. 66–79.

22. Brian M Stableford Hardcover, Historical Dictionaries of Literature and the Arts, no. 5, 499 pages Published September 29th 2005 by Scarecrow Press.

23. Clute, John and Grant, John. The Encyclopedia of Fantasy (1st UK edition). London: Orbit Books, 1997.

24. Ekman, S "Reference guide to science fiction, fantasy, and horror" Science-Fiction

Studies, Vol.31, No. 1 (Mar. 2004), pp. 138-141.

25. Tolmie, Jane "Medievalism and the Fantasy Heroine", *Journal of Gender Studies*, Vol. 15, No. 2 (July 2006), pp. 145–158.

26. Wolfe, Gary K. (1974) "David Lindsay and George MacDonald," *Studies in Scottish Literature*: Vol. 12: Iss. 2, 131–14.

References

1. Barkova, A. (1996). Chetyre pokoleniya epicheskikh geroev [Four generations of epic heroes]. Retrieved from: <https://mith.ru/alb/epic/four1.htm>. (in Russian).

2. Hrabovych, Hr. (1997). Do istorii ukrainskoi literatury: Doslidzhennia, ese, polemika [To the history of Ukrainian literature: Research, essays, polemics]. pp. 500-542. Kyiv. (in Ukrainian).

3. Dovidnyk z istorii Ukrainy [Handbook of Ukrainian history]. (1993). I. Pidkova, & R. Shust. Kyiv: «Henezha». (in Ukrainian).

4. Yevanheliia vid sv. Matviiia [Gospel of St. Matthew]. Retrieved from: https://www.truechristianity.info/ua/bible/matthew_ua.php. (in Ukrainian).

5. Yefremov, S. (1995). Istoriiia ukrainskoho pysmenstva [History of Ukrainian literature]. Kyiv: «Femina». (in Ukrainian).

6. Kononovych, L. (2016). Chyhyrinskyi sotnyk [Chyhyryn centurion]. Kharkiv: «Fabula». (in Ukrainian).

7. Volkov, A. (Ed.) (2001). Leksykon zahal'noho ta porivnyal'noho literaturoznavstva [Lexicon of general and comparative literature]. Chernivtsi: «Zoloty lytavry». (in Ukrainian).

8. Kovaliv, Yu (Auth. Ed.). (2007). Fentezi. In *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Fantasy. Literary encyclopedia] (Vols. 1-2, Vol. 2; p. 350). Kyiv: «Akademiia». (in Ukrainian).

9. Storozhenko, O. (2014). Marko Proklyaty: vybrani tvory [Marco the Cursed: Selected Works]. Kyiv: «Znannia». (in Ukrainian).

10. Meletinskij, E.(2000). Poetika mifa [Poetics of myth] (3th ed.). Moscow: «Nauka». (in Russian).

11. Petrov, N. (1884). Ocherki istorii ukrainskoj literatury XIX [Essays on the history of Ukrainian literature of the 19th century]. Kiev: «Tipografiya I. i A. Davidenko, Malo-Zhitomirskaya ulica, sobstven. Dom».

(in Russian).

12. Rudnytskyi, Yu. (2006). Ieremiia Vyshnevetskyi: sprobа reabilitatsii [Jeremiah Vyshnevetsky: an attempt at rehabilitation]. – Lviv: LA «PIRAMIDA». (in Ukrainian).

13. Rudnytskyi, Yu. (2010). Mify Yaremy Vyshnevetskoho. Kniaz - takyi zhe «nash», yak i Khmelnytskyi [Myths of Yarema Vyshnevetsky. The prince is as "ours" as Khmelnytsky]. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/10/18/566/>. (in Ukrainian).

14. Starsha Edda: epos [The Elder Edda: Epic]; z davnoislandsk.(2020).(V.Kryvonis, Trans.). Kyiv: «Vyd-vo Zhupanskoho». (in Ukrainian).

15. Storozhenko, O. (1927). Marko Proklyaty [Marco the Cursed]. Kyiv: «Siaivo». (in Ukrainian).

16. Sturluson, S. Mladshaya Edda [The Younger Edda]. Retrieved from https://royallib.com/book/sturluson_snorri/mladshaya_edda.html.(in Russian).

17. Chyruk, S. (2014). Terra cossacorum. Das ist fantastisch! Almanakh ukrainomovnoi fantastyky [Terra cossacorum. Das ist fantastisch! Almanac of Ukrainian Fiction], 1, 105. (in Ukrainian).

18. Chyzhevskiy, D. I. (1949). Romantyka [Romance]. Retrieved from <http://izbornyk.org.ua/encycl/eui069.htm>. (in Ukrainian).

19. Epos o Gilgameshe [Epic of Gilgamesh]. Retrieved from https://librebook.me/the_epic_of_gilgamesh/vol1/2. (in Russian).

20. Boffey, Julia "Other worlds fantasy and history in medieval literature", *TLS-The Times Literary Supplement*, Vol. 5925 (Oct. 2016), pp 29-29

21. Branham, Robert J. (1983), "Fantasy and Ineffability: Fiction at the Limits of Language?", *Extrapolation*, Vol. 24, No.1, pp. 66–79.

22. Brian, M (2005), *Stableford Hardcover, Historical Dictionaries of Literature and the Arts*, no. 5, 499 pages Published September 29th 2005 by Scarecrow Press.

23. Clute, John and Grant, John. (1997), *The Encyclopedia of Fantasy* (1st UK edition). London: Orbit Books.

24. Ekman, S (2004), "Reference guide to science fiction, fantasy, and horror" *Science-Fiction Studies*, Vol.31, No. 1 (Mar. 2004), pp. 138-141.

25. Tolmie, Jane (July 2006),

"Medievalism and the Fantasy Heroine", *Journal of Gender Studies*, Vol. 15, No. 2 pp. 145–158.

26. Wolfe, Gary K. (1974) "David Lindsay and George MacDonald," *Studies in Scottish Literature*: Vol. 12: Iss. 2, 131–14.

Abstract. Introduction. *The article is devoted to the results of the research of self-development of the poetics of the Cossack Ukrainian fantasy on the example of Oleksa Storozhenko's novel "Marko Proklyaty" and Leonid Kononovych's novel "Chyhyrnytskyi sotnyk".*

The purpose of the article is to analyze the natural development of the poetics of Ukrainian Cossack fantasy on the example of Oleksa Storozhenko's novel "Marko Proklyaty" and Leonid Kononovych's "Chyhyrnytskyi sotnyk".

Materials and methods of research. *While working on the article, the author used materials devoted to the following main areas: mythopoetic genesis of Cossack fantasy; history of Ukrainian literature; Cossack fantasy in literary-critical discourse; Ukrainian romanticism; historical figures as prototypes of fantasy characters; fantasy as an artistic phenomenon. The article uses a comparative research method.*

Results of the research. *The author of the scientific research pointed out the main reasons for the writers' appeal to the Cossack entourage and folklore sources as a means of building the literary world - romanticism and national identity. Romanticism laid great potential for the formation of Cossack fantasy and at the same time led to its misunderstanding, both by literary critics and writers themselves, regardless of the time of writing. For example: "Marko Proklyaty" is perceived as a belated romantic work with critics' reluctance to see "another" Ukraine in the work, and "Chyhyrnytskyi sotnyk" is perceived as a knightly novel with a skeptical and even contemptuous attitude of reviewers to the Cossack fantasy genre.*

Conclusions. *The genre of Cossack fantasy is at the stage of full development and the process of separation from Ukrainian romanticism. Oleksa Storozhenko's novel "Marko Proklyaty" and Leonid Kononovych's "Chyhyrnytskyi sotnyk" are vivid examples of the self-movement of poetics of this genre, namely from the parallel functioning of historical authenticity with the unreal to complete sublimation.*

Key words: *Cossack fantasy, mythology, national identity, romanticism, separation, folklorism, poetics.*

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 502/504:316.77

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.008>

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ FUNCTIONAL PARAMETERS OF ENVIRONMENTAL COMMUNICATION

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент,
S. V. KHARCHENKO, Doctor of Philology, Associate Professor

E-mail: lucynka@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9336-1259>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор

V. D. SHYNKARUK, Doctor of Philology, Professor

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. Актуальність. Статтю присвячено екологічній комунікації, що досить давно функціонує у світовому часпросторі. Мета розвідки — проаналізувати обсяг поняття «екологічна комунікація», з'ясувати функції екологічної комунікації, її суб'єктів, особливості, види, проаналізувати наявні моделі екологічної комунікації, виявити найбільші віртуальні майданчики для екокомунікації.

Методи. У дослідженні використано низку загальнонаукових та лінгвістичних методів. Зокрема, методи аналізу, синтезу, дедуції та індукції, описовий метод застосовано для обґрунтування теоретичної бази дослідження та узагальнення власних спостережень. Термінологічний аналіз застосовано до дефініцій поняття «екологічна комунікація», що функціонують у науковому дискурсі та інтернет-просторі. Зіставний метод використано для порівняння моделей екологічної комунікації. За допомогою методу комунікативно-прагматичного аналізу визначено функції екологічної комунікації.

Результати дослідження та їх обговорення. Визначено, що явище екологічної комунікації має наукове опрацювання не однакоє в різних мовних традиціях. Зіставлено функціонування поняття «екологічна комунікація» (*environmental communication*) в англійськомовній та українськомовній наукових парадигмах і медіапросторі: в англійськомовному дискурсі спостережено однакоє або подібне потрактування цього поняття, натомість в українськомовному науковому дискурсі його використовують у трьох різних значеннях, які, однак, мають спільну сему. Запропоновано уточнену дефініцію розглядуваного поняття.

Установлено форми екологічної комунікації (громадська, групова, міжособистісна) та її види (безпосередня й опосередкована, формальна і неформальна, спонтанна і запланована, усна, писемна і візуальна, вербальна і невербальна, особиста і міжособистісна), а також описано її суб'єктів, підкреслено її двосуб'єктність і міждисциплінарність, конвергентність, циклічність.

Відрізнено функції екологічної комунікації, зокрема власне комунікативну, гносеологічну, конституційно-сприйняттєву, інтерактивну, прагматичну. Розглянуто моделі будови — лінійну й конвергентну — екологічної комунікації як субвиду загальної комунікації.

Розглянуто освітні й наукові майданчики для обміну інформації екологічної спрямованості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в такому: встановити ієрархічні зв'язки між поняттями «екологічна комунікація» та «екологічний дискурс»; виявити співвідношення текстів функціональних стилів в екологічному дискурсі, структуру українського екологічного дискурсу тощо.

Ключові слова: екологічна комунікація, екологічна інформація, доквіллева проблематика, екокомунікатор.

© С. В. Харченко, В. Д. Шинкарук

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 13, № 2, 2022

Природа є загальна і правдива вчителька... Лише не перешкоджай їй, а коли можеш, усувай перешкоди та ніби прочищуй їй шлях.

Григорій Сковорода

Ще 1886 року на позначення взаємин між людиною і природою з'явився неологізм «екологія», що його у книзі «*Generelle Morphologie der Organismen*» («Загальна морфологія організмів») запропонував Ернст Гекель, німецький біолог і філософ. А через понад 100 років, термінологізувавшись і розширивши свою семантику, він став одним із найпопулярніших і найуживаніших слів. Однак взаємини людини і природи хвилювали людство чи не від самих його початків. Це відобразилося у віруваннях, у крилатих висловах і зберіглося в різних джерелах. Наприклад, у латинських афоризмах *Etiam post malam segētem serendum est* (Навіть після поганого врожаю потрібно сіяти), *Homīni cibus utilissimus est simplex* (Проста їжа – найбільш корисна для людини), *Mala herba cito crescit* (Погана рослина швидко росте), *In vino veritas, in aqua sanitas* (Істина у вині, здоров'я у воді).

Про те, щоб жити в гармонії з природою, бути залюбленим у природу і бути відповідальним господарем на землі нагадує людині Бог, тому і у Святому Письмі читаємо: *Шість років засіватимеш твою землю і збиратимеш урожай. А на сьоме літо залиши її перелогом і дай одпочити...* (Вих. 23:10-11), тобто з повагою стався до землі, яка тебе годує, шануй її, бережи. Берегти закликає Біблія і найменше Боже створіння. Як ось: *«Коли трапиться тобі по дорозі пташе гніздо... з пташенятами або яйцями, і мати сидить на пташенятах чи яйцях, не бери матері з маленькими; ти мусиш пустити матір на волю, а пташенят можеш взяти для себе, щоб тобі було добре й ти довго жив на світі* (Втор. 22:6-7).

Філософи також роздумували над взаєминами між людиною і природою, про гармонію між ними. Згадаймо сповнену символізму збірку «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди, де знаходимо авторове одкровення: *О діброво! О зелена! Моя матінко свята! Тут веселість лиш для мене щиру тишу розгорта.*

Турботою (справжньою чи удаваною)

про довкілля пронизано людство протягом останніх півтори сотні років. Промислові революції загострили взаємини людини і природи, погіршивши природній баланс між використаним і відтвореним, що і стало причиною катастрофічної деградації довкілля в масштабах біосфери, а також загрозою навкіллю і здоров'ю людини. Комунікація про способи подолання цієї кризи та усунення (або послаблення тиску) загроз привели світ до Цілей сталого розвитку [10, с. 6–9], які між собою взаємопов'язані, взаємозумовлені. Вони комплексні та неподільні, зрівноважують три виміри сталого розвитку: економічний, соціальний та екологічний [11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Незважаючи на те, що екологічна комунікація відносно молодий напрям дослідження, у поле зору науковців потрапляють як загальнотеоретичні питання, так і практичні аспекти.

З-поміж теоретичних праць виразно вирізняються ті, де розглядають змістове наповнення поняття «екологічна комунікація» і засади його витлумачення [14, с. 9, 18; 15, с. 4; 19; 21, с. 343; 23; 26], як структуру має екологічна комунікація та як взаємодіють елементи цієї структури [16; 17; 26]. Осмислюють можливі змістові трансформації екологічної комунікації в умовах постіндустріального та інформаційного суспільства, а проблеми вивчення екологічної комунікації розглядають через дослідження екологічної інформаційної системи, які визначає трансформацію моделей та шляхів передання інформації про довкілля [27, с. 148].

Публікації останніх років у закордонних виданнях вказують на пріоритетність прикладних аспектів у вивченні екологічної комунікації. Зокрема:

– досліджували сучасні аспекти вивчення екологічної комунікації, переосмислюючи стан її функціонування у зв'язку змінами дефініції в умовах інформаційного суспільства [27];

– вивчали інструменти стратегічних комунікацій, які дозволяють ефективно

створювати й оприлюднювати важливу інформацію і яка має вагомий вплив на цільову аудиторію для вирішенню екологічних проблем на національному та локальному рівнях, основні характеристики стратегічної комунікації в екологічній сфері [6; 20], а також альтернативні комунікаційні моделі як засіб зміцнення мереж як для діалогу, так і для соціальних дій у екологічній комунікації [17];

– перевіряли, чи впливає формат заголовка на ймовірність того, що учасники виберуть статтю про екологію (над статтями про розваги, спорт і бізнес), чи впливає формат заголовка на сприйняття довіри до заголовка, чи вважали учасники на основі прочитаного заголовку історію справжньою новиною, фейковою новиною, сатирою чи чимось іншим, чи вплинув формат заголовка на оцінку учасників щодо того, наскільки достовірною, на їхню думку, буде історія на основі заголовка, чи впливає формат заголовка на те, наскільки учасники очікують залучення до історії [18];

– шукали в науковій площині відповіді на питання, як комунікація адміністрації Національного парку «Шварцвальд» (Федеративна Республіка Німеччина) та надані нею можливості участі вплинули на прийнятність до його створення в 2014 році та як прийнятність змінилася після цього, на підставі чого підготовлено рекомендації з формування позитивної прийнятності природоохоронних територій від початку надання їм такого статусу [15];

– аналізували роль соціальних мереж у спілкуванні між суб'єктами екологічної комунікації — громадськими організаціями, представниками підприємств і владних структур, експертів з питань довкілля, вказуючи на те, що соціальні мережі розвиваються як генератор громадянської активності, їх ще недостатньо використовують і (не)враховують органи місцевого самоврядування різних рівнів [1], а також висвітлили комунікаційні та інформаційно-роз'яснювальні роботи в межах виконання міждисциплінарного проєкту «Чудеса Меконгу», що є важливими для підвищення обізнаності широкої громадськості щодо питань збереження [22];

– обговорювали значення подкастингу (на прикладі подкасту Breaking

Green Ceilings (<https://podcasts.apple.com/us/podcast/breaking-green-ceilings/id1498127526>)) як платформи, щоб обговорювати екологічні проблеми, щоб продемонструвати способи пояснення екологічних проблем та запропонувати вирішення постійних проблем, з якими часто стикаються екологи, а також щоб ділитися історіями, які часто не висвітлюються в освітніх системах і в основних ЗМІ [25].

Мета (Purpose) – проаналізувати обсяг поняття «екологічна комунікація», з'ясувати функції екологічної комунікації, її суб'єктів, особливості, види, проаналізувати наявні моделі екологічної комунікації, виявити найбільші віртуальні майданчики для екокомунікації.

Матеріали і методи дослідження (Materials and methods of research).

У дослідженні використано низку загальнонаукових та лінгвістичних методів. Зокрема, методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції, описовий метод застосовано для обґрунтування теоретичної бази дослідження та узагальнення власних спостережень. Термінологічний аналіз застосовано до дефініцій поняття «екологічна комунікація», що функціонують у науковому дискурсі та інтернет-просторі. Зіставний метод використано для порівняння моделей екологічної комунікації. За допомогою методу комунікативно-прагматичного аналізу визначено функції екологічної комунікації.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Екологічна комунікація — окремий самостійний вид комунікації, виділений за тематичною орієнтованістю.

Екологічна комунікація охоплює кілька аспектів: екологічний, природоохоронний, технологічний, соціальний, політичний.

Екологічна комунікація як самостійний трансдисциплінарний — на межі екології, комунікативістики, політології, психології, соціології, культурології, економіки, управління ризиками тощо — напрям виокремився у 80-х рр. ХХ ст. у Сполучених Штатах Америки [21, с. 343; 27, с. 146-147]. Екологічна комунікація відбувається в системі «людина — природа — суспільство».

Як витлумачують розглядуване поняття в англійськомовній науковій літературі?

1. Як способи взаємин людей в аспекті природи, способами взаємин людини і природи [21, с. 343].

2. Як таку, що передбачає застосування комунікаційних підходів, принципів, стратегій і методів для управління та захисту довкілля [16, с. 4].

3. Як різні форми міжособистісної, групової, суспільної, організаційної і масової комунікації, що формують соціальний діалог про екологічні проблеми та шляхи їх вирішення [23].

4. Як прагматичний і конструктивний механізм, що репрезентує символічну дію передавання інформаційного повідомлення від джерела до отримувача, який формує деяке середовище і забезпечує розуміння людиною того, що екологія — це її взаємини з довкіллям [14, с. 9].

У зарубіжній комунікативістиці поняття «екологічна комунікація» поступово розширилося і його витлумачують як поширення інформації та впровадження комунікаційних практик, пов'язаних з довкіллям; як широке поле, що охоплює дослідження та практику того, як різні суб'єкти (наприклад, установи, держави, люди) взаємодіють щодо тем, пов'язаних із довкіллям, і як культурні продукти впливають на суспільство в екологічному аспекті [19].

Натомість в українському медіапросторі це поняття перебуває на стадії свого змістового становлення. Його використовують щонайменше в трьох значеннях:

1. Екологічна комунікація — передавання наявними каналами інформації на екологічні теми, обмін екологічною інформацією, вплив на громадську, політичну думку. Екологічну інформацію витлумачують як будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про:

а) стан таких складових навколишнього середовища, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими;

б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені вище в підпункті а), і аналізі затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища;

с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені вище в підпункті б) [3; 5]

2. Екологічна комунікація як синонім до поняття «еколінгвістика». Еколінгвістику ще називають «екологія мови» або «екологічна лінгвістика», «мовна екологія» або «лінгвістична екологія / лінгвоекотологія» [4] і витлумачують як розділ мовознавства на межі соціо- та психолінгвістики й лінгвістичної філософії, спрямований на розгляд мови як складника системи взаємного існування людини, суспільства і природи, виділяючи такі напрями: 1) дослідження мовної картини світу; 2) вивчення причин мовного розмаїття, його типології й функціональності; 3) аналіз факторів, які впливають на зникнення мов; 4) систематизація екологічних і неекологічних елементів мовних систем; 5) аналіз текстів із проблем охорони довкілля, дослідження екодискурсів, а також текстів навчальної спрямованості, націлених на виховання еко-грамотності; 6) аналіз психологічних, соціальних, гендерних чинників екокомунікації; 7) розгляд співвідношення екограмотності та мовної грамотності в контексті боротьби за чистоту мови [7, с. 138]. Еколінгвістика також функціонує як компонент системи «людина – природа – суспільство»

3. Екологічна комунікація як синонім до понять «коректна комунікація», «ненасильницька комунікація», «комунікація з вразливими групами населення» тощо (<https://marieclaire.ua/obshhestvo/top-3-m-yakih-navichok-dlya-zhorstkoyi-realnosti-vid->

nadi-pereviznik; <https://womo.ua/govoriti-ta-chuti-mistetstvo-ekologichnoyi-komunikatsiyi/>;
<https://m.facebook.com/events/930468464013261/>)

Екологічна комунікація – циркуляція екологічної інформації, що нею на міжособистісному, груповому, організаційному і масовому рівнях обмінюються учасники комунікативного процесу, провадячи діяльність, спрямовану на боротьбу за екологію.

На думку деяких дослідників [14, с. 18; 19], підставовими постулатами для витлумачення поняття «екологічна комунікація» є такі твердження:

- комунікація — форма символічного акта;
- переконання, взаємодію, поведінку людей щодо природи і проблем екології встановлює комунікація;
- місцем функціонування і розвитку екокомунікативного дискурсу є публічна сфера;
- публічна сфера, постійна комунікація на екологічні теми формують суспільну свідомість екологічних рішень, яка впливає на майбутнє, бо наступні покоління й успадковують наявні екологічні проблеми та можливі шляхи їх усунення, і шукають нові рішення.

На вершині цих постулатів бачення екологічної комунікації як виду символічних дій: «Фільми, сайти, фотографії, мистецтво, продукти ЗМІ та інші форми людської символічної поведінки впливають на нас. Вони пропонують по-іншому подивитися на світ, підтверджуючи або спростовуючи, заперечуючи наші цінності. Це допомагає нам орієнтуватися між подіями, досвідом, людьми і, що найважливіше, обирати. Тому різні люди по-різному сприймають символічну цінність природи» [14, с. 23].

Екологічна комунікація – це комунікація на екологічні теми в різних формах: міжособистісного, групового, громадського спілкування, тобто обмін з прагматичною і визначеною метою екологічною інформацією між різними суб'єктами. За допомогою екологічної інформації регулюють відношення між зацікавленими групами, відбувається екологізація людей і всієї життєдіяльності суспільства. Однак на першому місці — взаємодія людини з довкіллям. Це стало

поштовхом до появи інвайронменталізму — сучасної ідеологічної орієнтації, спрямованої на збереження довкілля, на поліпшення умов існування соціому і прийнятне розв'язання складної сукупності екологічних проблем [Енци.філос., с. 239], прихильників цієї ідеології називають інвайронменталістами.

Розрізняють безпосередню й опосередковану, формальну і неформальну, спонтанну і заплановану, усну, писемну і візуальну, вербальну і невербальну, особисту і міжособистісну [1; 19]. Окрім того, екологічна комунікація може бути фаховою і нефаховою. Нефаховою екокомунікацією, з одного боку, можна вважати розмови за філіжанкою кави про екологію, стосунки з природою (найнижчий — побутовий рівень), а з іншого — нефахова екокомунікація стає діяльністю за покликанням як зі знаком плюс (пристрасний захист довкілля), так і зі знаком мінус (пристрасне заперечення охорони довкілля). Зрештою, кожен, хто бере участь в будь-який спосіб в інформуванні інших про стан довкілля, участь у дискусіях, дебатах, той долучається до екологічної комунікації, стає її екокомунікатором, незалежно від того, для нього екологічна тематика — предмет фахової діяльності чи ні. Суб'єктами екологічної комунікації, або екокомунікаторами, можуть бути окремі особистості (пересічні громадяни, політичні чи громадські лідери, лідери екологічних («зелених») рухів, науковці), соціальні групи (наукові товариства, територіальні громади місцевостей з екологічними проблемами), неурядові екологічні організації, інститути влади й урядові екологічні організації, політичні партії, рухи, організації, бізнес і виробництво (корпорації, промислові підприємства тощо), профспілки, релігійні установи і, безсумнівно, засоби масової інформації.

З-поміж названих суб'єктів фаховими екокомунікаторами можуть бути органи державної влади й урядові екологічні організації, бізнес, «зелені» рухи, інвайронменталісти й антиінвайронменталісти, науковці, природозахисні організації, медіа тощо.

Діяльність талановитих нефахових екокомунікаторів формує громадську

думку, впливає на прийняття політичних, економічних тощо рішень на користь охорони довкілля. І хоча діяльність екожурналістів та екологічних активістів часто пов'язана з небезпекою для життя (наприклад, Роман Ратушний), однак вона може здобути і найвище поцінування: Ел Гор, колишній віце-президент Сполучених Штатів Америки, разом з Міжурядовою групою експертів ООН зі зміни клімату 2007 року отримав Нобелівську премію миру за їхню роль у боротьбі з глобальним потеплінням [2]. Це, очевидно, дає підстави назвати його найуспішнішим екокомунікатором, що привертає увагу громадськості до проблеми кліматичних змін на планеті Земля.

Дослідження з екологічної комунікації міждисциплінарні (про це вже йшлося попередню). У них вивчають, наприклад, роль, методи та вплив комунікації в екологічних, природоохоронних ситуаціях, питаннях сталого розвитку тощо. Робота в цій галузі стосується кількох взаємопов'язаних вимірів комунікації.

На думку дослідників екологічної комунікації, предмет її вивчення є питання, які ґрунтуються на загальновідомій формулі Лассвелла «хто? повідомляє що? яким каналу? кому? ефект?» [1; 23; 26], зокрема:

– хто суб'єкти екологічної комунікації, хто бере участь в обговореннях?

– чому одних слухають і чують, а іншими легковажать?

– які екологічні, природоохоронні проблеми та їхні аспекти обговорюють і чому самі ці?

– які наслідки будуть у разі невирішення конкретної екологічної проблеми?

– де і коли відбувається спілкування з актуальних проблемних екологічних питань і в яких формах, контекстах, дискурсах?

– як контексти і дискурси впливають на можливість розв'язання проблемних питань? чи є обмеження?

– які мовні засоби використовують? чому використовують певні слова,

метафори, зображення, фрейми, музику, мистецтво, розповіді тощо і як вони впливають на тих, хто чує і бачить ці повідомлення?

– як саме потрібно спілкуватися на екологічні теми?

Основна мета сфери екологічної комунікації — розпізнавати та просувати передові природоохоронні практики, практики сталого розвитку. Це має відбуватися постійно.

Екологічна комунікація виконує кілька функцій, з-поміж яких основними вважаємо:

– власне комунікативна функція полягає в тому, що вона забезпечує різними формами циркулювання в суспільстві екологічної інформації, покращення і поглиблення екологічних, природоохоронних знань громадян;

– ґносеологічна функція полягає в тому, що працюючи над екологічною проблемою, ми спираємося на вже наявний, накопичений досвід інших фахових і нефахових комунікаторів;

– конституційно-сприйняттєва функція виявляє себе у створенні сенсу, у рефлексіях над отриманою інформацією, у формуванні в людей розуміння проблем екології, природи і людини в природі, тобто під час комунікації у свідомості людей з'являються нові системи, нові цінності, ідеології, погляди на природу і довкілля;

– інтерактивна (діяльнісна) функція передбачає певний вплив на інших людей, зміну їх поведінки та діяльності (наприклад, співпраці для вирішення конфліктів, ухвалення законодавства чи оскарження), вплив на громадську думку;

– прагматична функція охоплює процеси навчання, попередження, переконання і співпраці.

Дослідники працюють і над визначенням оптимальної моделі екологічної комунікації. Ще 1971 року Пітер Сендмен запропонував одну з моделей екокомунікації (рис. 1), поклавши в основу освітню і рекламну моделі [26], вважаючи, що таке поєднання потужніше впливатиме на цільову аудиторію.

Рис. 1. Модель екологічної комунікації П. Сендмена

У чому суть кожної моделі і як їх поєднано?

В основі рекламної моделі мотивація, адже суб'єкт (комунікатор) пропонує адресатові деякі потенційні вигоди. Саме мотив – це те, що призводить до діяльності і пов'язане із задоволенням потреб. Ця модель передбачає циклічність, бо багаторазове повторення інформації різними комунікативними способами формує і навіть закріплює у свідомості адресата нові настанови.

Відповідно до освітньої моделі на основі інформації, що надходить від суб'єкта (комунікатора) до адресата, з'являється внутрішній стан психологічної готовності чи прихильності людини до дії, що передуює деякій активності в конкретній ситуації.

П. Сендман пропонує [26], щоб зацікавити аудиторію, розпочати комунікацію з того, чому потрібно отримувати екологічну інформацію (реальна мотивація). Зацікавленість закономірно викликає потребу, наприклад, в додатковій, уточнювальній тощо інформації, що зумовлює її пошук, впливаючи на екологічну поведінку особистості. Отримана

інформація може спровокувати когнітивний дисонанс, який можна усунути, наприклад, через пошук нової інформації. З іншого боку, отримана інформація під час формальної, неформальної чи інформальної освіти чи з будь-якого доступного джерела може змінити спочатку соціальні настанови особистості, а потім і її поведінку.

Це лінійна модель екологічної комунікації. На думку О. Флора, до лінійних моделей варто ставитися обережно, оскільки базуються на механістичному поясненні явища [16]. Лінійна модель віддає ініціативу комунікації уряду та відводить другорядну роль його виборцям. Натомість він підтримує конвергентну модель екологічної комунікації, що подає комунікацію як циклічну й інтерактивну, де однаково важливі і повідомлення, і зворотний зв'язок, де суб'єкт (комунікатор) й адресат як учасники процесу спілкування співрівні, а основною метою або функцією комунікаційного процесу є взаєморозуміння. На нашу думку, конвергентна модель коректніша, вона відображає особливості екологічної комунікації.

Рис. 2. Конвергентна модель екологічної комунікації [Flor, с. 24]

© С. В. Харченко, В. Д. Шинкарук

На думку науковців, процес спілкування завжди починається з відправної точки «і потім...», щоб нагадати про те, що було раніше. Учасник А перед тим, як поділитися інформацією (I_1) з учасником Б, може (не) розглядає це минуле. Учасник Б сприймає, інтерпретує інформацію від А, висловлює свою думку. Крім того, учасник Б може у відповідь створити інформацію (I_2) для обміну з А. Учасник А інтерпретує цю нову інформацію (I_3) на ту саму тему. Учасник Б інтерпретує цю інформацію, і вони продовжують цей процес ($I_4...n$), поки один або обидвоє не переконуються, що вони досягли достатнього взаємного розуміння щодо теми для досягнення поставленої мети. Кожен учасник також тлумачить свою інформацію, знаходить найкращі способи вираження для себе.

Конвергентна модель екологічної комунікації підкреслює її особливість: вона двосуб'єктна, адже передбачає обов'язковий зворотний зв'язок. Крім того, суб'єкти екологічної комунікації є одночасно й об'єктами, оскільки діють, реагують на дію, впливають один на одного.

В науковій літературі може натрапити і на моделі вузькоспеціалізованої, часткової екологічної комунікації, як наприклад, модель екологічної комунікації з гендерною перспективою у вирішенні екологічних конфліктів у міській місцевості (дослідження ролі жінок-активісток у сталому управлінні екологічними конфліктами) [12] або модель екологічного комунікаційного планування в розробці екотуризму в регіоні Бенггаліс, Індонезія [28, с. 15].

Уже йшлося, що екологічна комунікація міждисциплінарна, конвергентна, циклічна, вона формує суспільну екологічну свідомість сучасників, однак екологічні проблеми потребують нових рішень. Саме на виховання трансформаційних агентів, які глибоко розуміють екологічні проблеми і здатні здійснювати соціально відповідальні зміни, і спрямована «Екологічна комунікаційна педагогіка і практика» [24]. У цьому виданні введено нову концепцію «переговорника знань» як спосіб переконцептуалізації ролі студентів у навчальному процесі, щоб

допомогти студентам дослідити роль екологічних комунікаторів у публічному дискурсі, завдяки чому студенти бачать складність екологічних проблем, знайомляться з різними поглядами на неї, які сприяють громадській дискусії щодо екологічних проблем [там само, с.12]. Важливо, що тут подано різноманітні практики навчання екологічної комунікації, починаючи від мережевих цифрових просторів і закінчуючи практиками, заснованими на мистецтві (наприклад: навчання студентів через громадські проекти, використання оповідання як засобу «трансформації особистості та спільнот» та ін.) [там само, с. 159]. З'являється екологічна освіта і в Україні [10, с. 24-30]. Наприклад, на освітній платформі Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) можна безкоштовно пройти неформальне навчання на таких курсах, як «Журналістські розслідування, адвокація і протидія корупції у сфері екології», «Екопрактики для сільського господарства та громад», «Як діяти далі: Бізнесу про сталий розвиток», «Як діяти далі: Державним службовцям про сталий розвиток», «Побутові відходи – дій зараз!» та ін. Власне, завдання екологічної освіти в тому, щоб кожен міг усвідомити загальнолюдські цінності, щоб кожен знав, чому і як порушують природну рівновагу, щоб розуміли наслідки порушення цієї рівноваги, щоб цінували природу і берегли її для своїх дітей.

Існують університетські курси та програми з екологічної комунікації, комунікаційні платформи і дослідницькі центри, присвячені її вивченню, наукові журнали, присвячені розглядуваній темі, і книги з різних аспектів цієї галузі. Наприклад, платформи з подібними назвами:

– *The International Environmental Communication Association* (<https://theieca.org/>) — асоціація, створена 2011 року, але пройшла шлях від перших конференцій з питань комунікації і довкілля, що їх проводили раз на два роки (від 1991 р.), до створення майданчика для спілкування з питань довкілля — професійного журналу «Environmental Communication»;

– *International Communication*

Association

(<https://www.icaahdq.org/group/envirocomm>) — академічна асоціація для науковців, які займаються вивченням, викладанням і застосуванням усіх аспектів опосередкованої комунікації на міжнародному рівні, сприяє дослідженням у цій галузі, де функціонує підрозділ Divisions: Environmental Communication, що є засобом для просування екологізації ICA у сферах стипендій та освіти, щоб допомогти науковцям із комунікації покращити екологічну ефективність їхніх університетів, медіа-індустрії та екологічних організацій; підрозділ підтримує членів асоціації, що інтегрують принципи сталого розвитку у викладання.

– *Центр екологічних ініціатив «Екодія»* (<https://ecoaction.org.ua/>) – громадська організація, яка об'єднує експертів та активістів навколо ідеї збереження довкілля через вплив на прийняття рішень, передусім у боротьбі за енергоефективність, відновлювану енергетику, протидію зміні клімату, за чисте повітря для всіх, розвиток сталого транспорту і сільського господарства України.

Зауважимо, що фундація Green Web Foundation (має два офіси: у Берліні (Німеччина) і Вагенінгені (Нідерланди), <https://www.thegreenwebfoundation.org/>) модерує електронний каталог екологічних хостингових компаній. Для реєстрації в цьому каталозі компанія повинна довести, що вебсайт є справжнім екологічним провайдером і фактичним зеленим користувачем. Це можна зробити надавши докази або використання зеленої енергії або суворого обліку викидів вуглецю. Наявність такого електронного каталогу спрощує пошук неурядових екологічних компаній, організацій, екологічної інформації тощо.

Результати наукових досліджень можна оприлюднити в спеціалізованих

Список використаної літератури

1. Гузенко Т. А. Посилення ролі соціальних мереж в екологічній комунікації. Наукові записки [Української академії друкарства]. 2012. № 3. С. 15-23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2012_3_5

2. Гор вписав своє ім'я в історію

виданнях з екологічної комунікації:

– *The Journal of Environmental Education*

(<https://www.tandfonline.com/journals/vjee20>), що публікує педагогічні дослідження в галузі екологічної та сталої освіти, формальної та неформальної, від раннього дитинства до вищої та професійної освіти;

– *Environmental Communication* (<https://www.tandfonline.com/journals/renc20>), є який забезпечує форум для міждисциплінарних досліджень і аналізування багатьох вузлів між комунікацією, ЗМІ, суспільством і проблемами довкілля.

Висновки. Явище екологічної комунікації досить давно функціонує у світовому часопросторі, однак його наукове опрацювання не однакоє в різних мовних традиціях. В англійськомовній науковій парадигмі і медіапросторі, незалежно від країни, спостережено однакоє або подібне потрактування поняття «екологічна комунікація» (environmental communication). В українськомовному науковому дискурсі та медіапросторі виявлено три різні тлумачення цього поняття, хоча й мають спільну сему.

Екологічній комунікації характерний деякий набір виконуваних функцій: власне комунікативна, носіологічна, конституційно-сприйнятева, інтерактивна, прагматична. Екологічна комунікація як субвид загальної комунікації має свою модель будови. Коректнішою вважаємо саме конвергентну, а не лінійну модель.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в такому: встановити ієрархічні зв'язки між поняттями «екологічна комунікація» та «екологічний дискурс»; виявити співвідношення текстів функціональних стилів в екологічному дискурсі, структуру українського екологічного дискурсу тощо.

людства, як нобелівський лауреат [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2007-10-12-voa7-86908992/222801.html>

3. Довкіллява проблематика в публічному інформаційному просторі України (ГО «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних

досліджень»). Київ: ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», 2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/10/dovkillyeva-problematyka2021_dodanoposylannya.pdf

4. Ключко С. О. Поступ еколінгвістики в Україні: аналітичний огляд. Система і структура східнослов'янських мов. 2017. Вип. 12. С. 3-18. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-4)

5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

6. Кононенко, І. (2022). Стратегічна комунікація в екологічній сфері. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, (1(61)), 25-30.

7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

8. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія. Київ : Видавець Паливода А. В., 2010. 351 с.

9. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

10. Харченко С., Навальна М., Костиця Н., Балалаєва О., Фоміна Г. Інформаційний супровід «навчання впродовж життя» в контексті сталого розвитку : колективна монографія ; за ред. проф. В. Шинкарука. Київ : Міленіум, 2021. 156 с.

11. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

12. Asteria, D., Suyanti, E., Utari, D., & Wisnu, D. Model of Environmental Communication with Gender Perspective in Resolving Environmental Conflict in Urban

Area Study on the Role of Women's Activist in Sustainable Environmental Conflict Management. *Procedia Environmental Sciences*. 2014. Vol. 20. P. 553-562

13. Brulle Robert J. From Environmental Campaigns to Advancing the Public Dialog: Environmental Communication for Civic Engagement, *Environmental Communication*, 2010. Vol. 4:1. P. 82-98.

14. Cox R. J., Phaedra C. Pezzullo. *Environmental Communication and the Public Sphere*. Fourth Edition. Washington, D. C. : SAGE Publications, Inc., 2021. 443 p.

15. Fienitz Melina, Busse Maria, Fienitz Meike, Heiland Stefan, Analysing the impact of communication and public participation on the acceptability of Germany's Black Forest National Park, *Journal for Nature Conservation*, Volume 67, 2022.

16. Flor A. G. *Environmental Communication*. Quezon City: University of the Philippines Diliman, 2003. 325 p.

17. Harris U. S. Engaging communities in environmental communication. *Pacific Journalism Review : Te Koakoa*, 2017. Vol. 23 (1), 65-79.

18. Janét Kristina, Richards Othello & Landrum R. Asheley. *Headline Format Influences Evaluation of, but Not Engagement with, Environmental News*, *Journalism Practice*. 2022. Vol. 16:1, 35-55.

19. Karyotakis M-A, Antonopoulos N. *Web Communication: A Content Analysis of Green Hosting Companies*. *Sustainability*. 2021. Vol.13 (2). 495 p.

20. Lee DN, Hutchens MJ, Krieger JL. Resolving the Do/Do Not Debate: Communication Perspective to Enhance Sustainable Lifestyles. *Sustainability*. 2022. Vol.14(2). 796 p.

21. Littlejohn S. W., Foss K. A. *Encyclopedia of Communication Theory*. New Mexico: Sage Reference Publishing, 2003. 1192 p.

22. Loury EK, Eschenroeder JC, Seat L, Chea S, Chhut C, Kritsanavarin S, Lovgren S, Ramsay EG, Thao D, Hogan ZS. Communicating for Aquatic Conservation in Cambodia and Beyond: Lessons Learned from In-Person and Media-Based Environmental Education and Outreach Strategies. *Water*. 2021; Vol.13(13). P. 1853.

23. Meisner M. *Environmental communication: what it is and why it matters*

<https://www.theieca.org/resources/environmental-communication-what-it-and-why-it-matters>

24. Milstein T., Pileggi M., & Morgan E. (Eds.). *Environmental Communication Pedagogy and Practice* (1st ed.). Routledge. 2017. 298 p.

25. Mulki S., Ormsby A. A. *Breaking Green Ceilings: podcasting for environmental and social change*. *J Environ Stud Sci* 2022. 12. P. 18–27.

26. Sandmen P. *Who Should Police Environmental Advertising?* *Columbia Journalism Review*, January/February. 1972. P. 41–47.

27. Sukhenko, I. *Екологічна комунікація: досвід переосмислення*. *Communications and Communicative Technologies*. 2016. Вип. 24 (12). С. 146-148.

28. Yasir. *Environmental Communication Planning in the Development of Mangrove Ecotourism in Bengkalis-Indonesia*. *Proceedings of the International Conference of CELSciTech 2019 — Social Sciences and Humanities track (ICCELST-SS 2019)*. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 373. P. 11-16.

References

1. Huzenko, T. A. (2012) *Posylenyya roli sotsial'nykh merezh v ekolohichnyy komunikatsiyi* [Strengthening the role of social networks in ecological communication]. *Naukovi zapysky* [Scientific Notes]. [Ukrainian Academy of Printing]. Vol. 3, 15-23. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2012_3_5

2. *Gor vpysav svoje im"ya v istoriyu lyudstva, yak nobelivs'ky laureate* [Gore wrote his name in the history of mankind as a Nobel laureate] Retrieved from: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2007-10-12-voa7-86908992/222801.html>

3. *Dovkillyeva problematyka v publichnomu informatsynomu prostori Ukrainy* (ГО «Mizhnarodnyy instytut mizhdystsyplinarnykh innovatsiynykh doslidzhen'») [Near-term issues in the public information space of Ukraine (GO "International Institute of Interdisciplinary Innovative Research")]. (2021). Kyiv: TOV «EL.BI.AY.». Retrieved from: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/10/dovkillyeva-problematyka2021_dodanoposylannya.pdf

4. Klochko, S. O. (2017) *Postup ekolinhvistyky v Ukraini: analitychnyy ohlyad* [The progress of ecolinguistics in Ukraine: an analytical review]. *Systema i struktura skhidnoslov'yans'kykh mov* [System and structure of East Slavic languages]. Vol. 12. P. 3-18.

5. *Konventsia pro dostup do informatsiyi, uchast' hromads'kosti v protsesi pryynyattya rishen' ta dostup do pravosuddya z pytan', shcho stosuyut'sya dovkilliya* (Orkhus'ka Konventsia). [Convention on access to information, public participation in the decision-making process and access to justice in environmental matters (Aarhus Convention)] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

6. Kononenko, I. (2022) *Stratehichna komunikatsiya v ekolohichnyy sferi*. *Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom*. *Politychni nauky ta publichne upravlinnya*, (1(61)), 25-30.

7. Selivanova, O. (2006) *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. *Poltava : Dovkillya-K*, 716.

8. Serazhym, K. (2010) *Dyskurs yak sotsiolinhval'ne yavyshe: metodolohiya, arkhitektonika, variatyvnist': [na materialakh such. hazetn. publitsystyky]: monohrafiya* [Discourse as a sociolinguistic phenomenon: methodology, architectonics, variability: [based on the materials of S. newspaper journalism]: monograph] *Kyiv : Vydavets' Palyvoda A. V.*, 351.

9. *Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk : entsyklopediya* [Philosophical encyclopedic dictionary: encyclopedia] (2002) *NAN Ukrainy, In-t filosofiyi im. H. S. Skovorody; holov. red. V. I. Shynkaruk*. *Kyiv : Abrys*. 742.

10. Kharchenko, S., Naval'na, M., Kostytsya, N., Balalayeva, O., Fomina, H. (2021). *Informatsiyyny suprovod «navchannya vprodovzh zhyttya» v konteksti staloho rozvytku: kolektyvna monohrafiya* [Informational support of "lifelong learning" in the context of sustainable development: collective monograph] *za red. prof. V. Shynkaruka*. *Kyiv : Milenium*, 156.

11. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrayiny na period do 2030 roku : Ukaz Prezidenta Ukrayiny vid 30 veresnya 2019 roku № 722/2019. [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
12. Asteria, D., Suyanti, E., Utari, D., & Wisnu, D. (2014) Model of Environmental Communication with Gender Perspective in Resolving Environmental Conflict in Urban Area Study on the Role of Women's Activist in Sustainable Environmental Conflict Management. *Procedia Environmental Sciences*, 20, 553-562.
13. Brulle Robert J. (2010) From Environmental Campaigns to Advancing the Public Dialog: Environmental Communication for Civic Engagement, *Environmental Communication*, 4:1, 82-98.
14. Cox, R.J., Phaedra, C. Pezzullo, (2021). *Environmental Communication and the Public Sphere*. Fourth Edition. Washington, D. C. : SAGE Publications, Inc., 443 p.
15. Fienitz, Melina, Busse, Maria, Fienitz, Meike, Heiland, Stefan, (2022) Analysing the impact of communication and public participation on the acceptability of Germany's Black Forest National Park, *Journal for Nature Conservation*, Volume 67.
16. Flor, A. G. (2003). *Environmental Communication*. Quezon City: University of the Philippines Diliman, 325 p.
17. Harris, U. S. (2017). Engaging communities in environmental communication. *Pacific Journalism Review* : Te Koakoa, 23(1), 65-79.
18. Janét, Kristina, Richards, Othello & Landrum, R. Asheley (2022). Headline Format Influences Evaluation of, but Not Engagement with, Environmental News, *Journalism Practice*, 16:1, 35-55.
19. Karyotakis, M-A, Antonopoulos, N. (2021). Web Communication: A Content Analysis of Green Hosting Companies. *Sustainability*.13(2), 495.
20. Lee, DN, Hutchens, MJ, Krieger, JL. (2022). Resolving the Do/Do Not Debate: Communication Perspective to Enhance Sustainable Lifestyles. *Sustainability*. 14 (2), 796.
21. Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (2003). *Encyclopedia of Communication Theory*. New Mexico: Sage Reference Publishing, 1192 p.
22. Loury, EK, Eschenroeder, JC, Seat, L, Chea, S, Chhut, C, Kritsanavarin, S, Lovgren, S, Ramsay, EG, Thao, D, Hogan, ZS. (2021). Communicating for Aquatic Conservation in Cambodia and Beyond: Lessons Learned from In-Person and Media-Based Environmental Education and Outreach Strategies. *Water*. 13(13). 1853.
23. Meisner, M. Environmental communication: what it is and why it matters Retrieved from: <https://www.theieca.org/resources/environmental-communication-what-it-and-why-it-matters>
24. Milstein, T., Pileggi, M., & Morgan, E. (Eds.). (2017). *Environmental Communication Pedagogy and Practice* (1st ed.). Routledge. 298 p.
25. Mulki, S., Ormsby, A. A. (2022) Breaking Green Ceilings: podcasting for environmental and social change. *J Environ Stud Sci* 12, 18–27.
26. Sandmen, P. (1972). Who Should Police Environmental Advertising? *Columbia Journalism Review*, January/February. P. 41–47.
27. Sukhenko, I. (2016). On environmental communications in the information society: with a view to launching reconsiderations. *Communications and Communicative Technologies*, 24(12), 146-148.
28. Yasir, (2019). Environmental Communication Planning in the Development of Mangrove Ecotourism in Bengkalis-Indonesia. *Proceedings of the International Conference of CELSciTech 2019 — Social Sciences and Humanities track (ICCELST-SS 2019)*. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Vol. 373. P. 11-16.

Abstract. Introduction. *The article is devoted to environmental communication, which has been functioning in the global space-time for a long time. The purpose of the survey is to analyze the scope of the concept of "environmental communication", to find out the functions of environmental communication, its*

subjects, features, types, to analyze the existing models of environmental communication, to identify the largest virtual platforms for environmental communication.

Methods. A number of general scientific and linguistic methods were used in the research. In particular, the methods of analysis, synthesis, deduction, induction and the descriptive method are used to justify the theoretical base of the research and generalize the observations. The terminological analysis is applied to the definitions of the concept of "environmental communication" that function in the scientific discourse and the Internet space. The comparative method was used to compare models of environmental communication. Using the method of communicative-pragmatic analysis, the functions of environmental communication were determined.

Results and discussion. It was determined that the phenomenon of environmental communication has different scientific treatment in different language traditions. The functioning of the concept of "environmental communication" in the English and Ukrainian scientific paradigms and media space is compared: in the English discourse, the same or similar treatment of this concept is observed, on the other hand, in the Ukrainian scientific discourse, it is used in three different meanings, which, however, have a common seme. A refined definition of the considered concept is proposed.

The forms of environmental communication (public, group, interpersonal) and its types (direct and mediated, formal and informal, spontaneous and planned, oral, written and visual, verbal and non-verbal, personal and interpersonal) and its subjects are described, its dual subjectivity and interdisciplinary nature, convergence, cyclicity are emphasized.

The functions of environmental communication are distinguished, in particular communicative, epistemological, constitutional-perceptive, interactive, and pragmatic. Models of the structure – linear and convergent – of environmental communication as a subspecies of general communication are considered.

Educational and scientific platforms for the exchange of environmentally oriented information were considered.

We see the prospects for further research in the following: establish hierarchical relationships between the concepts of "environmental communication" and "environmental discourse"; to reveal the ratio of texts of functional styles in environmental discourse, the structure of Ukrainian environmental discourse, etc.

Keywords: environmental communication, environmental information, environmental issues, eco-communicator.

ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В СУЧАСНИХ МЕДІА FEATURES OF PROMOTING A HEALTHY LIFESTYLE IN MODERN MEDIA

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації

O. Yu. BALALAEVA, PhD in Pedagogy,
Associate Professor of the Department of Journalism and Linguistic Communication

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. Актуальність теми зумовлена загальною проблемою збереження здоров'я нації в умовах кризи суспільства, спричиненої пандемією, воєнними діями, тривалими фізичними та психоемоційними навантаженнями. На часі є пошук ефективних методів популяризації здорового способу життя, зокрема і в масмедіа. Мета роботи – розкрити сутність і стан проблеми популяризації здорового способу життя в сучасних засобах масової інформації, виявити особливості її реалізації в інтернет-медіа на прикладі сайту НУБіП України. Для реалізації мети застосовано такі методи: дедуктивний та індуктивний – для аналізу наукових джерел з метою визначення стану окресленої проблеми, метод суцільної вибірки для добування емпіричного матеріалу, контент-аналіз для якісного й кількісного дослідження та інтерпретації результатів. Контент-аналіз сайту НУБіП України підтвердив актуальність проблеми популяризації здорового способу життя. Методом квантифікації виявлено точки цільового комунікаційного впливу на аудиторію – категорії «Рухова активність», «Контроль за станом здоров'я», «Раціональне і безпечне харчування». У результаті контент-аналізу виявлено, що найпоширенішими методами популяризації здорового способу життя в інтернет-медіа є роз'яснювальний та наочний. Визначено такі способи і прийоми популяризації: поширення інформації як теоретичного, так і фактологічного характеру щодо рухової активності, збалансованого харчування, особистої гігієни, психогігієни тощо; регулярність і систематичність повідомлень, що сприяє розумінню інформації про активний спосіб життя як поведінкової норми; формування позитивної мотивації щодо занять спортом, здорового харчування через наведення особистих прикладів, демонстрацію успіху тощо.

Ключові слова: спосіб життя, здоров'я, методи популяризації, засоби масової інформації, інтернет-медіа.

Актуальність (Introduction). Однією з Цілей сталого розвитку на період до 2030 року є забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту для всіх у будь-якому віці. В умовах кризи суспільства, спричиненої пандемією, воєнними діями, тривалими фізичними та психоемоційними навантаженнями, проблема збереження здоров'я нації постає особливо гостро. Найбільше занепокоєння викликає стан фізичного й психічного самопочуття молоді – майбутнього покоління України. За результатами соціальних досліджень, майже 80% молоді в Україні має відхилення у здоров'ї, зростає кількість молодих людей з ризикованою поведінкою, що має низку конкретних причин, з-поміж яких дослідники називають недостатню

інформованість щодо ризиків для здоров'я, відсутність пріоритету здоров'я та мотивації, агресивне соціальне середовище тощо.

Такі зміни залучають медіа в масштабні соціальні процеси, торкаючись особливостей процесу розвитку та ролі громадян у них [1]. Водночас науковці стверджують, що настанову на усвідомлення здоров'я як власного капіталу в суспільстві сформовано недостатньо – медіа продовжують рекламувати шкідливі звички [9], мало уваги приділяють формуванню гармонійно розвиненої людини [10]; значну частину інформації молодь отримує з інтернет-джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches

and publications). В Україні проблему впливу масмедіа на формування здорового способу життя вивчали Р. Вайнола, О. Вакулєнко, Н. Єременко, Л. Жаліло, О. Губєнко, Г. Гуменюк, Н. Комарова, Р. Левін, С. Лисиця, С. Максимєнко, І. Солонєнко, О. Яременко та ін. За кордоном дослідження проблеми впливу ЗМІ на поведінку і здоров'я має потужну наукову традицію – М. Тартарі, аналізуючи ґрунтовну працю «Масмедіа та здоров'я», говорить про майже сто років загального досвіду таких досліджень [16]. На сучасному етапі теоретичні та практичні аспекти проблеми розробляють Л. Абромс, К. Ангус, Л. Болд, К. Волш-Чілдерс, Р. Голд, Ш. В. Катікредді, М. Кемпбелл, Т. Ленглі, С. Льюїс, М. Стєд, Дж. Томас, К. Хайндс, Ш. Хілтон, Б. Янг та ін. Наразі дослідження розгортаються в кількох напрямках, найактуальнішими з яких є: психологічні, соціологічні, комунікативні аспекти дослідження впливу медіаконтенту на здоров'я та поведінку людини, особливості впливу інтернет-медіа на формування здорового способу життя, методи і механізми впливу соціальних медіа на переконання і поведінку молоді, реклама і маркетинг зловживання, ефекти взаємного обміну інформацією щодо здоров'я «рівний рівному», цифрове здоров'я, кейс-стаді впливу масмедіа на формування здорового способу життя в аудиторії конкретних регіонів, соціальних груп, визначення ефективності методів популяризації здорового способу життя в медіа тощо. Проте сучасна медійна сфера стрімко розвивається, як і змінюється аудиторія, яка споживає контент, що потребує нових досліджень у цій галузі.

Мета роботи (Purpose) – розкрити сутність і стан проблеми популяризації здорового способу життя в сучасних засобах масової інформації, виявити особливості її реалізації в інтернет-медіа на прикладі сайту НУБіП України.

Методи дослідження (Methods of research). Для реалізації мети застосовано такі методи: дедуктивний та індуктивний – для аналізу наукових джерел з метою визначення стану проблеми популяризації здорового способу життя в ЗМІ; метод суцільної вибірки для добування емпіричного матеріалу

дослідження та контент-аналіз для якісного і кількісного дослідження матеріалу та інтерпретації результатів.

Результати (Results of the research). У цьому дослідженні поняття «популяризація здорового способу життя» визначаємо як процес поширення знань про здоров'я та його складники, вплив здоров'язбережувальної поведінки на якість життя, інформування аудиторії в загальнодоступній дохідливій формі про те, як підтримувати та зміцнювати власне здоров'я.

За результатами опитування серед молоді щодо впливу ЗМІ на спосіб життя, 59 % респондентів вважають, що популяризація здорового способу життя через ЗМІ можлива, 25 % – виражають сумнів щодо такої можливості, а 16 % – категорично її відхиляють. 84 % респондентів вважають, що причиною неможливості популяризувати здоровий спосіб життя через ЗМІ є нецікавість, невідповідність інформації, яка не здатна привернути увагу молоді. Дослідження доводять, що на «думку сучасної молоді, у третині випадків ЗМІ здатні чинити вплив на формування здорового способу життя. Позитивний вплив ЗМІ, за даними анкетування, переважає над негативним» [3, с. 269].

Варто зауважити, що за останні десятиліття змінилася ефективність впливу окремих видів ЗМІ на молодь. Якщо за дослідженнями 2001 року, у рейтингу ЗМІ, з яких молодь і підлітки отримують інформацію щодо здорового способу життя перше місце посідало телебачення (60%), друге – радіомовлення (23%), третє – інформаційні буклети і листівки (17%), четверте – періодичні видання (неспеціалізовані газети та журнали), соціальна реклама та інтернет (4%) [2], то за результатами недавнього опитування, найвпливовішими засобами розповсюдження інформації про здоровий спосіб життя для молодіжної аудиторії є інтернет (29 %), телебачення (26 %) та зовнішня реклама (26 %) [3, с. 271]. Розглянемо кожний із них.

Телебачення залишається одним із ЗМІ, який здійснює найефективніший вплив на формування способу життя. За результатами досліджень, аналіз контенту

недержавних телевізійних каналів свідчить про те, що саме в цьому сегменті виникає більшість телевізійних програм про здоровий спосіб життя [6, с. 266].

Першим вітчизняним телеканалом про активний і здоровий спосіб життя є *36,6 TV*, який почав мовлення 2018 р. Канал забезпечує українських глядачів контентом, що мотивує й допомагає налаштуватися на позитивне ставлення до власного здоров'я. Відеотека телеканалу містить оригінальні сюжети, розраховані на аудиторію, що прагне дотримуватися здорового способу життя. Серед актуальних питань, які порушують кваліфіковані спеціалісти та запрошені зіркові гості в ефірі: здорове харчування, тренування, психологія та медицина. Концепція наповнення сітки телеканалу формується на основі вподобань цільової аудиторії, складається переважно з вітчизняного контенту та частково з пізнавально-розважальних програм закордонного виробництва, які глядачі можуть переглядати без реклами.

Щодо окремих програм і проєктів, які пропонують інші телеканали, дослідники за тематикою розрізняють: спортивно-оздоровчі, медичні, передачі про харчування та загальнотематичні. До першої групи телевізійних програм належать: «Проспорт-новини» (1+1); «Спорт-тайм», «Інтерспорт» (*Інтер*), а також трансляції змагань, футбольних, баскетбольних та ін. матчів. Ці передачі, крім інформації про спортивні події, формують у молоді позитивне ставлення до занять спортом [6, с. 269].

Друга група – телевізійні програми медичного спрямування – «Планета Здоров'я» (*Інтер*); «Як ваше здоров'я?» (*UA:Перший*). З цих програм можна отримати кваліфіковані поради щодо збереження власного здоров'я, профілактики та запобігання хворобам. Порушуються також проблеми алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, паління тощо. Високі рейтинги мають і програми каналу СТБ «Я соромлюсь свого тіла» та «За живе», які пропагують уважне й свідоме ставлення до власного здоров'я, пропонують історії конкретних осіб, а авторитетні лікарі популярно розповідають про хвороби, їх симптоми, методи

профілактики й лікування.

Із загальнотематичних програм варто відзначити проєкти телеканалу *Інтер* у форматі ток-шоу: «Добре здоров'я на Інтері» та «Корисна програма». Перша програма – унікальний проєкт для українського телебачення, ідея якого народилася під час карантину. У студії лікарі надають рекомендації щодо профілактики хвороб, пояснюють нюанси новітніх методів лікування, розвінчують міфи про захворювання та відповідають на нагальні питання про те, як підтримувати здоровий спосіб життя. «Корисна програма» – це ток-шоу про якість життя та безпечні й корисні продукти, які допомагають обрати експерти: лікарі, дієтологи, технологи, косметологи, фахівці з визначення якості продукції.

5 канал пропонує програму «Модне здоров'я», яка сповідує філософію здорового способу життя, – інформаційно-пізнавальний проєкт про найновіші тенденції у сучасній медицині, індустрії фітнесу та краси, здорове харчування, фізичні навантаження та психологічний комфорт. Експерти програми розповідають про вчасну профілактику захворювань та перших ознак старіння, а також надають дієві поради, як відмовитися від поганих звичок.

За дослідженнями С. Лисиці, за жанрами програм про здоровий спосіб життя найменший сегмент становлять інформаційні програми («Проспорт-новини» (1+1); «Спорт-тайм», «Інтерспорт» (*Інтер*) тощо); друге місце належить телевізійним програмам інформаційно-аналітичного жанру («Планета Здоров'я» (*Інтер*); «Як ваше здоров'я?» (*UA:перший*)). І найпопулярнішими є інформаційно-розважальні телевізійні програми «Доброго ранку, Україно», «Сніданок з "1+1"» та ін., які мають рубрики або сюжети, присвячені темі здоров'я [6, с. 271].

Телеканали активно використовують й іноземні формати, адаптовані для української аудиторії. З-поміж популярних варто згадати проєкти телеканалу *СТБ* «Зважені та щасливі» – про боротьбу реальних учасників із зайвою вагою, правильне схуднення, основи дієти та фізичних навантажень, мотивацію до

схуднення; «Вагітна в 16» – проєкт, присвячений проблемам ранньої вагітності та сексуальному вихованню молоді, історії реальних дівчат на шляху до материнства.

Отже, телебачення є популярним ресурсом поширення інформації про здоровий спосіб життя, адже інформування може здійснюватися і через характери, які можна розглядати як рольові моделі поведінки, а також через образи, рекламу товарів, що супроводжують здоровий спосіб життя.

З радіопередач варто назвати «Бути здоровим», «Заради Здоров'я», «Здорова політика» (UA: Українське радіо), «Про здоров'я» (Радіо Перше), «Здоров'я та «Правда про жіноче здоров'я» (Громадське радіо), «Новини здоров'я» (Вільне радіо), «Життя без хвороб» (Житомирська хвиля), «Не хворій», «Здоров'я» (РадіоТрек) тощо.

Чимало вітчизняних друкованих ЗМІ присвячені темі здоров'я: газети «Ваше здоров'я», «Здоров'я України», «Здоров'я і довголіття», «Здоров'я та фізична культура»; журнали «Довкілля та здоров'я», «Єдине здоров'я та проблеми харчування України», «Здоров'я дитини», «Здоров'я жінки», «Здоров'я чоловіка» тощо.

Проте інформаційний простір України протягом останніх років зазнав значних змін. Більша частина української молоді вгамовує свою інформаційну потребу саме за допомогою інтернет [2], що і підтверджують наведені вище результати опитування.

Згідно з концепцією М. Маклюєна, ера масмедіа та електронної інформації радикально змінила життя людини. Сучасні інтернет-медіа як складник масової культури легко долають простір і час, національні кордони, пов'язуючи в єдину мережу найвіддаленіші куточки. Саме за допомогою масмедіа серед різних категорій населення пропагуються певні ціннісні установки, світоглядні стереотипи та моделі поведінки, внаслідок чого спільні смаки і форми «культурного споживання» поширюються серед різних верств населення [2].

Питання про обсяг поняття «інтернет-медіа» є неоднозначним. У вузькому значенні, інтернет-медіа – це матеріали,

що публікують в онлайн-ЗМІ, тобто у мережеских версіях традиційних ЗМІ або в самостійних онлайн-виданнях. В широкому значенні до інтернет-медіа відносять також блоги, соціальні медіа та інші засоби комунікації в мережі.

Інтернет-ресурси, або онлайн-ресурси – це мережескі об'єкти, до яких належать інтернет-видання, індивідуальні авторські проєкти, блоги, інтернет-радіо та інтернет-ТБ, новинні агрегатори, дайджести й інші елементи інтернет-медій. З-поміж інших ознак інтернет-медіа, що становлять їхні переваги, дослідники називають мультимедійність, інтерактивність, масове репортерство, гіпертекстуальність, наявність електронного архіву (швидкий пошук потрібної інформації) та деякі інші.

Отже, до появи і масового поширення інтернету для соціально значущого посилення традиційно використовували будь-який засіб комунікації – газету, радіо чи телебачення. Виникнення в полі журналістики режиму взаємодії з аудиторією, дозволяє вибудовувати діалог в якому участь кожного члена аудиторії з комунікаторами робить їх рівноправними учасниками дискусії, і як наслідок – веде до іншого сприйняття інформації.

Дослідники зауважують, що людина, опиняючись із ранніх років в інформаційному полі, не може жити без інформації, і сприймаючи її через велику кількість каналів, опрацьовує та формує власну поведінку. Масмедіа створюють певний інформаційний світ, в якому людина будує та формує світогляд щодо життя, способу життя, стилю життя, типів поведінки тощо [2].

Інтернет-медіа мають чимало можливостей впливати на спосіб життя та здоров'я особистості як суто інформаційно, так і через демонстрацію практичних зразків такого стилю життя.

Поширення інтернет-медіа створило нову ситуацію щодо формування потреб особистості. Якщо раніше таке формування здійснювалося виходячи з реальних умов життя і, як правило, потреби ненабагато випереджали можливості для їх реалізації, то зараз цей процес зазнав істотних змін. Масмедіа розкривають принади різних способів життя, як наслідок, у людини може

сформуватися потреби, які не співвідносяться з можливостями їх задоволення.

Саме інтернет-медіа відкривають нове розуміння того, як молода аудиторія може використовувати технології для розширення знань, стимулюючи їхню свободу та розвиток. Інтернет-медіа фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти різних верств населення.

Представники молодіжної аудиторії хочуть бачити у ЗМІ більше інформації про пагубний вплив шкідливих звичок – 33 %, вплив неправильного способу життя на розвиток хвороб – 21 %, передчасне старіння організму – 10 %, про позитивний вплив і користь фізичних вправ – 23 % та інформацію про правильний раціон харчування – 13 % [3].

Водночас систематичний огляд досліджень щодо ефекту електронних медіа на ведення здорового способу життя доводить, що вони мають неоднозначний вплив на формування уявлень і дотримання раціональної дієти, фізичних вправ та безпечної сексуальної поведінки [12].

Більшість представників молодіжної аудиторії проводять досить багато часу в соціальних мережах. Бурхливий розвиток нових соціальних медіа, що містять і такі формати індивідуальних комунікацій як соціальні мережі та мікроблоги, диктує необхідність їх активнішого залучення у справу популяризації здорового способу життя. Сьогодні соціальні медіа є маркерами ставлення цільових аудиторій до різних змін у суспільній сфері, а також тригерами формування інтересу до соціальних інновацій та трендів [15]. Адже члени соціальної мережі пов'язані неформально, без зобов'язань. Найпопулярнішими соціальними мережами є: *Facebook*, *Twitter*, *Renren* (Китай), *MySpace*, *Orkut* (Бразилія та Індія). В них виникають різні товариства за спільними інтересами, зокрема і сфокусовані на дотриманні здорового способу життя. Середня кількість учасників у найбільших англомовних спільнотах становить 3 418 800 осіб. Спільнота *Health Digest* має рекордну кількість учасників – 8 769 627 (51,3%), *Health* – 4 676 880 (2 %), *Daily Health Tips* – 2 437 488 (14,3%), *Everyday*

Health – 1 138 667 (6,7%), *Health Central* – 71.343 (0,4%) [14].

Дослідження, проведене М. Плезім та ін., довело, що динамічна здатність соціальних мереж залучати та утримувати велику аудиторію допомагає створити неймовірний потенціал для розширення знань та обізнаності, а також сприяти зміні поведінки молоді щодо здоров'я, особливо щодо фітнесу/фізичною активності, харчування та сексуального здоров'я. Респонденти (молоді люди) відзначили соціальні мережі як засіб для «підвищення поінформованості», «поширення інформації», «просування адвокації», «згуртування людей разом для спільної справи, що може мотивувати змінити власну поведінку, наприклад, у фітнесі», а серед методів, які можна використовувати для зміцнення здоров'я у соціальних мережах (*Facebook*, *Twitter*, *Instagram*, *YouTube* тощо) назвали «публікацію зображень», «факти», «результати, які ви можете побачити», «створення форумів для анонімного спілкування», «обмін історіями та ресурсами», «інформаційну графіку» [13].

З іншого боку, науковці підкреслюють, що саме масмедіа та комунікації мають виражений дуалістичний характер щодо проблеми поширення шкідливих звичок. З одного боку, за допомогою медіа та реклами поширюються настанови, що демонструють споживання різних речовин як ознаки сучасного стилю життя. З іншого – саме масмедіа є найефективнішими засобами впливу для попередження подальшого розгортання наркотичної, алкогольної та тютюнової залежностей [9, с. 111].

Розглянемо на конкретному прикладі: за перший квартал 2022 р. *Детектор медіа* зафіксував понад 340 матеріалів онлайн-джерел, присвячених тютюновій тематиці. Моніторинг показав, що зменшилася кількість маркованої реклами тютюнових виробів, натомість кількість матеріалів, де згадували про шкоду паління, була суттєва: «Урядовий кур'єр» розповів про розширення інструментарію боротьби з тютюнопалінням, «5 канал» – про шкоду від електронних сигарет, «Високий замок» і «Главком» – про те, що рівень залежності від нікотину відповідає

симптомам депресії, «Країна здоров'я» – про негативний вплив куріння на репродуктивне здоров'я тощо [7].

На жаль, не вся поширювана в інтернет-медіа інформація є достовірною. Так, реклама має на меті збільшення прибутків від продажу товару, тому нерідко висвітлює лише його кращі якості й приховує недоліки. Масова культура завдяки впливу інтернет здебільшого спричиняє руйнацію наявних норм поведінки і споживання усталених уявлень і орієнтацій, змінюючи їх новими міфами і фетишами. Апеляція до престижу стимулює розвиток заздрості, гордості, духу суперництва, апеляція до страху – збільшує занепокоєність, апеляція до сексуальності призводить до поширення розпусти [2].

Не всі автори, які пишуть в інтернет-медіа про здоровий спосіб життя, компетентні у цій темі. А масовість деяких хибних суджень змушує молодь сприймати їх за істину. Завдяки соціальним мережам стали популярні такі явища, як детокс, воркаут, веганство та сиродієння, кросфіт, вейпінг тощо. Розглядаючи яскраві фотографії та читаючи емоційні тексти, молодь помилково вважає, що варто вживати крайніх заходів для швидкого досягнення результатів, які демонструють кумири.

Результати нещодавніх досліджень в США показали, що використання соціальних мереж пов'язано зі зниженням фізичного та психічного благополуччя. Крім того, деякі сайти соціальних мереж були задіяні у сприянні продажу наркотиків, які розпалили опіоїдну епідемію, пропаганді ідеалів стрункого тіла та анорексичних спільнот для їх підтримки, а також у поширенні дезінформації про вакцини й інші методи громадської охорони здоров'я [11].

Трапляється і викривлення мотивації щодо дотримання здорового способу життя лише як моди, заснованої на демонстративному прагненні наслідувати успішні соціальні групи та певним чином ідентифікувати себе з ними. Крім того, у людини, яка перебуває у комп'ютерній віртуальній реальності, створюється уявлення, що вона безпосередньо бере участь у подіях, а не пасивно залишається

осторонь і лише спостерігає за чужими успіхами. Часто користувачі інтернет-медіа здобувають інформацію з різних питань, яка містить різнобічні, суперечливі й несистематизовані відомості, що може викликати когнітивний дисонанс. Це актуалізує потребу розвитку грамотності з питань здоров'я [17].

Проведене дослідження теоретичних аспектів проблеми дозволило виокремити загальні принципи, на яких має базуватися популяризація здорового способу життя в інтернет-медіа: об'єктивність, достовірність, доступність, науковість, систематичність, комплексність, практичність, мультимедійність.

Для емпіричного дослідження обрано кількісно-якісний метод контент-аналізу, який полягає у квантифікаційному опрацюванні тексту з подальшою інтерпретацією результатів. Предметом контент-аналізу можуть бути як проблеми соціальної дійсності, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження. Контент-аналіз часто застосовують у дослідженнях щодо спрямованості, ціннісних характеристик, ефективності та інших аспектів функціонування масмедіа. До цього методу вдаються за наявності великого за обсягом несистематизованого масиву інформації, ефективним він є і коли категорії, важливі для цілей дослідження, характеризуються певною частотою появи у документах, матеріалах [5].

Емпіричне дослідження здійснювалося протягом 2021 р. у Національному університеті біоресурсів і природокористування України і передбачало такі етапи:

1. Постановка завдання та розроблення методики дослідження.
2. Дослідження контенту:
  - 2.1. Визначення масиву інформації.
  - 2.2. Побудова вибірки.
  - 2.3. Розроблення системи категорій.
  - 2.4. Визначення одиниць аналізу та одиниць рахунку.
  - 2.5. Добирання та аналіз інформації.
3. Опрацювання та інтерпретація даних.

Оскільки безпосереднім об'єктом контент-аналізу є потік інформації, в роботі встановлено обмеження: для аналізу

обрано матеріали не всього сайту, а рубрики «Новини», яка містить актуальну інформацію й постійно оновлюється. Як зауважують науковці, вибірка у дослідженні великих сукупностей даних випадкова. Зазвичай вибірка матеріалів ЗМІ становить 200-600 повідомлень. Важливим для контент-аналізу є і визначення часового проміжку. У цьому дослідженні обрано метод суцільної вибірки матеріалів, розміщених у рубриці «Новини» сайту НУБіП України [8] протягом одного завершеного календарного року – з 01 січня до 31 грудня 2021. Обсяг суцільної вибірки становить 2573 одиниці.

Надзвичайно важливим етапом є розроблення системи категорій контент-аналізу – ключових понять, які відображають певний аспект загального напрямку дослідження матеріалів. Їхня сукупність утворює концептуальну схему контент-аналізу [4]. Категорії аналізу мають бути чітко сформульовані, вичерпні, взаємовиключні, об'єктивні та незалежні і можуть поділятися на дрібніші якісні одиниці – підкатегорії.

Вибір категорій залежить від цілей дослідження. Оскільки дослідження сфокусовано на проблемі популяризації здорового способу життя, обрано вісім категорій які відповідають складникам поняття «здоровий спосіб життя», а саме:

1. Рухова активність (підкатегорії: фізична культура і спорт, активний відпочинок, прогулянки на свіжому повітрі, елементи різних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень, загартовування тощо).

2. Раціональне і безпечне харчування (підкатегорії: збалансоване харчування, якість і безпека продуктів харчування, способи обробки продуктів харчування, культура споживання, дієти, сучасні тренди харчування).

3. Відмова від шкідливих звичок (категорія охоплює фактори ризику, особливості поведінки, які негативно впливають на організм, сприяючи виникненню тих чи інших захворювань. Підкатегорії: тютюнопаління, наркоманія, алкоголізм, токсикоманія).

4. Особиста гігієна (категорія охоплює норми, правила та рекомендації щодо догляду за собою, дотримання яких допомагає зберігати та зміцнювати здоров'я).

5. Психогігієна і психопрофілактика (категорія охоплює систему наукових знань і практичних заходів, спрямованих на збереження психічного здоров'я).

6. Сприятливі умови життєдіяльності (категорія означає стан середовища життєдіяльності, за якого відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму. Підкатегорії: побутові умови, якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності, належні умови для навчання та праці).

7. Безпечна сексуальна поведінка (підкатегорії: гігієна сексуальної поведінки, профілактика ВІЛ/СНІД-інфекції та захворювань, що передаються статевим шляхом, сексуальна культура).

8. Контроль за станом здоров'я та інші фактори його збереження (підкатегорії: свідоме ставлення до здоров'я, медико-соціальна активність, обізнаність щодо епідеміологічної ситуації в країні, потенційних ризиків, нових методів профілактики та лікування хвороб тощо).

Важливим етапом розроблення методики контент-аналізу є визначення структурних одиниць аналізу, які має вивчати дослідник, відшуковуючи в них посилання на значеннєві категорії чи їх вербально/візуально виражені ознаки. Одиниці аналізу повинні мати ототожнюванні індикатори, бути рекурентними, тобто мати повторювання (чи їх можливість) та ототожнюваність ознак, які визначають їх якість, а також бути зручними для вимірювання, підрахунку та порівняння, тобто підлягати формалізації [5].

Науковці вважають, що одиницями аналізу можуть бути: окремі слова, словосполучення, терміни, теми, повідомлення, висловлені у смислових образах, частинах тексту, які забезпечують повнішу характеристику змісту документа,

власні назви, судження тощо. Однією з найчастіше використовуваних одиниць аналізу є повідомлення, яке характеризується цілісністю і до якого вдаються під час аналізу невеликих текстів.

Для цього дослідження одиницею аналізу обрано новину – оперативне повідомлення, яке містить важливу та актуальну інформацію, що стосується певної сфери життя університету, інших закладів і установ, суспільства загалом чи їх окремих груп. Такі повідомлення містять не лише текстову, а й графічну та комбіновану інформацію (фото, малюнки, аудіо).

За процедурою крім одиниці аналізу варто також визначити одиницю рахунку – кількісну міру взаємозв'язку текстових і позатекстових явищ. Одиниці рахунку можуть збігатися або не збігатися з одиницями аналізу. В першому випадку, процедуру аналізу здійснюють на основі підрахунку частоти згадування одиниці, в останньому – дослідник пропонує власну систему одиниць рахунку. Загальні підходи до визначення одиниць рахунку в контент-аналізі такі: система підрахунку «час – простір»; поява категорії чи наявність ознак в тексті, повідомленні, потоці; частота появи категорії в інформаційному потоці чи окремому повідомленні (кількість згадувань) [4]. У цьому дослідженні одиниці рахунку відповідають одиницям аналізу, тому процедурою є підрахунок частоти появи категорії повідомлення в інформаційному потоці.

Наступним кроком є збирання первинної емпіричної інформації. Дослідники зазначають, що під час добору інформації аналітик використовує певний інструментарій, або «інтелектуальний фільтр» – традиційний аналіз документів, який фокусується на сукупності ітерацій (логічних ланцюжків), які дають змогу аналітику розкрити їх зміст.

Наступний етап передбачає квантифікацію (кількісний підрахунок) елементів аналізу. Під час квантифікації виявляють точки цільового комунікаційного впливу на аудиторію. Для формулювання висновків вирішальне значення мають кількісні величини, які характеризують ту чи іншу категорію, у цьому дослідженні – це частота появи категорії. Під час

дослідження проаналізовано 2573 одиниці, отримані методом суцільної вибірки. У результаті контент-аналізу з'ясовано, що кількість згадок, стосовних здорового способу життя, складає 208 одиниць, що становить 8,1% від загальної кількості повідомлень.

Кількість одиниць за визначеними категоріями контент-аналізу становить: «Рухова активність» – 113, «Раціональне і безпечне харчування» – 20, «Відмова від шкідливих звичок» – 3, «Психогігієна і психопрофілактика» – 9, «Сприятливі умови життєдіяльності» – 15, «Особиста гігієна» – 2, «Безпечна сексуальна поведінка» – 2, «Контроль за станом здоров'я та інші фактори його збереження» – 44. Відсотковий розподіл кількості одиниць за кожною категорією зображено на рисунку 1.

Отже, більше половини згадок про здоровий спосіб життя припадає на категорію «Рухова активність» – це повідомлення про спортивні змагання різного рівня, як в університеті, так і за його межами, особисті досягнення та відзнаки, види активного відпочинку, динамічні ігри та прогулянки на свіжому повітрі, елементи різних систем оздоровлення, запрошення до секцій. 21 % припадає на категорію, що відбиває контроль за станом здоров'я та інші фактори. Здебільшого це повідомлення, стосовні необхідності свідомого ставлення до здоров'я, підвищення медико-соціальної активності, обізнаності щодо епідеміологічної ситуації в країні, потенційних ризиків, нових методів профілактики та лікування хвороб тощо. Частково такий високий відсоток зумовлений епідеміологічною ситуацією в Україні протягом 2021 р., широкою кампанією вакцинації, необхідністю дотримання профілактичних санітарно-гігієнічних режимів та протиепідеміологічних норм. Ще 10% припадає на категорію «Раціональне і безпечне харчування», здебільшого це повідомлення про якість і безпеку продуктів харчування, їх обробку, конкретні правила збалансованого харчування, сучасні тренди у споживанні. Решта категорій не здолали десятивідсотковий бар'єр. Найменше повідомлень (по 1%) стосувалися особистої гігієни та безпечної сексуальної поведінки.

Рис. 1. Результати контент-аналізу новинних повідомлень сайту НУБіП України за категоріями здорового способу життя (у %)

Щодо регулярності новин, присвячених темі здорового способу життя, то вона теж є неоднорідною, що зумовлено режимом роботи університету як закладу освіти, тому динаміка публікацій змінюється згідно з навчальним, а не календарним роком (найменша кількість

публікацій припадає на період літніх канікул: липень-серпень). Динаміку кількості повідомлень, стосовних здорового способу життя, за всіма категоріями протягом року подано на рисунку 2.

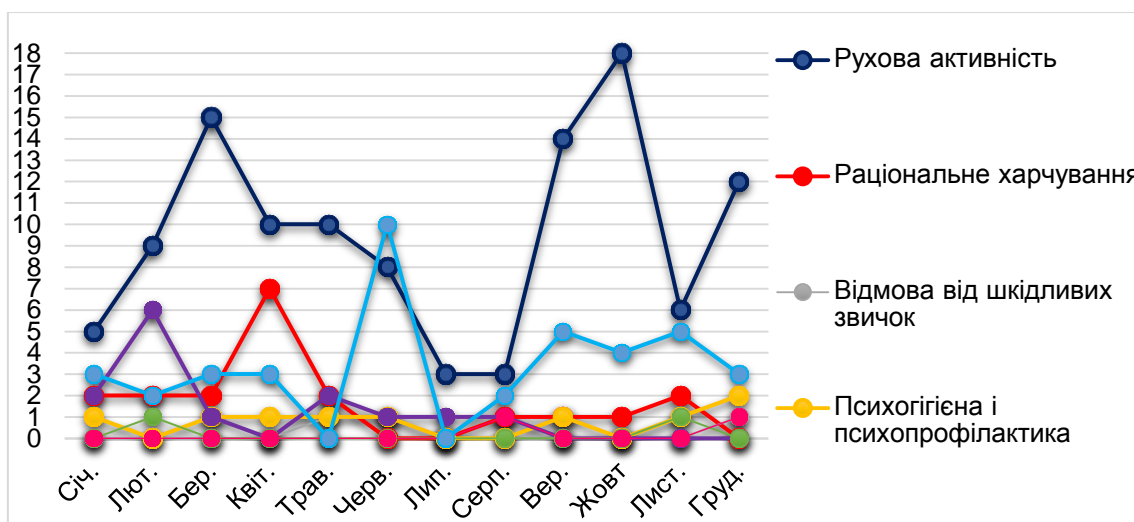

Рис. 2. Динаміка регулярності новинних повідомлень сайту НУБіП України про здоровий спосіб життя протягом 2021 року

Висновки (Conclusions). Контент-аналіз сайту НУБіП України за визначеними категоріями підтвердив актуальність проблеми популяризації здорового способу життя, соціальної та індивідуальної цінності здоров'я. Методом квантифікації виявлено точки цільового комунікаційного впливу на аудиторію – це

категорії «Рухова активність» (54% від загальної кількості повідомлень, стосовних здоров'я), «Контроль за станом здоров'я» (21%), «Раціональне і безпечне харчування» (10%).

У результаті контент-аналізу виявлено, що найпоширенішими методами популяризації здорового способу життя в

інтернет-медіа є роз'яснювальний та наочний. Визначено такі способи і прийоми популяризації: поширення інформації як теоретичного, так і фактологічного характеру щодо рухової активності, збалансованого харчування, особистої гігієни, психогігієни тощо; регулярність та систематичність повідомлень, що сприяє розумінню інформації про активний спосіб життя як поведінкової норми; формування позитивної мотивації щодо занять спортом, здорового харчування через наведення особистих прикладів, демонстрацію успіху, досягнення результатів, задоволення амбіцій. Потужним засобом популяризації є візуалізація контенту, наявність фото і відео підкреслює документальність, додає

динамічності й видовищності. Така мультимодальність повідомлень, що передбачає інтеграцію вербального тексту, графіки, фото та відео, є ефективним інструментом впливу на аудиторію щодо процесу сприймання інформації, емоційного оцінювання, побудови стратегії поведінки, популяризації здорового способу життя. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективними напрямками подальших досліджень є теоретичне й практичне вивчення ефективності впливу різних видів інтернет-медіа на формування стійких ціннісних орієнтацій щодо пріоритету здоров'я та ведення здорового способу життя.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Тренди журналістської освіти в умовах сталого розвитку. Міжнародний філологічний часопис. 2022. Т. 13, № 1. С.77-89. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2022.01.090>
2. Вплив засобів масової інформації та інших джерел на формування здорового способу життя дітей та молоді / Яременко О. (кер. авт. кол.) та ін. Київ: УІСД, 2000. URL: <http://www.health.gov.ua/health.nsf/441242b97-e1ad79cc125678d003fbbe2/8a78e33492dd9b5ec-22569fa002f2a01?OpenDocument> (дата звернення: 02.06.2022).
3. Єременко Н. П. Особливості впливу засобів масової інформації на формування здорового способу життя студентської молоді. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. Вип. 143. С. 267-273.
4. Іванов В. Ф., Костенко Н. В. Контент-аналіз. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Контент-аналіз> (дата звернення: 15.05.2022).
5. Костенко Н. В., Іванов В. Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія. Київ: Центр вільної преси, 2003. 200 с.
6. Лисиця С. В. Типологія програм про здоровий спосіб життя на українському телебаченні. Культура України. Серія: Мистецтвознавство. 2016. Вип. 54. С. 266-276.

7. Моніторинг тютюнової тематики в українських онлайн-ЗМІ за 1 січня – 31 березня 2022 р. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/monitoring/article-/199038/2022-05-09-bandera-ne-kuryv-monitoryng-tyutyunovoi-tematyky-v-ukrainskykh-onlayn-zmi-za-1-sichnya-31-bereznya-2022-roku/> (дата звернення: 02.05.2022).

8. Національний університет біоресурсів і природокористування України: веб-сайт. URL: <https://nubip.edu.ua/> (дата звернення: 10.06.2022).

9. Психологічне обґрунтування заходів пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді: монографія / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 152 с.

10. Шинкарук В. Д., Балалаєва О. Ю. Підготовка аграрних журналістів: перспективи та завдання. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. 2017. Вип. 263. С. 117-125.

11. Abrams L. C., Gold R. S., Allegrante J. P. Promoting Health on Social Media: The Way Forward. Health Education & Behavior. 2019. 46 (Suppl 2). P. 9-11. DOI:10.1177/1090198119879096

12. Gaidhane A.M., Sinha A., Khatib M. N., Simkhada P., Behere P. B., Saxena D. Syed Z. Q. A Systematic Review on Effect of Electronic Media on Diet, Exercise, and Sexual Activity among Adolescents. Indian Journal of Community Medicine. 2018. 43

(Suppl 1). P. 56-65. DOI: 10.4103/ijcm.IJCM_143_18

13. Plaisime M., Robertson-James C., Mejia L., Núñez A., Wolf J., Reels S. Social Media and Teens: A Needs Assessment Exploring the Potential Role of Social Media in Promoting Health. *Social Media and Society*. 2020. DOI: 10.1177/2056305119886025

14. Sophronia A., Sophronia B. Role of social networks in promoting healthy lifestyle. *International Research Journal*. 2019. № 2 (80). DOI: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2019.80.2.017>.

15. Stellefson M., Paige S. R., Chaney B. H., Chaney J. D. Social Media and Health Promotion. *International journal of environmental research and public health*. 2020. Vol. 17(9). P. 3323. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093323>

16. Tartari M. Book Review: Mass Media and Health: Examining Media Impact on Individuals and the Health Environment by Kim Walsh-Childers. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 2019. Vol. 96(3). P. 944-946. DOI:10.1177/1077699019837581

17. Truman E., Bischoff M., Elliott Ch. Which literacy for health promotion: health, food, nutrition or media? *Health Promotion International*. 2020. Vol. 35(2). P. 432-444. DOI: <https://doi.org/10.1093/heapro/daz007>

References

1. Balalaieva, O. Iu. (2022). Trendy zhurnalistskoi osvity v umovakh staloho rozvytku [Trends of journalism education in terms of sustainable development]. *Mizhnarodnyi filolohichni chasopys (International Journal of Philology)*, 13(1). 77-89. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2022.01.090>

2. Yaremenko, O. [Ed.]. (2000). Vplyv zasobiv masovoi informatsii ta inshykh dzherel na formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia ditei ta molodi [The influence of the media and other sources on the formation of a healthy lifestyle of children and youth]. Kyiv: UISD. Retrieved from: <http://www.health.gov.ua/health.nsf/441242b97-e1ad79cc125678d003fbbe2/8a78e33492dd9b5ec-22569fa002f2a01?OpenDocument>.

3. Ieremenko, N. P. (2017). Osoblyvosti vplyvu zasobiv masovoi informatsii na formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia studentskoi molodi [Features of influence of

different factors on forming of healthy way of life of student young people]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka*, 143, 267-273.

4. Ivanov, V. F. & Kostenko, N. V. (2018). Kontent-analiz [Content analysis]. *Velyka ukrainska entsyklopediia (Great Ukrainian encyclopedia)*. Retrieved from: <https://vue.gov.ua/Kontent-analiz>.

5. Kostenko, N. V. & Ivanov, V. F. (2003). Dosvid kontent-analizu: Modeli ta praktyky [Content analysis experience: Models and practices]. Kyiv: Tsentri vilnoi presy.

6. Lysytsia, S. V. (2016). Typolohiia prohran pro zdorovyi sposib zhyttia na ukrainskomu telebachenni [Typology of programs on a healthy life on Ukrainian TV]. *Kultura Ukrainy. Serii: Mystetstvoznavstvo (Culture of Ukraine. Series: Art history)*, 54, 266-276.

7. Monitoryng tiutunovoi tematyky v ukrainskykh onlain-ZMI za 1 sichnia – 31 bereznia 2022 [Monitoring of tobacco smoking in the Ukrainian online media for January 1 – March 31, 2022]. (2022). *Detektor media*. Retrieved from: <https://detector.media/monitoring/article-/199038/2022-05-09-bandera-ne-kuryv-monitoryng-tyutyunovoi-tematyky-v-ukrainskykh-onlayn-zmi-za-1-sichnya-31-bereznia-2022-roku/>.

8. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. (2022). Retrieved from: <https://nubip.edu.ua/>.

9. Maksymenko, S. D. (Ed.). (2012). *Psykhohichne obgruntuvannya zakhodiv propahuvannya psykhohihiienichnoho vykhovannya i zdorovoho sposobu zhyttia sered suchasnoi molodi: monohrafiia [Psychological substantiation of measures to promote psychohygienic education and healthy lifestyles among modern youth]*. Kyiv: Inform.-analit. ahentstvo.

10. Shynkaruk, V. D. & Balalaieva, O. Iu. (2017). Pidhotovka ahrarnykh zhurnalistiv: perspektyvy ta zavdannia [Training of agrarian journalists: prospects and goals]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Serii: Filolohichni nauky (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue 263, 117-125.

11. Abroms, L.C., Gold, R.S. & Allegrante,

J. P. (2019). Promoting Health on Social Media: The Way Forward. *Health Education & Behavior*, 46 (2suppl), 9-11. DOI:10.1177/1090198119879096

12. Gaidhane, A. M., Sinha, A., Khatib, M. N., Simkhada, P., Behere, P. B., Saxena, D. & Syed, Z. Q. (2018). A Systematic Review on Effect of Electronic Media on Diet, Exercise, and Sexual Activity among Adolescents. *Indian Journal of Community Medicine*, 43 (Suppl 1), 56-65. DOI: 10.4103/ijcm.IJCM_143_18

13. Plaisime, M., Robertson-James, C., Mejia, L., Núñez, A., Wolf, J. & Reels S. (2020). Social Media and Teens: A Needs Assessment Exploring the Potential Role of Social Media in Promoting Health. *Social Media and Society*. DOI:10.1177/2056305119886025

14. Sophronia, A. & Sophronia, B. (2019).

Role of social networks in promoting healthy lifestyle. *International Research Journal*, 2(80). DOI: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2019.80.2.017>.

15. Stellefson, M., Paige, S. R., Chaney, B. H., & Chaney, J. D. (2020). Social Media and Health Promotion. *International journal of environmental research and public health*, 17(9), 3323. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093323>

16. Tartari, M. (2019). Book Review: *Mass Media and Health: Examining Media Impact on Individuals and the Health Environment* by Kim Walsh-Childers. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 96(3), 944-946. DOI:10.1177/1077699019837581

17. Truman, E., Bischoff, M. & Elliott Ch. (2020). Which literacy for health promotion: health, food, nutrition or media? *Health Promotion International*, 35(2), 432-444. DOI: <https://doi.org/10.1093/heapro/daz007>

Abstract. *The relevance of the topic is determined by the general problem of maintaining the nation's health in a crisis of society caused by a pandemic, war, prolonged physical and emotional stress. Especially topical is to find effective methods to promote a healthy lifestyle, in particular in the media. The purpose of the paper is to reveal the essence and state of the problem of popularization of a healthy lifestyle in modern mass media, to detect the peculiarities of its implementation in the Internet media on the example of the NULES of Ukraine website. To achieve this purpose we used the following methods: deductive and inductive – to analyse scientific sources to determine the state of the problem, the method of complete sampling empirical material and content analysis for qualitative and quantitative research and interpretation of results. Content analysis of the NULES of Ukraine website confirmed the urgency of the problem of promoting a healthy lifestyle. The method of quantification identified the points of targeted communication impact on the audience – the categories "Physical activity", "Health control", "Rational nutrition". Content analysis has shown that the most common methods of promoting a healthy lifestyle in online media are explanatory and illustrative. The study found the following techniques of popularization: dissemination of theoretical and factual information on physical activity, balanced nutrition, personal hygiene, psychological hygiene, etc.; regular and systematic messages, which contributes to the understanding of information about an active lifestyle as a behavioural norm; formation of positive motivation for sports, healthy nutrition through personal examples, demonstration of success, etc.*

Key words: *lifestyle, health, methods of popularization, mass media, online media.*

**THEORY AND METHODS OF TEACHING.
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ**

УДК 37.013.74

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.02.010>

**POLY- / MULTICULTURAL EDUCATION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING
ВИХОВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

O. I. CHAIKA, PhD, Associate Professor, Visiting Researcher,
Faculty of Education and Social Sciences, University of Luxembourg

E-mail: oxana.chaika@yahoo.es

<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

O. I. CHAYKA, кандидат філологічних наук, доцент, науковий співробітник,
Факультет освіти та соціальних наук Люксембурзького університету

*Еш-сюр-Альзетт, Люксембург
Esch-sur-Alzette, Luxembourg*

Abstract. *The paper considers poly- and multicultural education in foreign language (FL) teaching from the perspective of content components; and argues that the terms of 'polycultural' and 'multicultural' education can be used interchangeably as presented in many works by Kazakh, Armenian, Ukrainian, and other scholars from the post-Soviet countries. Thus, at large, it strives to align terminology in education and social sciences in the European and global professional academic contexts. Then, in a narrower sense, the objectives of the study aim at the description and analysis of poly- and multicultural education in foreign language teaching and methodology in connection to the class which is poly- or multicultural. The list and description of the educational components at the philosophical, professional, and methodological levels in the light of poly- and multiculturalism as psycholinguistic and intercultural phenomena in communication envelope in defining poly- / multicultural education in foreign language teaching. That results to account for the poly- / multiculturalism in communication via knowledge, behavior, emotional being, and leadership, to be established and cultivated as skills in a variety of in- and out-of-class activities raising students' culture awareness and linguistic differences in the settings other than their own. Reflection as a thought provoking and insightful tool is considered to be brought to class in FL teaching through the coaching dialogue between the teacher and the student(s). It is concluded that reflection in foreign language teaching that focuses on poly- and multicultural education enables students to exercise and benefit from fast and effective language and culture code-switching, and results in well-developed hard and soft skills and competencies. Linguistic and cultural tolerance best evidences the dialogue of cultures and celebrates the thought leadership inside and outside classroom.*

Keywords: *polycultural education, multicultural education, foreign language teacher, FL teacher, modern education.*

Introduction. Communication has always been of pivotal importance in life, business, politics, and education. It expressly links to abilities and skills of expressing thoughts and ideas in a way to be understood and, hopefully, leaving no or hardly any room for misunderstanding or misinterpretations (Shynkaruk & Kharchenko, 2020; Chaika et al., 2022). In modern education, especially preparing curricula and training students who want to become foreign language (FL) teachers, communication arises not only as desirable soft skills for competencies portfolio, but also makes part of hard skills as speaking foreign language(s) fluently and accurately is the content of their majors (Chernysh et al., 2021). Besides, in a polylingual and multicultural educational

space, a poly- / multicultural individual is both an active speaker of several languages and a person who is aware of relevant cultures. This is an individual who, firstly, has a set of psychophysiological properties that allow for carrying out communication simultaneously in several languages, secondly, possesses abilities for (non)verbal behavior and uses several languages as a means of communication with representatives of different linguistic societies (Kaikkonen, 1994; Jessner et al., 2016).

With that in mind, the paper looks to consider poly- and multicultural education in foreign language teaching through the prism of its content components. The objectives of the study aim to follow the hypotheses whether (i) poly- and multicultural education

in foreign language teaching may significantly differ in methodology in connection to the poly- / multicultural class, and (ii) feasibility of adopting the same components in the content of poly- and multicultural education for teaching foreign languages at universities and pedagogical educational institutions.

Methods. This study used qualitative samplings taken from the ethnographic case studies under a variety of university settings, as well as synthesis and analysis of the obtained data. Previously, many surveys were made to collect and process the data already presented to the academia in publications. Leveraging culture, languages, and leadership (Bhaduri, 2019; Shynkaruk & Shynkaruk, 2019) may require new approaches to communication.

To verify the research information, comparative and contrastive analyses were made with the rich material of the students and teachers' (survey participants) feedback in written and oral forms, with their consent under the GDPR to publish the findings as agreed. First, the survey participants were mainly local and international students in their bachelor and master's programs at Ukrainian universities. It should be emphasized that the geography of educational institutions covered all the country, the center represented by the capital city Kyiv, and the east and west, and north and south. Then, with the start of the Russian aggression against Ukraine, on the threshold of completing the key findings, it turned dramatically relevant to revisit the study results and circulate a few more questionnaires to bachelor and master students, as well to faculty staff at different universities. The outcome became critical for the study, as poly- and multicultural education in Ukraine could no longer be referred to as substitute of one another despite arguments in many works (discussed in Chaika, 2021). Finally, to keep to the principle of objectivity and ethics, more data were collected at University of Luxembourg, which enabled to see which components in the content of poly- / multicultural education in general can be shared and solidify the teaching methodology for effective intercultural communication.

Literature review. From a pedagogical perspective, especially with a focus on axiological, culture-forming and reflexive approaches in education, values are incremental for poly- and multicultural education of future FL teachers. Value

orientation as the subject matter in science has been studied for years, and domestic scholars have also been keen to investigate the phenomenon in the light of personality qualities and properties of university students (Antonova, 2003; Sidash et al., 2020), high school students of military training (Horbenko, 2006), fostering morale and universal values by means of art and fiction works (Drachenko, 2008; Shynkaruk et al., 2018), psychology studies (Romaniuk, 2004), etc.

Tolerance in poly- / multicultural education is interpreted as an understanding of the cultures in the world in their diversity and ways of expressing human individuality, which is discussed in general and social psychology (Rouls & Parimaud, 1995; Bardier, 2005), theory and practice of interethnic tolerance with primary school teachers (Atroshchenko, 2017), methodology (Gaffar, 1995), etc. Notably, in the context of multiculturalism, the importance of tolerance is that different cultural groups living in the same society should not interfere with each other, they do not have to interact and find common ground to create a single society (Gaffar, 1995; Salama et al., 2014).

Further, many Ukrainian scholars and researchers have paid much attention to studying the phenomenon of poly- and multiculturalism in pedagogy and linguistics (Sadova, 2000; Tymchenko, 2001; Uvarkina, 2003; Zaretska, 2005) and often discuss the importance of intercultural communication in classroom settings including digital technologies (Salama & Bachr, 2019; Tarasenko et al., 2019; Zahorulko et al., 2021). Besides, narrowly speaking, the dictionary of intercultural communication terms defines intercultural communication as a process of verbal and nonverbal communication by people (groups of people) that belong to different national linguistic and cultural communities, who usually use different idioethnic languages, possess different communicative competency, which may cause communicative failures or even result in culture shock in communication (Batsevych, 2004).

However, what is less discussed if at all is the a combinatory set of all the components and minor elements in the foundational framework of poly- / multicultural education in foreign language teaching, especially with the innovative methodological

portfolio to aim at thought-provoking and reflexive processes in the student's mind, with specifically designed activities that may enable the future FL teachers to experience the discovered, feel the sensations of artistic beauty and perceive the linguistic and cultural tolerance to language representatives of cultures other than their own. It is unveiled in (Chaika², 2021) what they are and how coaching technologies may contribute to enhanced quality of education in polylingual multicultural world. One of the major roles is assigned to reflection and reflexive approach (Chaika et al., 2021).

Thus, reflection is a principle of human thinking that is directed at raising awareness of one's own values and attributed meanings; it is a critical analysis of the content and methods of cognition; it refers to self-discovery and deepened knowledge of the self, which reveals the internal structure and specifics of the spiritual world of man. In the context of the individual's self-consciousness, reflection can be described as self-discovery, the content of the inner world, the construction of the holistic 'I / self'-image. Reflection as a cognitive process mirrors the ability of the subject to analyze their own mental processes, anticipates the capacity to set and achieve goals, plan, predict, and make decisions, etc. It is a game-changer for critical reasoning and in poly- / multicultural communication it arises as a prerequisite for linguistic and cultural code-switching. In pedagogy, reflection usually means self-analysis of the teacher's activities and the results (Halian & Hryntsiv, 2015). However, in the pedagogical process, reflection includes all its participants – teachers and students, and the creative solution of problem-conflict situations. It is an extremely important aspect for the students in the learning environment (Chaika¹, 2021). Reflection allows for identifying and perceiving the 'self', analyzing actions and deeds, and therefore, it helps

determine personal attitude to the world, nature, man, culture in the context of professional activities (Dehtiar, 2006).

Results and Discussion. The study reveals the importance of poly- and multicultural education in FL teaching; at the same time, it argues that the terms of 'polycultural education' and 'multicultural education' can be used interchangeably. It stresses out that in polycultural education a special focus is laid on looking for similarities of thought and behavior by representatives of different ethnic groups, and ideally, for ways of assimilation in communication. In multicultural education, the teacher's role via coaching in FL teaching (Chaika¹, 2021) will be to select relevant material for class and homework that may help students reflect what is different in the discussed cultures and why it is important to consider such phenomena as tolerance, respect, acceptance, etc. when values and beliefs may differ to a large extent.

To follow the above concept, it is agreed with Dovhopolova (2007) that poly- / multicultural education should take place in the following areas (Fig. 1):

- a) Formation of the knowledge culture, which provides an appropriate level of acquaintance with the cultural heritage of civilization and allows to adequately carry out exciting creative activities in a poly- / multicultural space;
- b) Development of behavior culture, with relevant types and forms in accordance with the poly- / multicultural environment;
- c) Formation of emotional culture to meet the needs of the poly- / multicultural environment;
- d) Formation of a culture aiming at and encouraging self-development and self-growth in the poly- / multicultural environment, thus, cultivating leadership skills.

Fig. 1. Components of poly- / multicultural education, especially in foreign language teaching

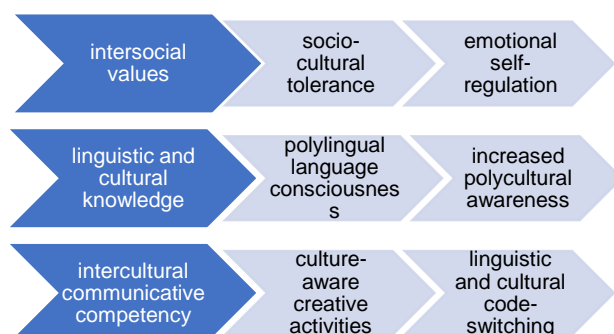

Source: Author's Design

The above enables to define the main components (Fig. 2) that could be regarded critical for forming a poly- / multicultural personality via education, in particular: (i) linguistic and cultural knowledge, (ii) polylingual language consciousness,

(iii) intersocial values, (iv) socio-cultural tolerance towards representatives of cultures other the native one, (v) emotional self-regulation, (vi) intercultural communicative competency, and (vii) culture-aware creative activities.

Fig. 2. Forming a poly- / multicultural personality (FL teacher) via education

Source: Author's Design

As designed in Fig. 2 above, the three logistics chains of poly- / multicultural education in a FL teaching class look at 'what?' is in the center as significantly discussed in scholarly publications (Török & Jessner, 2019) in relation to linguistic and cultural focuses in foreign language teaching; 'how?' the necessary hard and soft skills can be developed in educating poly- / multiculturalism with future FL teachers and what they imply (Irgatoğlu, 2021); and 'why?' it is crucial to see more behind the FL linguistic and cultural awareness and knowledge (Alonso Alonso, 2016).

Hard and soft skills streamline in poly- / multicultural education The 'what?', in the middle, chain of linguistically and culturally colored hard and soft skills in the competency portfolio of a future FL teacher can be presented in the sequence of 'linguistic and cultural knowledge' → 'polylingual language consciousness' → 'increased polycultural awareness'.

Linguo-cultural knowledge is defined as a set of interconnected ideas about the generally accepted norms and beliefs, good-standing rules and traditions in verbal and non-verbal communication within the specific linguistic culture; it contributes to the enriched communicative and linguistic potential of an individual in order to effectively carry out intercultural communication by a native speaker or one who is fluent in a respective language and feels at home in that cultural

environment.

A student who is going to become a foreign language teacher acquires linguistic and cultural knowledge in the process of poly- / multicultural education as the assimilation (dissimilation) of ethnic, national and world culture, which in its turn contributes to the spiritual enrichment and development of the planetary worldview (Anisimov, 1988; Bekh, 1997), forms the willingness and ability to live in a poly- / multicultural poly- / multiethnic environment.

The formation of personality includes the stage of accumulation of knowledge, feelings, emotions caused by past events and phenomena. This knowledge and feelings become acquired linguistic and cultural experience and a source of establishing connections of the individual with the world, culture, and him / herself. The experience gained allows a person to understand the significance of each culture, involves looking at a foreign language culture not as a culture that belongs to and/or associates with someone else who is a stranger or an enemy and opposes to such individual, but to take this language culture as another in the paradigm of linguistic and cultural variety(-ies). Ultimately, this approach to linguistic and cultural versatility results in active qualitative and quantitative transformations connected with the inner world of the individual, leading to a new lifestyle, i.e., cultural transformation and further culture-forming self-realization.

The empiric knowledge as experience demonstrates that transforming and restructuring the national thinking model is often much more difficult than studying linguistic forms.

One of the objectives in the poly- / multicultural upbringing and education is the formation of a personality capable not only of taking advantage and using already known in culture norms of activity in the process of poly- or multicultural dialogue, but also generating / producing the new ones that correspond to the arising poly- / multicultural reality. The development of this ability as a competency for the modern globalising world closely relates to the formation of *poly- and multicultural thinking*.

According to Athanasopoulos (2006), Alonso Alonso (2016) and other scholars for poly- and multicultural education, the first step to the formation of poly- / multicultural thinking is to master the basics of mental activities, on top to operational thinking as an end product of multiple repetition. The formation of poly- / multicultural thinking involves the introduction of specific mental operations and the ability of future FL teachers (current students) to start experiencing reconstruction(s) of this activity, which is a critical prerequisite for understanding the values and motives of parties (participants) to a dialogue. Next, such values and motives are often determined by traditions, customs, and a wide range of relevant socio-cultural attitudes.

An important part of poly- / multiculturalism with a foreign language teacher is their *polylingual consciousness*, formed on the basis of understanding the world as a holistic and nonlinear system, the importance of forming new thinking models related to the state of constantly welcoming continuous growth, flexibility in mind-sets and readiness to reconsider their views if necessary, creative understanding of the surrounding phenomena as a whole (Török & Jessner, 2017).

Philosophical streamline in poly- / multicultural education. The starting line in the poly- / multicultural education three chains presents the 'why?' component (Fig.2), as the scope and extent of poly- / multiculturalism development with future FL teachers significantly affects their *value self-*

determination. To this end, the category of 'value' is considered as an interdisciplinary concept of the modern science. The International Encyclopedia of Education (1994) defines value self-determination as a pedagogical phenomenon and runs that it is both process (a) and state (b):

(a) Development of the student's personality, which reflects his / her ascent to (i) the generally accepted by civilization, (ii) national, and (iii) personality-oriented values,

(b) Readiness of students (FL teachers) for the polylogue of cultures, their ability to consciously choose the purpose and values of poly- / multicultural education, which involves qualitative changes in the attitude of the individual to the poly- / multicultural and polylingual world and their own self – their 'I' (International Encyclopedia of Education, 1994, p. 3963).

The study reveals that dialogue between representatives of different cultures is seen possible under the conditions of some existing general norms that are necessary not only for the dialogue as a process in itself, but also for mutual understanding and communication between the participants. That results in a need for the 'agreement / coordination platform' of values and other norms, motives, goals, etc. However, it is critical to remember that cultural values may do both integrate and disintegrate people according to their beliefs and value perceptions. To solve an issue if any, it is recommended while still teaching students in class to help them experience ways and solutions that are feasible and fruitful to build good communication. Then it is advised to help students who will be future FL teachers try and find possible areas of interaction with each other, e.g., in mock-ups and simulations, in which there are no conflicting values and, conversely, ask them to reflect and identify areas of culture, in which the participants in the dialogue are not yet ready to go by agreement (Kaikkonen, 1994; Chaika¹, 2021, p. 3634-3636).

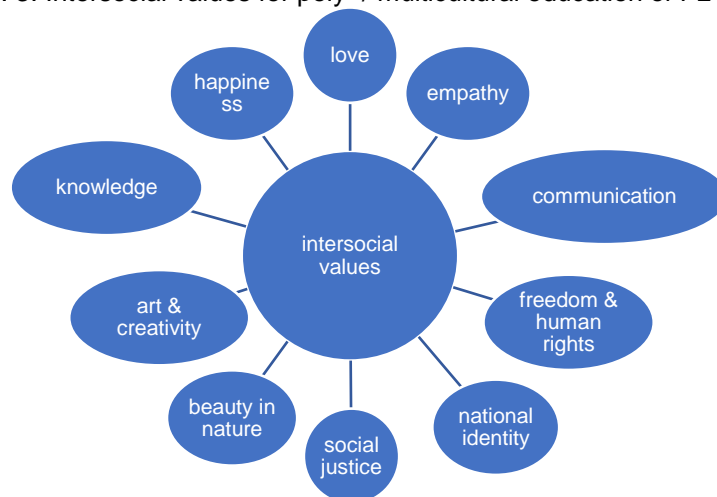
Thus, one of the objectives in the poly- / multicultural education is to teach students specific technologies for reconstructing the values of cultural communities involved in dialogue. Moreover, such can do both, they can integrate and disintegrate respective of the footing, i.e., polycultural as opposed to multicultural education, which also affects the

dialogue of cultures.

It is stated that the phenomenon of poly- / multiculturalism presupposes the existence of universal and generally accepted values that are intersocial. Such values are discussed in many works by recognized scholars via a variety of lens, for example, philosophy (Kagan, 1990), aesthetics (Likhachev, 1972), and axiology (Slastenin & Chizhakova, 2003; Anisimov, 1988; Bekh, 1997).

The above-mentioned scholars define and classify values, among which life and man arise the highest, and are followed by the others, which may be categorized as intersocial values (Fig. 3): love, kindness (empathy), communication, happiness, dignity, knowledge, art and creativity, beauty in nature, freedom and human rights, national identity, social justice, in particular.

Fig. 3. Intersocial values for poly- / multicultural education of FL teachers

As exemplified in Fig. 3 above, intersocial values may be referred to as:

- a) Socio-political and moral principles shared by the majority of the world's population,
- b) Universal ideals, national goals and the main means of achieving them,
- c) Natural values,
- d) Values that are global / planetary in nature and significance, i.e., peace-keeping, peace and security guarantees, freedom of thought and being, respect for human rights, expression of national identity, abundance by social justice.

Therefore, for poly- / multicultural education of future FL teachers, a poly- / multicultural personality is defined as a person who perceives him- / herself as a subject in polylogy of cultures, with an active life position, developed sense of empathy and tolerance, emotional stability, and capable of productive professional activity in a culturally diverse society. Fig. 2 presents another structural component attributable of the culture field, which is *socio-cultural tolerance*. It is believed that social and cultural tolerance is a key to respect and recognize the equality of values with different language and culture representatives and equality of all ethnic and social groups that create one society. At the same time, it is about awareness of their ethnicity, ability

to engage in intercultural dialogue with people of other ethnic cultures (Selezneva & Bondarenko, 2008).

Poly- / multicultural education also directly relates to the process of an individual's cultural self-determination as awareness of their place in the spectrum of cultures and purposeful activities to engage in a particular cultural group. Cultural self-determination can be seen in two directions: (i) through identification as assimilation of experience gained by culture in the purposeful educational and socio-cultural activities, i.e., identification with culture, and (ii) through personification as a separation from the culture of manifestations associated with unique properties and with subsequent possible identification with another society and culture (for polyculture). At the heart of these processes is *reflection* as the ability of the individual to analyze their inner psychological state (Chaika², 2021, p. 3425-3427). Reflection strongly links to the emotional self-regulation of the individual, which should be accounted for in FL teaching, and can easily be included into the learning and teaching environment via developing coaching mind-set of the future FL teachers.

Methodological streamline in poly- / multicultural education. The bottom line in the poly- / multicultural education three chains presents the 'how?' component (Fig.2). It can promote the application and exercise of a

comprehensive methodological tool-kit for FL instruction through the lens of poly- / multicultural education of future FL teachers. With the three pillars of 'intercultural communicative competency' → 'culture(s)-aware in and out-of-class creative activities' → 'linguistic and culture code-switching in communication' it becomes feasible to test communication in poly- / multicultural simulation and reflect on the progress, where information and communications technology means can be used as well (Androsovyh et al., 2021).

Intercultural communication is an important part of the poly- / multicultural structure, and it is the content of dialogue of cultures, which unites social communities and solidifies communication as a whole. Communication in the context of dialogue of cultures is "... a clash of two positions that gives birth to something new - new knowledge, thoughts, feelings, new intention" (Passov, 2003, p. 9). Following the said and Maslova (2001) in her linguoculturological studies, *intercultural communicative competency for poly- / multicultural education* is seen as a holistic set of personal qualities and abilities, foreign language mastery, along with relevant skills formed in the process of learning foreign languages; it provides long-term readiness for independent oral and written FL communication in the field of professional activity.

The poly- / multicultural nature of the individual is manifested in the *cultural creativity* of man, associated with language, fiction, etc. After all, language is not only a means of transmitting information, but also a socio-cultural phenomenon, which also belongs to aesthetics, to the sphere of art. The main purpose of art in the context of culture is that the individual can perceive the world creatively. Works of art influence a person, which manifests in his / her ability to engage in the creative process. The result is a very strong emotional experience (catharsis), which can be compared with insight, personal creative discovery. At the same time, the emotional coloring of this process serves as an emotional "charge" through which a person feels inspired to discover and implement new ideas with the help of innovative decisions including those in the course of language interaction.

Thus, it is believed that in the cultural activity, an individual, most of all, manifests the artistic and aesthetic functions of language. It does not only connect to the acquisition of certain aesthetic knowledge, but also is a purposeful process of forming a creatively active person capable of perceiving, feeling, appreciating the beautiful, tragic, comic, ugly in life and art, living and creating "under the laws of beauty".

The artistic and aesthetic function of language closely interacts with the communicative role, and this interaction leads to the fact that in the language of art the word conveys a meaning

and emotionally affects the reader / listener, thus, giving birth to certain thoughts and ideas; it makes a person join the world of beauty; "by creating the beautiful and words melodious in their form and content, as well as phrases and sentences from certain sounds, man who is artist by nature tries to utter his / her thoughts in an expressive way" (Potebnia, 2001, p. 40). Performing so in a polylingual and poly- / multicultural environment, the student who is getting ready to become a professional in FL teaching, in particular, acquires and manifests exclusive skills in *language and culture code-switching* – being capable of expressing themselves fluently and respectively irrelevantly of the native language and culture.

Conclusion. Poly- / multicultural education in foreign language teaching, in particular, may be seen through the structure of its pedagogical components. Moreover, the research data emphasize that despite the fact that poly- and multicultural education as terms may not be used interchangeably and argue their synonymity in pedagogical discussions according to the works of many Ukrainian and other scholars (from post-Soviet countries), the methodology for teaching foreign languages and simultaneously aiming to educate future leaders of global minds may adopt similar or even the same approaches, inasmuch these rest on intersocial values, generally accepted behavioral rules and norms, and morale, and lead to emotional balance and self-regulation with linguistic and cultural tolerance. The components of poly- and multicultural education for teaching foreign languages at universities and pedagogical educational institutions may serve building blocks for both the content and structure of the educational plane. Finally, the study results enable to arrive at the definition of what poly- / multiculturalism for a future foreign language teacher is. That altogether stands for integrative personality education, which is a component of comprehensive and professionally-oriented pedagogical culture, characterized by a harmoniously coined and set elements. The non-exhaustive list would include a system of intersocial values, tolerance towards other cultures, and emotional self-regulation; next, profound linguistic and cultural knowledge, polylingual consciousness, as well as polycultural awareness; and finally, intercultural communicative competency, professional and communicative skills of students in poly- / multicultural education, high motivation and developed ability for language and culture code-switching possible with the solidly-set skills via in-class and out-of-class activities raising culture awareness. Such approach to poly- / multicultural education in foreign language teaching may contribute immensely to professionalism and leadership of future FL teachers, translators, or philologists in general.

References

1. Alonso Alonso, R. (ed.) (2016). *Crosslinguistic Influence in Second Language Acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.
2. Androsovysh, K. A., Rudyk, Y. M., Melnyk, M. Y., Kovalova, O. A., & Yakymova, I. O. (2021). Psychological Guidance of the Socialisation Process of Gifted Students using Information and Communications Technology Means. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 9(3), 236–246. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.02.11>.
3. Anisimov, S. F. (1988). *Spiritual values: production and consumption*. Moscow [in Russian].
4. Antonova, N. O. (2003). *Value orientations in personal qualities of students in teacher training [synopsis of Ph.D. thesis in psychology: 19.00.07]*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Atroshchenko, T.O. (2017). *Theory and practice of forming interethnic tolerance of future primary school teachers: methodological recommendations for teaching an optional course to Primary Education master students*. Mukachevo: Mukachevo State University [in Ukrainian].
6. Bardier, G. L. (2005). *Social psychology of tolerance*. St. Petersburg [in Russian].
7. Bekh, I. D. (1997). *Spiritual values in personality development*. *Pedagogy and psychology*, 1, 124-129 [in Ukrainian].
8. Bhaduri, R. (2019). *Leveraging culture and leadership in crisis management*. *European Journal of Training and Development*, 43(3). DOI: 10.1108/EJTD-10-2018-0109.
9. Chaika¹, O. (2021). Implementing a Program on Poly- / Multiculturalism for Future Teachers of Foreign Languages: Practice-Oriented Approach. *International Journal of Social Science and Human Research*, 04(12), 3630–3639. DOI: <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v4-i12-24>.
10. Chaika², O. (2021). *Adoption of Team Coaching Competencies for Innovative Translation and Foreign Language Instruction: Polylingual and Polycultural Dimensions in Higher Education*. *International journal of social science and human research*, 04(11), 3420–3431. DOI: <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v4-i11-52>.
11. Chaika, O., Savytska, I., Sharmanova, N., & Zakrenytska, L. (2021). Poly- and/or multiculturalism of future teachers in foreign language instruction: methodological facet. *WISDOM*, 4(20), 126-138. DOI: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v20i4.583>.
12. Chaika, O., Absaliyeva, Y., Marchuk, V., Dovhaniuk, E., & Kolesnykov, A. (2022). Poly- and multiculturalism underpinning personality formation of future foreign language teachers. *Amazonia Investiga*, 11(52), 221-231. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.24>.
13. Chernysh, V., Dzhochka, I., Marieiev, D., Kuzebna, V., Shkvorchenko, N. (2021). *Formation of communicative professionally oriented competence of future philologists*. *ALRJournal*, 5 (1), 185-194. DOI: 10.14744/alrj.2020.44711.
14. Dehtiar, H.O. (2006). *Forming reflexive culture of students at pedagogical universities [synopsis of Ph.D. thesis in pedagogy: 13.00.04]*. Kharkiv. [in Ukrainian].
15. Drachenko, V. V. (2008). *Education of teenagers' moral and value orientations by means of world artistic culture [synopsis of Ph.D. thesis in pedagogy: 13.00.07]*. Kyiv. [in Ukrainian].
16. Dovhopolova, Y. V. (2007). *Forming students' tolerant relations in a polycultural environment at a higher educational institution*. Kharkiv: Kharkiv National University after V.N. Karazin [in Ukrainian].
17. Gaffar, V. F. (1995). *Guidelines for implementing the prototyped curriculum of core values for enhancing international understanding, cooperation and peace*. Bangkok: UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific.
18. Halian, I. M., & Hryntsiv, M.V. (2015). *Theoretical analysis of research on self-regulation as a factor in the professional development of an individual*. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological sciences*, 3, 22-26. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2015_3_5.
19. Horbenko, Yu. L. (2006). *Forming value orientations in professional training of military personnel [synopsis of Ph.D. thesis in psychology: 19.00.01]*. Kyiv. [in Ukrainian].
20. *International Encyclopedia of Education*, The (1994). Vol. 7. Oxford: Pergamon Press.
21. Irgatoğlu, A. (2021). *Analysis of language learning strategies and stereotypical thoughts of preparatory school students*. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(1), 01-16. Doi: 10.52462/jlls.1.

22. Jessner, U., Allgäuer-Hackl, E., & Hofer, B. (2016). Emerging Multilingual Awareness in Educational Contexts: From Theory to Practice. *Canadian Modern Language Review* 72(2), 157–182. <https://doi.org/10.3138/cmlr.274600>.
23. Kaikkonen, P. (1994). Kultur und Fremdsprachenunterricht – einige Aspekte zur Entwicklung des Kulturbildes der Fremdsprachenlernenden und zur Gestaltung des schulischen Fremdsprachenunterrichts. Konzepte von Landeskunde. Heft 3. Universität-Gesamthochschule Kassel.
24. Kagan, M. S. (1990). Philosophical theory of value. St. Petersburg.
25. Likhachev, B. T. (1972). Aesthetics of education. Moscow.
26. Passov, E.I. (2003). Communicative foreign language education: getting ready for the dialogue of cultures [Manual for teachers of comprehensive secondary schools]. Minsk [in Russian].
27. Potebnia, O. (2001). Thought and speech. An anthology of world literary and critical thought of the 20th century. Lviv.
28. Romaniuk, L. V. (2004). Psychological factors in the development of value orientations with the student youth [synopsis of Ph.D. thesis in psychology: 19.00.01]. Kyiv. [in Ukrainian].
29. Rouls, D., & Parimaud, C. (1995). Tolerance. Collection: Culture and Peace. UNESCO.
30. Sadova, V.V. (2000). Forming communicative culture of primary school teachers in the process of methodical work [Ph.D. thesis in pedagogy, 13.00.04]. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
31. Salama, H., Elmannai, W., & Bach, C. (2014). Multiculturalism. *International Journal of Innovation and Scientific Research*, 3 (2), 199-207.
32. Salama, H., & Bachr, C. (2019). Implement of the information. *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 27 (2), 456-462.
33. Sidash, N., Roganova, M., Domina, V., Victorova, L., Roganov, M., Miroshnichenko, V. (2020). Pedagogical Consciousness Formation of Future University Educators in the Process of Teaching English. *Universal Journal of Educational Research*, 8(4), 1202 - 1211. DOI: 10.13189/ujer.2020.080410.
34. Selezneva, E. V., & Bondarenko, N. V. (2008). Development of tolerance of civil servants. Moscow [in Russian].
35. Slastenin, V.A., & Chizhakova, G. (2003). Introduction to pedagogical axiology. Moscow.
36. Shynkaruk, V., Salata, H., & Danylova, T. (2018). Myth as a Phenomenon of Culture. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 4. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.152938>.
37. Shynkaruk, L. V., & Shynkaruk, V. D. (2019). Issues of interethnic relations in the creative heritage of Panteleimon Kulish. *International Journal of Philology*, 1(10), 28-37. <https://doi.org/10.31548/philolog2019.01.028>.
38. Shynkaruk, V., & Kharchenko, S. (2020). Communicative-Functional Potential of Incentive Modality in Psycholinguistic Dimension. *Psycholinguistics*, 28 (2), 183–203. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-183-203>.
39. Tarasenko, R. O., Amelina, S. M., & Azaryan, A. A. (2019). Features of the use of cloud-based translation systems in the process of forming information competence of translators. In: Kiv, A.E., Shyshkina, M.P. (eds.) *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2019)*, Kryvyi Rih, Ukraine, December 20, 2019, CEUR-WS.org, online (in press).
40. Török, V., & Jessner, U. (2017). Multilingual awareness in Ln (foreign language) learners' strategies and processing. *Alkalmazott Nyelvtudomány, XVII. évfolyam, 2017/2. Szám*. <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2017.2.012>.
41. Tymchenko, I. I. (2001). Forming communicative culture of students in the process of teaching the Humanities [synopsis of Ph.D. thesis in pedagogy: 13.00.04]. Kharkiv [in Ukrainian].
42. Uvarkina, O.V. (2003). Forming communicative culture of higher medical institutions students in the process of studying psychological and pedagogical disciplines [Ph.D. thesis in pedagogy: 13.00.04]. Kyiv [in Ukrainian].
43. Zahorulko, S., Kryvych, M., Bloschynskyi, I., Farmahei, O., Petrenko, S. (2021). Assessing English Communicative Competence Via Distant Testing. *ALRJournal*, 5 (1), 84-92. DOI: 10.14744/alrj.2020.22043.

44. Zaretska, I. (2005). Communicative culture as a component of pedagogical culture. School Director Ukraine, 3(5), 149–157.

Анотація. У статті розглядаються питання полі- та мультикультурного виховання майбутніх вчителів іноземних мов та звертається увага на особливості освітнього процесу при викладанні іноземних мов в Україні та за кордоном. Аналіз матеріалу подається через опис змістових компонентів полі- та мультикультурного виховання майбутніх фахівців. Зокрема, особлива увага приділяється розмежуванню термінів «полікультурна» та «мультикультурна» освіта, оскільки такі не можуть використовуватись синонімічно, як це представлено в багатьох роботах казахських, вірменських, українських та інших вчених з пострадянських країн. Таким чином, стаття має на меті узгодити термінологію в освіті, а цілі дослідження спрямовані на опис та аналіз компонентів полі- та мультикультурної освіти у викладанні та методиці іноземних мов. Перелік і описова деталізація освітніх компонентів на філософському, професійному та методологічному рівнях у світлі полі- та мультикультурності як психолінгвістичних та міжкультурних явищ у спілкуванні завершуються визначенням полі-/мультикультурної освіти у викладанні іноземних мов. Це призводить до врахування ознак та особливостей полі-/мультикультури у спілкуванні через культуру знання, поведінки, емоційного стану і лідерства, які необхідно розвивати як професійні навички у класній та позакласній діяльності, підвищуючи культурну обізнаність студентів та їхні мовні знання. Рефлексія як інструмент, що спонукає до роздумів і сприяє глибшому усвідомленню себе й навколишнього світу, підвищує якість викладання іноземних мов через конструктивний діалог коучингових компетенцій викладача. У висновках підкреслено, що рефлексія у викладанні іноземних мов у полі- та мультикультурній освіті уможлиблює студентів вправлятися та отримувати задоволення від швидкого та ефективного перемикавання між мовними та культурними кодами, а також добре розвиває «тверді» й «м'які» навички і компетенції студентів-філологів. Мовна та культурна толерантність найкраще свідчать про діалог культур і відзначають лідерство думок у полі- / мультикультурному спілкуванні.

Ключові слова: полікультурна освіта, мультикультурна освіта, вчитель іноземних мов, навчання іноземним мовам, сучасна освіта.

**МОРФОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
MORPHOLOGICAL ASPECT OF VETERINARY TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL ENGLISH LEARNING IN ENGLISH**

В. А. ЛАШКУЛ, кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри романо-германських мов і перекладу,
E-mail: lash58095@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3709-3306>

V. A. LASHKUL, PhD in Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. У статті розглядається морфологічний аспект ветеринарної термінології у контексті навчання англійської мови за професійним спрямуванням. Метою дослідження є вивчення морфологічних особливостей термінології ветеринарної медицини, розгляд найбільш продуктивних способів утворення англійських ветеринарних термінів на основі аналізу їх структури, складових частин, розгляду їх значень і пояснення правил перекладу. Продемонстровано найпоширеніші способи утворення англійських термінів у сфері ветеринарії: словоскладання та афіксація. Наведено приклади словоскладання, при якому складові такого іменника безпосередньо примикають один до одного: *bumblefoot* (короста ніг), *heartstroke* (серцевий удар); *lockjaw* (спазм жувальних м'язів), *cowpox* (коров'яча віспа); *monkeypox* (віспа мавп), *chickenpox* (куряча віспа) або з'єднуються за допомогою сполучних елементів *-i-* та *-o-*, наприклад: *kernicterus* (білірубінова енцефалопатія); *tubomatosis* (міксоматоз). Визначено, що процес афіксації в термінології дуже активний. За допомогою префіксів та напівпрефіксів (*anti-*, *en-*, *ante-*, *pro-*, *ad-*, *de-*, *hyper-*, *hypo-*, *post-*, *meta-*, *con-*, *de-* (*des-*), *dis-*, *epi-*, *extra-*, *inter-*, *intra-*, *per-*, *re-*, *sub-*, *super-*, *supra-*, *trans-*, *ultra-*, *mono-*, *oligo-*) утворюється велика кількість похідних ветеринарних термінів. При суфіксальному способі найчастіше вживаними є суфікси *-algia*, *-cele*, *-ectomy*, *-emia*, *-itis*, *-oma*, *-osis*, *stomy*, *-tomy*, *-centesis*, *-gram*, *-graph*, *-graphy*, *-lysis*, *-scope*, *-scopy*, *-therapy*, *-algia*, *-dynia*, *malacia*, *-megaly*, *-pathy*, *-sclerosis*. Доведено необхідність детального вивчення словотворення ветеринарної термінології для її засвоєння і перекладу.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, морфологічні особливості, спосіб творення, словоскладання, афіксація, формування, переклад.

Актуальність (Introduction).

Обов'язковим компонентом підготовки студентів в закладах вищої освіти ОС «Ветеринарія» є володіння професійно орієнтованою іноземною мовою, значна частина якої представлена термінологічними одиницями. Оволодіння термінологічною системою в галузі ветеринарії англійською мовою забезпечує правильність розуміння сенсу наукової спеціалізованої усної та письмової мови та, як наслідок, адекватну міжкультурну комунікацію фахівців у сфері їх професійних інтересів [2, с.39].

Сучасна термінологія ветеринарної медицини є однією з «найширших і найскладніших у понятійному і змістовному планах терміносистем» [9]. Склад лексики ветеринарної медицини надзвичайно

різноманітний. Для успішного оволодіння фаховою ветеринарною термінологією та граматичними структурами, характерними для наукового стилю, необхідно враховувати їхні особливості. Правильний переклад і навчання англійських ветеринарних термінів при читанні спеціальної літератури викликає у студентів часто великі труднощі. Тому важливо сформулювати у студентів розуміння структури, складових частин і правил перекладу термінології ветеринарної медицини. Це робить актуальним дослідження морфологічних особливостей ветеринарної термінології у контексті навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців ветеринарної медицини.

Аналіз досліджень і публікацій

(Analysis of recent researches and publications). Вивчення термінології різних галузей наук постійно знаходиться у центрі уваги лінгвістів. На сучасному етапі дослідниками досить детально вивчені процеси розвитку та становлення ветеринарної термінології, лексико-семантичні особливості ветеринарних термінів, функціональні особливості ветеринарного наукового тексту, запропоновано типологію терміносистем у ветеринарній медицині та визначені методичні підходи до її аналізу [4, с. 73].

Вивченню мови ветеринарної медицини присвячено наукові студії І. Вакулик [1], І. Карбовніка [3], Ю. Рожкова [5, 6, 16, 17], О. Сиротіної [9], О. Сиротіна [7, 8], Ю. Тімкіної [11, 12], Т. Череповської і О. Бінкевич [13], Л. Ягенич [14], С. Яковлевої [15] та ін.

Проаналізувавши сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки студентів ОС «Ветеринарія», зазначимо, що використання морфологічного аспекту ветеринарної термінології як підґрунтя для її перекладу досліджено недостатньо.

Таким чином, **метою (purpose)** нашої роботи є вивчення морфологічних особливостей англійських ветеринарних термінів, розгляд найбільш продуктивних способів їхнього утворення, розгляд їхньої структури, складових частин, їх значень і пояснення правил перекладу.

Методами (Methods of research). нашого дослідження є аналіз методичної літератури та узагальнення теоретичних даних і практичного досвіду.

Результати (Results of the research). Походження ветеринарних термінів переважно грецьке або латинське. Це знаходить відображення у низці властивих їм похідних елементів, спадкованих сучасними європейськими мовами. За структурною характеристикою більша частина ветеринарних термінів є похідними. З них переважну більшість складають терміни, створені за допомогою морфологічного способу утворення термінів, при якому, на думку термінолога В. Татарінова, «новий термін створюється на базі однієї чи кількох твірних основ з допомогою словотвірних афіксів, <...> і їм охоплюватимуться такі способи: суфіксація, префіксація, префіксально-суфіксальний спосіб, субстантивація, словоскладання,

складносуфіксальний спосіб (утворення складопохідних термінів), зрощення, елементи аббревіації [10, с. 191].

Слід звернути увагу студентів на те, що, що надзвичайно поширеним способом утворення англійських термінів у сфері ветеринарії є словоскладання, тобто об'єднання двох чи більше слів, у результаті утворюється складне слово.

Існує просте словоскладання, при якому складові такого іменника безпосередньо примикають один до одного, наприклад: cowpox (коров'яча віспа), bumblefoot (короста ніг), heartstroke (серцевий удар), lockjaw (спазм жуйних м'язів), monkeypox (віспа мавп), chickenpox (куряча віспа), smallpox (віспа). Складові частини складного терміну можуть з'єднуватися також за допомогою сполучних елементів -i- та -o-, наприклад: kernicterus (білірубінова енцефалопатія), myxomatosis (міксоматоз). Етимологічно термін myxomatosis утворено від лат. myxa – слиз + mitosis – ділення клітин, для поєднання яких в англійській мові було використано сполучну голосну -o-, або запозичену з грецької мови голосну -a-.

Увагу студентів слід звернути на те, що переклад складних іменників українською мовою можливий одним словом: cystoscopy – цистоскопія, Bronchopneumonia – бронхопневмонія, двома словами: chickenpox – вітряна віспа, bumblefoot – короста ніг, hydrothorax – грудна водянка, або описовим перекладом: serosurveillance – спостереження за серологічною реакцією; ovoviviparity – яйцеживородного, відкладання ембріонних яєць, taeniafuge – засіб, що проганяє стрічкових червів [18].

Іншою за продуктивністю словотворчою моделлю в англійській ветеринарній термінології є деривація, при якій утворюються похідні терміни за допомогою афіксів, та яка після словоскладання є другим за продуктивністю способом словотвору.

Процес префіксації в термінології дуже активний. За допомогою префіксів та напівпрефіксів утворюється велика кількість похідних ветеринарних термінів. Студентам необхідно знати значення префіксів англійського, а також грецького та латинського походження.

1. Префікс a- має значення нестачі

або відсутності чогось. Цей префікс виконує роль заперечення приєднуючись до основи, наприклад: *Agranulocytosis* – агранулоцитоз, хвороба яка характеризується відсутністю формування гранулоцитів, що своєю чергою призводить до нестачі білих кров'яних тілець [6, с. 120].

2. Префікс *pseudo-* (від грец. *pseudes* – несправжній, фальшивий), наприклад: *pseudocowpox* (несправжня віспа корів) – це зоонозна хвороба, в результаті інфекції якою на вимені хворої ВРХ (великої рогатої худоби) утворюються папули, схожі на ті, що виникають при віспі, при цьому всі інші симптоми різняться [6, с. 121].

3. Префікс *hyper-* (від грец. *hyper* – вище рівня, надлишковий), наприклад, *hypercarbia* – гіперкапнія, підвищення вмісту вуглекислоти в крові; *hypercalcemia* (гіперкальціємія) від грец. *hyper* – вище рівня, *calcium* – кальцій, *emia* – кров, хворобі характерна надлишковість кальцію в крові.

4. Префікс *endo-* (від грец. *endos* – внутрішній). Приєднуючись до кореня слова, що позначає певний орган або частину тіла тварини, разом із суфіксом, наприклад, *-itis*, утворює назву хвороби, наприклад, *endometritis* (ендометрит – запалення внутрішнього шару матки); *endocarditis* (ендокардит – запалення внутрішнього шару серця, що називається *endocardium* – ендокард).

5. Префікс *hypo-* (від грец. *hypo* – нижче рівня, під). Приєднуючись до основи, що позначає певну частину тіла чи органи, створює концепт нестачі певних властивостей чи елементів у тому чи іншому явищі, наприклад: *hypoplasia* (гіпоплазія), від грец. *hypo* – нижче рівня, *plasis* – формування (недорозвиненість, або повна відсутність того чи іншого органа чи властивості тіла); *hypocalcaemia* (гіпокальціємія) від грец. – *hypo*, *calcus* – кальцій, суфікс *emia* – кров. У цьому випадку корінь слова *calc-*, приєднавши афікси *-hypo* та *emia-*, створює концепт низького рівня (*hypo*) кальцію (*calc*) в крові (*emia*) [6, с. 122].

6. Префікс *macro-* (від грец. *macro* – великий, масивний). Приєднуючись до основи слова, створює назву хвороби, за якої спостерігається збільшення певної частини тіла або властивості організму, наприклад: *macrocephaly* (макроцефалія)

від грец. *macro* – великий, *cephalos* – голова, хворобі характерне аномальне збільшення мозку, від так і голови; *macroglobulinemia* (макроглобулінемія) – від грец. *macro* – великий, *globulinemia* – наявність глобуліну в крові, хвороба характеризується надлишковістю глобуліну в крові, що призводить до порушень в організмі [19, с. 242].

7. Префікс *poly-* (від грец. *polus* – у великій кількості). Приєднуючись до основи слова, створює назву хвороби з аномальною кількістю частин тіла, або його властивостей. Наприклад, *polydactyly* (полідактилія) від грец. *polus* – багато, та *dactylus* – палець, хвороба характеризується аномальною кількістю пальців у тварин або людей.

8. Префікс *hemi-* (від грец. *hemisus* – половина). Приєднуючись до основи, що означає певний орган чи частину тіла, наприклад: *hemiplegia* (геміплегія) (параліч лівої чи правої половини тіла) від грец. *hemisus* – половина + *plege* – удар, тобто удар який був нанесений хворобою по правій чи лівій частині тіла; *hemimelia* (гемімелія) від грец. *hemisus* – половина + *melos* – кінцівка (вроджена відсутність однієї кінцівки або іншої) [6, с. 123].

9. Префікс *micro-* (від лат. *micro* – у малій кількості). Приєднуючись до основи слова, створює назву хвороби, якій характерна мала кількість того чи іншого органу, частини тіла, властивості організму. Наприклад, *microcephaly* (мікроцефалія) від лат. *micro* – у малій кількості, та від грец. *cephalos* – голова, хворобі характерний аномальний розмір мозку тварини, що призводить до малих розмірів голови, через що і з'явилась назва хвороби [6, с. 124].

10. Префікс *oligo-* (від грец. *oligos* – нестача чогось). Приєднуючись до основи слова, що позначає хворобу, створює назву хвороби, якій властива нестача тієї чи іншої властивості організму. Наприклад, *oligodactyly* (від грец. *oligos* – «нестача чогось» та *dactylus* – «палець») – хвороба нестачі пальців на нижніх чи верхніх кінцівках у людини або тварини.

Увагу студентів слід звернути на те, що префікси зазвичай вказують на: 1) місце розташування (наприклад, *endo-* означає «всередині»: *endoparasite* (ендопаразит) – це організм, який живе в

організмі; *ecto-* – «зовні»: *ectoparasite* (ектопаразит) – це організм, який існує на зовнішній поверхні тіла; *inter-* означає «між»: *intercostal* – інтеркостальний, міжкістковий; *intra-* вказує на розташованість всередині, наприклад, *intravenosus* – внутрішньовенний; *epi-* вказує на розташованість зверху, наприклад, *epicardium* – епікард, зовнішній шар стінки серця; *extra-* вказує на розташованість поза чимось, наприклад, *extracapsular* – екстракапсулярний, позакапсулярний; 2) кількість (*poly-* вказує на надмірність: *polyuria* (поліурія) – часте сечовипускання; *oligo-* означає «мало»: *oliguria* (олігурія) – рідке сечовипускання); 3) стан (*dis-* означає «болісний» або «поганий»: *dysphagia* (дисфагія) – утруднення під час їжі або ковтання); 4) час (*post-* «після»: *postanaesthetic* означає «після анестезії»).

Суфіксація також є продуктивним способом утворення ветеринарних термінів. Знання значення основних англійських та античних суфіксів іменників допоможе студентам при загальному перекладі ветеринарних термінів: 1) з суфікс *-itis* вказує на запалення, наприклад, *hepatitis* – гепатит, запалення печінки, *gastroenteritis* – гастроентерит (запалення шлунку), *sinusitis* – синусит, запалення слизової оболонки навколоносових повітряних пазух; 2) суфікс *-oma* вказує на пухлинні хвороби,

наприклад, *lymphangioma* – лімфангіома, доброякісна пухлина, що локалізується у лімфатичних судинах, *enchondroma* (енхондрома) – хрящова пухлина; 3) суфікс *-emia* означає «кров» або наявність хвороби у крові, наприклад, *anemia* – нестача крові, або *hypervolemia* гіперволемія – надмірний об'єм крові; 4) суфікс *-osis* означає «бути під впливом чогось або демонструвати підвищення», наприклад, *fascioliasis* – інвазія з групи трематодозів з переважним ураженням печінки і жовчовидільної системи; 5) суфікс *-algia* – зі значенням «біль, боліти, хворіти», прикладом застосування цього суфікса є термін *soxalgia* – коксалгія, біль у кувльші, 6) суфікс *-cele* – припухлість, грижа. Прикладом застосування цього суфікса є термін *enterocele* – ентероцеле, хвороба, що характеризується утворенням грижі (*cele*), яка виникає шляхом випадіння кишківника (*enteron*) у піхвову порожнину хворої тварини, *igoccele* – уроцеле, хвороба характеризується випинанням інтрамуральної стінки частини сечоводу тварини.

При вивченні термінології ветеринарної медицини слід звернути увагу студентів на найпродуктивніші суфікси, що беруть участь в утворенні термінів. Під продуктивними розуміються ті афікси, які є найбільш частотними. Продуктивні суфікси термінотворення англійської підмови ветеринарії представлені нижче в таблиці 1.

Таблиця 1.

Продуктивні суфікси термінотворення англійської підмови ветеринарії

Суфікс	Значення	Приклад	Буквальне значення	Контекстне значення
-able, -ible, -ble	The power to be	Palpable	The power to feel	Able to feel something
-ac	Pertaining to	Cardiac	Pertaining to the heart	Pertaining to the heart
-al	Pertaining to	Neural	Pertaining to a nerve or nerves	Pertaining to a nerve or nerves
-algia	Pain	Arthralgia	Pain of the joint	Pain in a joint
-ase	Forms the name of an enzyme	Asparaginase	Enzyme	Enzyme that catalyzes the deamination of asparagine
-blast	Designates a cell or structure	Myeloblast	Bone marrow cell	Immature cell of the bone marrow

-cele	Denoting a swelling	Sialocele	Swelling of the salivary gland	Swelling of the salivary gland
-centesis	Denoting a puncture	Cystocentesis	Puncture of a cyst	Commonly known as a needle aspirate of bladder contents
-cyte	Cell	Erythrocyte	Red blood cell	Red blood cell
-ectomy	Excision	Lumpectomy	Excision of a lump	Excision of a lump
-emia	Blood condition	Lipemia	Fat in the blood	An excess of lipids in the blood
-esthesia	Denoting sensation	Anesthesia	Without sensation	Without sensation
-gene, -genesis, -genetic, -genic	Denoting production, origin	Angiogenesis	Blood vessel origin	The development of blood vessels
-gram	A tracing, a mark	Echocardiogram	Echo tracing of the heart	The record produced by sound wave examination of the heart
-graph	A writing, a record	Electrocardiograph	Record of electrocardiogram	The record produced by electrical tracings of the heart
-ia	Condition	Leukopenia	Decreased white blood cells	Reduction of the number of leukocytes (white blood cells) in the blood
-iasis	Denoting a condition or pathologic state	Atelectasis	Condition of collapsed lung	Collapsed or airless lung tissue
-ic	Pertaining to	Gastric	Pertaining to the stomach	Pertaining to, affecting, or originating in the stomach
-ist	One who specializes in	Nephrologist	Person specializing in kidneys	Veterinarian specializing in the study of kidneys
-itis	Inflammation	Pancreatitis	Inflammation of the pancreas	Inflammation of the pancreas
-logy	Process of study	Zoology	The study of animals	The biological study of animals
-oid	Denoting form or resemblance	Opioid	Like an opiate	Synthetic narcotic that acts like an opiate
-oma	Tumor, mass	Hematoma	Mass of blood	A localized collection of extravasated blood, usually clotted, in an organ, space, or tissue
-opsy	Process of viewing	Necropsy	Viewing of a deceased body	Examination of a body after death. The term used for animals, synonymous with autopsy (for humans)
-osis	Abnormal condition	Proptosis	Abnormal forward placement of the eye	Eyeball is either pushed forward in the eye socket or is partially out of the socket.
-ostomosis, -ostomy, -stomy	To furnish with an opening or mouth	Gastrostomy	Opening the stomach	Surgical opening of the stomach

-plasty	Denoting molding or shaping	Rhinoplasty	Shaping the nose	Surgical shaping of the nose
-rhagia, -rhagic	Denoting discharge, usually bleeding	Hemorrhagic	Bloody discharge	Bloody discharge
-rhaply	Meaning suturing or stitching	Gastrorhaphy	Surgical repair of the stomach by suture	Surgical repair of the stomach by suture
-rhea	Meaning a flow or discharge	Diarrhea	Rapid flow of fecal matter	Rapid flow of fecal matter
-scope	Instrument to visually examine	Endoscope	Instrument used to view something within	Instrument used to view the inside of the gastrointestinal tract, or within another organ.
-scopy	Process of visually examining	Gastroscopy	Visual examination of the gastrointestinal tract	Visual examination of the gastrointestinal tract
-sis	State of condition	Prognosis	Forethought of knowledge	A forecast of the probable course of a patients condition/disease
-tome, -tomy	Instrument to cut, process of cutting	Osteotome	Instrument that cuts bone	A chisel-like knife for cutting bone

Усвідомлення унікальної морфології ветеринарної термінології та похідних від неї елементів (префіксів, коренів, суфіксів та поєднання голосних) дозволяє студентам розуміти більше слів. Студентів слід навчити розбивати такі терміни на префікси, суфікси та корені, визначати значення відповідних елементів та складати визначення.

Корені – це частини термінів, які містять основне значення слова. Велика кількість з них стосується відповідного органу або системи тіла (наприклад, arthr/o- («суглоб»), cardi/o- («серце»), cephal/o- («голова»), col/o- («товстий кишківник» («товста кишка»)), dermat/o- («шкіра»), encephal/o- («мозок»), gastr/o- («шлунок»), hem/o («крів»), hepat/o- («печінка»), hist/o- («тканина»), nephro-

(«нирка»), neur/o («нерв»), ophthalm/o- («око»), oste/o- («кістка»), rhin/o- («ніс»), ur/o- («сечовивідні шляхи»).

Висновки (Conclusions). Викладання англійської мови для ветеринарної медицини, як і будь-якої іншої галузі, вимагає розуміння особливостей її термінологічної системи. Ветеринарна термінологія різноманітна за своїм походженням і структурою. Знання способів словотворення термінів та значень найбільш продуктивних префіксів та суфіксів іменників, а також навички членування складних іменників на компоненти допоможуть студентам у засвоєнні наукової термінології, необхідної для успішного розуміння літератури за спеціальністю.

Список використаних джерел

1. Вакулик І. І. Сучасні ветеринарно-медичні терміни як презентанти анатомічної номенклатури. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії. Кривий Ріг, 2013, (9), 66-73.

2. Гейхман Л. К., Файнбург Г. З., Ставцева И. В. Охрана труда: понятийный аппарат англо- и русскоязычных

нормативных документов. Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Лингвистика», 2015, 12, 3, 38-45.

3. Karbovnik I. V. Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series Economical Sciences, 2018, 20(86), 161-166. <https://doi.org/10.15421/nvlvet8631>.

4. Немова Т. В., Личук М. І. Особливості формування та перекладу термінології клінічної ветеринарної гематології «International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис». Випуск 11 (3), 2020, С.73-81. DOI:<http://dx.doi.org/10.31548/philolog2020.03.012>

5. Рожков Ю. Г. Труднощі перекладу ветеринарної лексики з англійської на українську мову (на матеріалі довідників з анатомії свійських тварин). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2019, 41(1), 137-140. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.41.1.31>

6. Рожков Ю. Г. Вербалізація хвороб тварин засобами англійської мови: лінгвокогнітивний і структурно-семантичний аспекти: дис. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021.

7. Сиротин А. С. Семантические явления в английской терминологии ветеринарии. *Studia Humanitatis*. 2021. № 3.

8. Сиротин О. С. Змістовий аспект формування у майбутніх ветеринарів професійно-термінологічної компетентності засобами іноземної мови. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія»*, 12 (4). С. 41-47. DOI:<http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog2021.04.041>

9. Сиротина Е. А. Репрезентация категории процесса в англоязычной клинической терминологии ветеринарии. *Studia Humanitatis*. 2021. № 3.

10. Татаринцев В. А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / Российское терминологическое общество Росстерм. Москва: Московский Лицей, 2006. Библиотека журнала «Русский Филологический Вестник», Т. 44, 528 с.

11. Тимкина, Ю. Ю. Англоязычные лексико-грамматические единицы области «Ветеринария». *Балтийский гуманитарный журнал*. Калининград: Ассоциация ПААС, 2019, 2 (19), 62–65.

12. Тимкина Ю. Ю. Классификация ветеринарной терминологии в английском языке. *Вопросы теории и практики*. 2017. № 6(72). Ч. 1. С. 156-158.

13. Череповська Т., Бінкевич, О. Morphological peculiarities of veterinary

terminology in the context of teaching English for specific purposes. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5 (73), 310–312.

14. Ягенич Л. В. К вопросу о классификации терминологии ветеринарной медицины в современном английском языке. *Фундаментальная наука вузам*. Москва: Изд-во МПГУ, 2020 (1), 342-351.

15. Яковлева С. А. Сокращения как лингвистическая особенность ветеринарных терминов (на материале английского языка). *Magister Dixit. научно-педагогический журнал Восточной Сибири*, 2011. № 4. С. 36-40.

16. Rozhkov Y., Syrotin, A. Verbalization of the concepts of disease and animal disease in English. *Cogito*, 2021, 13 (4), 224-233.

17. Rozhkov, Y. Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. *Cogito*, 2022, 14(1), 188-203.

18. Словарь ветеринарных терминов на 4-х языках: английский, немецкий, французский, русский / Под общ. ред. Г. Ильхмана. Москва: АСТ, Астрель, 2003. 416 с.

19. Edward B. Black's Veterinary Dictionary. London: Bloomsbury, 2015, 514 p.

References

1. Vakulyk, I. I. (2013). Suchasni veterynarno-medychni termini yak prezentanty anatomichnoyi nomenklatury [Modern veterinary medical terms as presenters of anatomical nomenclature]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih*. No. 9, 66-73.

2. Geykhman, L. K., Faynburg, G. Z. & Stavtseva I. V. (2015). Okhrana truda: ponyatiynyy apparat anglo- i russkoyazychnykh normativnykh dokumentov [Occupational safety: the conceptual apparatus of English and Russian-language regulatory documents]. *Bulletin of the South Ural State University. Series "Linguistics"*. 12, 3, 38-45.

3. Karbovnik, I. V. (2018). Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary*

Medicine and Biotechnologies. Series Economical Sciences, 20(86), 161-166. <https://doi.org/10.15421/nvlvet8631>.

4. Nemova, T. V., Lychuk, M. I. (2020). Features of formation and translation of terminology of clinical veterinary hematology «International journal of philology». Vol. 11 (3), Pp.73-81. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2020.03.012>

5. Rozhkov, Yu. G. (2019). Translation difficulties of veterinary lexicon from English into Ukrainian (based on cattle anatomy textbooks). Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: «Filolohiia» [Scientific Bulletin of International Humanities University. Section: Philology]. Vol 1. No 41, 138-140. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.41.1.31>

6 Rozhkov, Yu. H. (2021). Verbalization of Animal Diseases in English: Linguocognitive and Structural-Semantic Aspects. Dissertation for a Doctor of Philosophy in Philology degree: specialty - 035 Philology. Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 224.

7. Sirotnin, A. S. (2021). Semantic phenomena in English veterinary terminology Studia Humanitatis, 3.

8. Syrotin, A. S. (2021). Substantive aspect of formation of professional-terminological competence of foreign language in future veterinarians. Scientific journal «Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy». 12 (4). Pp. 41-47. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog2021.04.041>

9. Syrotina, O. O. (2021). Representation of the process category in the English-language clinical terminology of veterinary medicine. Studia Humanitatis, 3.

10. Tatarinov, V. A. (2006). Obshcheye terminovedeniye: Entsiklopedicheskiy slovar' / Rossiyskoye terminologicheskoye obshchestvo Rossterm [General terminology: Encyclopedic Dictionary / Russian terminological society Rossterm]. Moscow: Moskovskiy Litsey. (Biblioteka zhurnala «Russkiy Filologicheskii Vestnik», Vol. 44, 528 p.).

11. Timkina, Yu. Yu. (2019). Angloyazychnyye leksiko-grammaticheskiye yedynitsy oblasti «Veterinariya».[English-language lexical and grammatical units of the field "Veterinary"]. Baltic Humanitarian Journal. Kaliningrad: Assotsiatsiya PAAS, 2 (19), 62–65.

12. Timkina, Yu. Yu. (2017). Klasifikatsiya veterinarnoy terminologii v angliyskom yazyke [Classification of veterinary terminology in English]. Questions of theory and practice. 6 (72). Part 1. Pp. 156-158.

13. Cherepovska, T., & Binkevych, O. (2019), Morphological peculiarities of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes. Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series, (5 (73)), 310-312.

14. Yagenich, L. V. (2020), On the classification of veterinary medicine terminology in modern English. Fundamental science for universities. Moscow: Moscow State Pedagogical University, (1), 342-351.

15. Yakovleva, S. A. (2011), Abbreviations as a linguistic feature of veterinary terms (on the material of the English language). Magister Dixit. Scientific and pedagogical journal of Eastern Siberia, 4. Pp. 36-40.

16. Rozhkov Y., Syrotin, A. (2021). Verbalization of the concepts of disease and animal disease in English. Cogito, 13(4), 224-233.

17. Rozhkov, Y. (2022). Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. Cogito, 14(1), 188-203.

18. Slovar' veterinarnykh terminov na 4-kh yazykakh: angliyskiy, nemetskiy, frantsuzskiy, russkiy (2003) [Dictionary of veterinary terms in 4 languages: English, German, French, Russian] Pod obshch. red. G. Il'khmana. Moscow: AST, Astrel', 416 p.

19. Edward, B. (2015). Black's Veterinary Dictionary. London: Bloomsbury, 514.

Abstract. *The aim of the study is to study the morphological features of veterinary terminology, consider the most productive ways of forming English veterinary terms based on the analysis of their structure, components, consideration of their meanings and explanation of the rules of their translation.*

The most common ways of forming English terms in the field of veterinary medicine are demonstrated: word formation and affixation. Examples of word formation in which the components of such a noun are directly adjacent to each other are given: rinderpest (cattle plague), bumblefoot (scabies),

heartstroke (heart attack); lockjaw (chewing muscle spasm), cowpox (cowpox); monkeypox (monkeypox); chickenpox; smallpox (smallpox) or are connected by the connecting elements -i- and -o-, for example: kernicterus (bilirubin encephalopathy); myxomatosis (myxomatosis). It is determined that the process of affixation in terminology is very active. Using prefixes and semi-prefixes (anti-, en-, ante-, pro-, ad-, de-, hyper-, hypo-, post-, meta-, con-, de- (des-), dis-, epi -, extra-, inter-, intra-, per-, re-, sub-, super-, supra-, trans-, ultra-, mono-, oligo-) a large number of derived veterinary terms are formed. In the suffix method, the most commonly used suffixes are -algia, -cele, -ectomy, -emia, -itis, -oma, -osis, -stomy, -tomy, -centesis, -gram, -graph, -graphy, -lysis, -scope, -scopy, -therapy, -algia, -dynia, malacia, -megaly, -pathy, -sclerosis. The necessity of detailed study of word formation of veterinary terminology for its assimilation and translation is proved.

Teaching English for veterinary medicine, like any other field, requires an understanding of its terminology. Knowledge of word formation terms and meanings of the most productive prefixes and suffixes of nouns, as well as skills of division of complex nouns into components will help students learn the scientific terminology necessary for successful understanding of literature in the specialty.

Keywords: *veterinary terminology, morphological features, method of creation, word formation, affixation, formation, translation.*

HISTORICAL AND DIDACTIC DEFINITION ANALYSIS OF APPROACHES TO THE HUMANITIES ROLE IN THE TEACHING CONTENT FORMATION: WEST EUROPEAN EXPERIENCE
ІСТОРИКО-ДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ: ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

B. I. RUBINSKA, candidate of pedagogical science, associate professor,
associate professor of the Romance and Germanic Languages and Translation Department

Б. І. РУБІНСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських мов та перекладу,
e-mail:slavinabe@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3839-7562>

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Національний університет біоресурсів та природокористування України, Київ, Україна

Abstract. *The article is devoted to Philology teachers' intercultural competence formation. The aim of this article was to review different historical and pedagogical approaches to the understanding of the history of Humanities role in the teaching content choice in modern European research papers as ways of influencing the teaching content Philology teachers' formation and their intercultural competence. Different understanding of the term "approach" was considered as well as the application of it in Europe. Our research is also based on the idea of uniqueness in the choice of foreign language teaching content and peculiarities of this sphere. The typical choice of the teaching content is teaching in the target language about the country and its habits and traditions. It is multicultural approach. Globalist and antiglobalist approaches to the study of the role of Humanities were briefly defined as contrary. They differ in the description of the history of Humanities, the sources they use as a basis of research, the definition of the notion "Philology" and attitude to comparativism. The authors only agree on the question that subdivision into Humanities and Nature Studies is artificial. Comparison of common and different points of view on the problem in Europe was undertaken. The conclusion was that studying of its role in the history of mankind should be included into content of teaching philologists and chosen for research problems as it can improve the content and quality of teaching. It gives a fine perspective for the professional research formation and future Philology teachers' intercultural skills.*

Key words: *antiglobalist approach, approach, globalist approach, content of teaching, Humanities, intercultural competence, modern European research papers, future Philology teachers.*

Introduction. A lot of changes in modern training of Philology teachers take place under the influence of different processes. Firstly, these are global processes: integration, globalization and humanization of education. In the European higher education system a lot of changes have taken place after the adoption of international documents and program of the new development projects [1; 4]. The main types of competencies of a modern specialist were enumerated in them. Special attention was paid to the future Philology teachers competencies. They are: literacy, communicative, informational, sociocultural, intercultural, social, lexicographic, reader's competencies and others [1; 4]. But there is no unanimity of views on the question of competencies, especially intercultural competence. It is impossible to make well-grounded decisions on the Philology teachers intercultural competence formation without the analysis of West-European experience. In this respect the comparative research of it in

the leading countries such as Great Britain, Germany, Austria, Switzerland and others are of great importance. Due to Bologna process in these countries enumeration and introduction of general and special competencies into practice of training philologists allowed to raise the quality of their training at the expense of unification of curricula, terms of studying, levels and realization of principles of intercultural Pedagogy, one of which constituent elements is intercultural competence [4;10]. According to M. Luisa Pérez Cabaní Josep Juandó Bosch Esther Argelagós [12] the concept of competence has been, and still is, one of the most controversial issues during the process of restructuring the university studies within the European Higher Education Area (EHEA). She explains that the concepts creating greater controversy are the most complex ones but at the same time, they are the most interesting and innovating ones. We agree that those concepts encourage debate and equally they bring changes and

improvements to the knowledge field (Mora, 2011, Salaburu, Haug, Mora, 2011, Teichler, 2011, Perrenoud, 2012) [12]. Much depends upon the approach. But the category approach is also dependent on the category methodology. There are many definitions of the category methodology in different researches.

There are many modern approaches and they can be subdivided into three groups: competence-oriented, activities and integrated. If the approach is competence-oriented, the essence of the category is competence (combination of skills, attitudes and knowledge). According to Tovkanets G.V., Lendel L.V., Kyrlyk O.V., who studied competencies of young children in school, the formation of such competencies as general cultural, social, analytical and synthesizing are the key ones for successful socialization of primary school children. Their formation at the foreign language lessons were grounded by the scientists. They consider it can be done by teaching it on the basis of children's life experience, description of what a pupil sees or hears at the lessons with the help of pantomime, method of telling stories, that helps them to use foreign language, evaluation of which are the content of teaching program. That is why key competencies are connected with methodological culture of pupils, owing to which pupils can speak and communicate with others [16].

Another approach is activities one. "Competence has to be defined both as competence for successful activity and as a sphere in which someone possesses knowledge, skills and experience. Methodological knowledge can be referred to cognitive sphere and include skills, while competencies are connected with practical usage of knowledge and skills in real life situations [14].

Modern approach has to integrate the best ideas in both of them on the new spiral of investigation and be its unity. "A part of the globalizing tendencies described by scholars such as Smith, Dow, Hattam, Reid, and Shattock (2000) or Robertson (2000) or can be seen as part of the wider change in the management and delivery of public services depicted in work on social policy and economic development" [10].

Five interesting ideas were expressed in TLRP research in the UK. The first one

shows that levels of commitment and resilience of teachers are influenced by many factors, including teachers' own background, their initial professional education and induction and the learning environment within which they are working.

The second one concentrates on variability factors such as cognitive processes being less significant than emotional.

The third one deals with the impact of the priority given to narrowly-focused learning outcomes which has been found to be restrictive to teachers' identities and professionalism.

The fourth idea is connected with the extent to which the values basis of teaching is addressed as it varies across different contexts, but teacher identity is more positive where such matters are a common topic for professional discussion.

The fifth one states that it is important for teachers to be provided with opportunities to undertake reflective, collaborative, classroom-focussed inquiry in order to develop a well-informed approach to their own learning journey or trajectory. Approaches to initial teacher education and continuing professional development across the UK should aim to support teachers in this way.

TLRP was based on the premise that research is essential in the improvement of education. That was one of the main reasons for its emphasis on capacity building. There was a specific initiative supported by TLRP, as well as by other UK-wide organisations, that sought to develop a resource that would support the development of teacher education research. Another modern idea is blended learning, in the research of Maulam S. M., Ibrahim R. [11]. Of no less importance is the key role played by the technological skills of the students [15].

Nataly Melnyk considers that pragmatic approach in European theory is typical when defining professional competence. Under it scientists understand the ability acquired during professional training and activities which show their ability to execute professional functions and duties [9]. According to her research the notion understanding in the Ukrainian science is connected with the qualities of a personality, which is formed by it, due to volition qualities and professional motivation. Our research is also based on previous analysis of different levels of communication in this sphere.

An important idea is formulated about

content of teaching the language. She supposes that there is a unique peculiarity pertained only to teaching the language, which is different from any other sphere. The typical choice of the teaching content is teaching in the target language about the country and its habits and traditions, e. g, in German "Landeskunde". They ground it by the conviction that it is impossible to use a foreign language properly without the knowledge of its culture, that each language expresses a certain individual picture of the world and that an ideal pupil will learn it to a certain degree of a native speaker competence. In many cases the learner's argument in favor of learning one language but not the other is that the society it represents has special cultural values – English for democracy, French for Philosophy, German for scientific precision. Such modern approach is characterized as multicultural and multilingual. But of no less importance is historic and didactic consideration of the definition of the Humanities role in the question of how looking for the ways of influence on the teaching content of Philology teachers formation and their multicultural professional competence helps to solve the question. It hasn't been researched well enough yet. During the time of independence much attention in Didactics has been paid to the formation of national education Humanities science in Ukraine. This requires specialists who would be familiar with the best national achievements and world heritage of the whole mankind and pedagogical heritage of mankind. They will be able to develop creative research in Pedagogics. It is important for the teachers to have multicultural competence and encyclopedic knowledge. Nowadays greater and greater interest begin to arouse in many researchers not only to the history of Pedagogy within limits of one historical science but also all Humanities both in our country and abroad. In this way a synergistic approach to the study of the history of Pedagogy is clearly established. Without the knowledge of historical and didactic approaches in this fields of science a future teacher cannot be considered competent and conduct independent research. Ways of forming competencies have been analyzed in research papers by M. Bolina, M. Vachevsky, J. Iskanderova, V. Kashnytsky, S. Kozak,

I. Megalova, V. Ohotnikov, O. Pahomova, O. Petrova, O. Prozorova, O. Semenog, O.Solovyova, A. Trofimenko, O. Usyk and many others [8].

But the problem of common approach to the formation of different kinds of competencies hasn't been solved yet. And the understanding of Humanities role in the history of civilizations both in our country and modern researches abroad haven't been connected with one of the most important levers of influence on the philological specialties teachers content of education and training selection.

The aim of the research. Our purpose is to make a short review of different historical and didactic approaches to the understanding of the role of Humanities in modern European research papers and the possibility to take them into account in the choice of philological specialties teachers education and training content

Research methods: analysis of latest research papers, comparison, antithesis, synthesis.

Discussion and results. The problem of the definition of such notions as "humanities teacher", "philologist", "Humanities" has a long-life history. We have already written about different approaches to the definition "Philologist" and will base our understanding of the term on the following: "English philologist is a specialist, who not only has mastered a foreign language, grammar and stylistics in use, but also knows its culture, oral communication and literature. For the English philologist it is important to have good pronunciation, know the language perfectly. Such specialist spends a lot of time on translation, that's why good memory, ability to concentrate and correctly plan one's time are very important" [13].

The discussions on the value of "Humanities" are going on all over the world, especially after Japan has greatly cut the number of humanities subjects, which many scientists consider extreme in understanding them as irrelevant. According to Geert Lernout there exists a negative attitude to the notion "humanitarian, in Europe they even changed the name of the faculties from humanities to philology, and their diplomas indicate the profession of language and literature" [7]. We strongly oppose such attitude. Therefore we think it important to make a historic and didactic analysis of the

problem in foreign research papers to find elements that prove its importance in the past and its relevance to West-European countries and Ukraine nowadays. To support this idea we'd like to quote S.S.Averintsev, who wrote: "The present is so important because it reveals the mysterious depths of the past and the mysterious breadth of the future" [6, p.9].

According to our analysis there are different approaches to the solution of the problem in Ukraine and other countries. The leading role depends on the scientists approach and attitude to the question. In didactic methodology one can trace different names of them. Thus, M. B.Yevtuh and V. M. Galuzinsky call them differentiating and individual approaches [5]. According to the classification by Ahverdiev K. N. they are system, personal, activities, polysubjective, culturological, anthropological, ethno-pedagogical [2]. B. Yevtuh and V.Galuzinsky have named differentiating and individual approaches [18]. According to the classification of Ahverdiyev K. N. they are systemic, personality, activities, polisubjective, culturological, anthropological, ethnopedagogical. There are also other approaches: subjective, communicative, axeological, achmeological, personally-oriented. Systemic approach presupposes that in order to give the definition it is necessary to study its two main components at the input: the student and the professor. The former is already mastering such methodology, while the latter is deepening and improving student's vision and improving his own methodology.

Personal characteristic features of a scientist play the leading role in it. But scientists'points of view change under the influence of new theories and approaches.

The category "research methodology" as a teaching is based on the understanding of pedagogical main concepts of higher school, which are the main elements of transformation process. They form 3 groups of categories: methodological(pedagogical theory, pedagogical concept, pedagogical idea, pedagogical regularity, pedagogical principle), procedural (education, training, education, development and formation of personality, educational process) and essential (purpose, objectives and content of education); professional profile of the specialist, activity (teacher and student); differentiated and individual approaches;

forecasting the consequences of pedagogical influence, planning educational work; forms, methods and means of teaching and education; pedagogical technologies of teaching and education; management of the educational process; independent work of students; research activities of students; humanitarization and humanization of universities, etc. [5]. All these categories are closely connected with each other and form the holistic educational system . Their main characteristic features are ambiguity, interdependence and interconnectedness. An important category in the system is the content of teaching, which is considered as a final result of higher education It is a system of elements of mankind's objective experience, specially selected in a history and recognized by society, the assimilation of which is necessary for successful activity.

Realzation of such approach presupposes the working out of the certain research methods development. This category is also defined differently in different approaches and needs clarification.

Methodology is also considered in culturological approach. According to Slastyonin this approach forms methodological culture in the teacher-to-be through a number of the main categories forming the framework of pedagogical science; what are the degrees of ascent from the abstract to the concrete; attitude to the transformation of pedagogical theory into a method of cognitive activity. This approach directs the teacher's thinking to the genesis of pedagogical forms and their holistic properties; to reproduce the practice of education in the conceptual and terminological system; and the desire to reveal the unity and continuity of pedagogical knowledge in its historical development. It promotes a critical attitude to the "self-evident" provisions, to the arguments that lie in the plane of everyday pedagogical consciousness; stimulates reflection on the preconditions, process and results of one's own cognitive activity, as well as the movement of thought of other participants in the pedagogical process; reasoned refutation of anti-scientific positions in the field of anthropology and provides an understanding of the worldview, humanistic functions of pedagogy [18]. For our research an important idea is anthropocentrism and anthropology. "This approach to the study of pedagogical

education is a set of theoretical and methodological provisions and organizational - pedagogical measures aimed at creating conditions for the assimilation and translation of pedagogical values and technologies that ensure creative self-realization of the teacher in professional activities. The study of pedagogical education, taking into account the requirements of the culturological approach, requires the realization that the main system-forming factor in the formation of a teacher is the formation of professional and pedagogical culture" [19, p.22].

We can also base our understanding of this category on the works of I. O. Zymnia, who wrote that there are two approaches to methodology and levels of research. The first is related to the approach described above and considers the need for research based on the characteristics of disciplines (philosophy, psychology, pedagogy, anthropology, interdisciplinary, etc.). Activity, culturological, personal approach is distinguished on the basis of the object, and systemic, complex and structural according to the organization. Philosophical, general scientific, specific scientific and methodological levels of analysis are distinguished according to a different approach.

We can also add two more modern approaches: globalist and antiglobalist, which are typical for the researchers in Europe. We can illustrate these two opposite approaches with the help of two works in the history of Humanities. They were created by R. Bod and J. Turner [3; 17].

We have compared them and found some differences and similarities in them. The first difference is connected with their description of the history of Humanities in different ways. J. Turner describes it from the point of view of Philology forming role in Humanities, while R. Bod sees more global in them. The second difference is related to the sources they use as a basis of research. J. Turner uses mostly English speaking sources, while R. Bod includes philological discussion of works from different regions and continents such as Africa, Asia, Far East and Europe. J. Turner was inspired by the fact of the subject content as a text, which was spread in other sciences and considered the formative role of Philology in the Humanities. Special focus on influenced parameters in Philology is characterizing his

research. He considered its development in the English speaking countries, without taking into account culture and history beyond those limits. R. Bod examined the question on a much wider scale, demonstrating his great erudition and global knowledge, yet the drawback of it was that he did not study the development of Humanities on the territories of Russia, Ukraine and other countries of the former Soviet Union. The next difference can be traced in the definition of the notion "Philology", which in the course of time included more sciences such as Numismatics, Rhetorics, Antiques. R. Bod posed a question: "Is it possible to use the term 'Humanities' to describe previous work of scientists before the Xth century or for history study is it an anachronism?", but he noted that the unbreakable tradition of teaching makes it less problematic and that in this case the use of anachronism is conceptually productive because it allows to create a single story.

The next difference is comparativism. J. Turner thinks all knowledge has national specifics, which makes comparison problematic. R. Bod contradicts. His argument is as follows: "the study of a larger scales of cultures, certain models of them makes comparative research more objective", thus it makes his views on the history of Humanities global. Another counterargument of J. Turner is that comparativism sometimes hampers the real understanding of history. R. Bod thinks quite opposite, because every research project has its limits. The act of comparison gives another but not necessarily less degree of understanding.

But in the question of the difference between Humanities science and Nature science they are of the same opinion. J. Turner sticks to the point that the difference was part of ideology discourse at the end of the XIXth century. Its aim was to maximize the differences between sciences. It was the result of propaganda by scientists, who wanted to stand out. R. Bod agreed that such standpoint is based on the idea that Humanities sciences find less laws than Nature ones. His counterargument is that only a small number of Nature Sciences find out enough laws beyond the boundaries of Astronomy and Physics. The opponents too often use the statement that Humanities sciences are less "exact". One of the reasons that influenced this process is the so-called institutionalization. According to J. Turner in

the English-speaking countries scientists are more concerned with the question how the disciplines are organized and which of them to include into Humanities science owing to content of education. In the USA sciences were subdivided into 3: Humanities, Social and Nature and Mathematics due to historical process. This didn't happen in Great Britain, where they mostly discuss the question which discipline should belong to which faculty. They understand what is the institutional composition of disciplines, but not everything is so clear with their content. Both scientists think that science is always productive and they question it historically. If the research is not based on such extreme opposition, one can raise many questions in science, which would be impossible under such polarization. Such position of scientists makes it possible to unite them. They found out that a turn to historicism and the understanding of history as essentially "foreign" are two important elements that characterize modern Humanities science, as well as professionalization, that has been going on since the XVIIIth century. Such approach shows the potential of the history of Humanities sciences as multidisciplinary and global way of studying history. It is, in fact, synergistic. It can become the basis of intercultural competence formation. Studying of its role in the history of mankind should be included into content of teaching Didactics and chosen for research problems as it can improve the content and quality of teaching.

Conclusions. We have considered the category approach in different research papers as a constituent element of the category methodology. From the standpoint of the above, under the "methodology of scientific pedagogical research" we can understand a multifaceted interdisciplinary term that reflects the contradictory object that provides each of the sciences in the pedagogical field object and subject of research, includes a number of research units that lead to success, use of intuitive, combined with conceptual pluralism of different pedagogical sciences, and cognitive, based on well-studied approaches, principles and research methods.

There are many different approaches to the Humanities role in the teacher training content formation. Our aim was achieved through a short review of different historical and didactic approaches to the understanding

of the role of Humanities in modern European research papers and the possibility to take them into account in the choice of philological specialties teachers education and training content.

Competence-oriented, activities and integrated approaches have been characterized. The concept of competence has been, and still is, one of the most controversial issues during the process of restructuring the university studies within the European Higher Education Area. Historical and didactic analysis of approaches to the definition of humanities role in the formation of teaching content showed that history could be considered under different angles and described differently. Multisided history of Humanities sciences, written with different approaches will be a stimulus in understanding the Humanities and their role in history of mankind. It will show that what is considered the qualities of exact sciences – rationalism, empirism, systematicity can be applied to Humanities sciences as well. We agree that the humanities are not purely prescriptive or descriptive, nor are they generalizing or clarifying separately. This is a broad, diverse, beautiful and much-needed field of science that deserves public approval and should not be offset by the "usefulness" of the natural sciences. It must be acknowledged that the humanities not only underlie humanity as a whole, but have also contributed much knowledge that has truly changed the world. A promising area of research may be a synergistic approach to studying the role of the humanities in Ukraine and its contribution to the humanities of all modern civilization. Such research in Didactics on the grounds of synergistic approach can show the role of studying Humanities to future teachers in Ukraine as it can illustrate its contribution into science of all modern civilization.

Such researches can be included into the problems of the research papers, their knowledge of different approaches will help to form their own point of view, which is based on the intercultural civilization knowledge. In such a way their professional competence will be formed. Studying of the Humanities sciences role in the history of civilization should be included into the practice of teaching and choice of teaching content as it can improve it and raise its quality.

Список використаних джерел

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-keycompetences-lifelong-learning-2018.pdf.

2. Ахвердиев К. Н. Основные методологические подходы в педагогике. Молодой ученый, 2010. № 6. 308-310.

3. Bod R. De vergeten wetenschappen: Een geschiedenis van de humaniora. Amsterdam Bert Bakker, 2010.

4. European Centre for Modern Languages (ECML) Programme 2020-2023. New development projects. Upcoming events. Innovative methodologies and assessment in language learning Member states of the ECML Council. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ecml.at>.

5. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія. Київ, 1995. 237с.

6. Хроленко А. Т. История филологии: учебное пособие. Москва, 2013. 136 с.

7. Lernout G. James Turner, Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities, 2016. 233-237.

8. Малихін О. В., Рубінська Б. І. Про потенціал формування методологічної компетентності в галузі підготовки кваліфікованих спеціалістів в галузі філологічних спеціальностей. Педагогічні науки. 2018. Випуск LXXXII. Херсон. С. 176-181.

9. Мельник Н. Педагогічний процес: теорія та практика. Педагогіка. №4 (59), 35-37.

10. MenterDay I., Sammons Stobart, Kington, & Gewirtz Gu., Mahony Hextall, Cribb McNally, J. Teaching and Teacher Education, 2019.

11. Maulam S. M., Ibrahim R. The teaching and learning of English for Academic Purposes in blended learning. Procedia – Social and Behavioral Sciences. Journal of Education Culture and Society, Vol.12 (2), 2012, 561-570.

12. Luisa M. Pérez Cabaní, Juandó Josep Bosch, Esther Argelagós Testing a Model of Competence-based Teaching. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 143, 14 August 2014, 31-34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.32>

13. Рубінська Б. Про підходи до відбору компетенцій філолога. Міжнародний філологічний часопис. 2020.

Вип 11 (3). С. 137-142. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2020.03.023>.

14. Šarvajcová M., Štrbová M. Necessity of improvement of foreign language teaching in the Slovak Republic. Journal of Education Culture and Society, 2021. Vol. 12 (2). 251–263. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.251.263>

15. Sabljic J. Ways of Developing Methodological Competencies of Literature Students Academic Leadership. Journal of Language and Cultural Education, 2014. Vol. 2 (2). 65-84.

16. Товканець Г. В., Лендел Л. В., Кирлик О. В. Формування ключових компетентностей як завдання курсу іноземної мови у початковій школі. Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука». Випуск 1 (26), 2019. С.187-191.

17. Turner J. Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014, 576 p.

18. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогіка: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр Академия, 2002. 576.

19. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. Горизонти освіти, 2012. Випуск 3 (2) (36).170-175.

20. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.

References

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Retrieved from: ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning-2018.pdf.

2. Ahverdiev, K. N. (2017). Osnovnye metodologicheskie podhody v pedagogike [The main methodological approaches in pedagogics]. Young Scientist, 6, 308-310.

3. Bod, R. (2010). De vergeten wetenschappen: Een geschiedenis van de humaniora. Amsterdam Bert Bakker.

4. European Centre for Modern Languages (ECML) Programme 2020-2023. New development projects. Upcoming

events. Innovative methodologies and assessment in language learning Member states of the ECML Council. Retrieved from: <https://www.ecml.at>.

5. Galuzynskiy, V. M. (1995). Pedagogika: teoria ta istoria [Pedagogics: theory and history]. Kyiv : Vyshcha shk.,237.

6. Hrolenko, A. T. (2013). Istoria filologiyi. Uchebnoe posobie. [The History of Philology. A Teaching manual]. Moscow : Flinta, 136.

7. Lernout, G. (2016). James Turner, Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities, 233-237.

8. Malyhin, O. V.,Rubinska ,B. I. (2018). Pro potentsial formuvannya metodolohichnoi kompetentnosti v galuzi pidgotovky kvalifikovanyh spetsialistiv v galuzi filologichnyh spetsialnosti [On the Potential of Methodological Competence Formation in the Field of Philologists Qualifications Qualified Specialists Training]. Pedagogical Sciences.Issue LXXXII. Herson, 176-181.

9. Melnyk, N.(2017).Pedagogichnyi protses:teoria ta praktyka [The Pedagogical Process : Theory and Practice]. Pedagogy. Vol. 4 (59), 35-37.

10. MenterDay, I., Sammons, Stobart, Kington, & Gewirtz, Gu., Mahony, Hextall, & Cribb, McNally, J. (2019). Teaching and Teacher Education.

11. Maulam, S. M.,& Ibrahim, R. (2012). The teaching and learning of English for Academic Purposes in blended learning. Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol.12 (2), 561-570.

12. Luisa, M., Pérez, Cabaní, Josep, Juandó, Bosch & Esther, Argelagós (2014). Testing a Model of Competence-based Teaching. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 143, 14 August 2014, 31-34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.32>

13. Rubinska, B. I. (2020). On

Approaches to the Choice of Philologists Competencies. International Journal of Philology. Vol. 11(3), 137-142. DOI: <https://doi.org/10.31548/philolog2020.03.023>.

14. Šarvajcová, M., & Štrbová, M. (2021). Necessity of improvement of foreign language teaching in the Slovak Republic. Journal of Education Culture and Society, 12(2), 251–263. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.251.263>

15. Sabljčić, J. (2014). Ways of Developing Methodological Competencies of Literature Students Academic Leadership. Journal of Language and Cultural Education, Vol. 2 (2), 65-84.

16.Tovkanets, G.V., Lendel, L.V, Kyrli, O. V. (2019). Formuvania kluchovyh kompetentnosti jak zavdania kursu inozemnoi movy u pochatkoviy shkoli [Key competencies formation as foreign language course task in primary school]. International scientific journal «Education and Science». Issue 1 (26), 187-191.

17. Turner, J. (2014). Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities. Princeton, NJ: Princeton University Press, 576 p.

18. Slastyonin, V. A, Isayev, I. F., Slastenin, E. N. (2002). Pedagogy: Textbook. manual for students. Moscow: Izdatel'skiy tsentr Akademiya, 567.

19. Bastun, M. V. (2012). Cultural approach in education and its psychological and pedagogical support. Horizons of education, Issue 3 (2) (36),170-175.

20. Zimnyaya, I. A, (2004). Kluchevye kompetentnosti kak rezultativno-tsylyovaya osnova kompetentnogo podhoda v obrazovanii. Avtorska versija [Key competencies as a result-based basis of the competency approach in education. Author's version. Moscow: Research Center for Quality Problems in Training Specialists, 42 p.

Анотація. Стаття присвячена одному з аспектів формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів-філологів. Метою статті є зробити короткий огляд різних підходів до розуміння ролі історії гуманітарних наук у сучасних європейських дослідженнях як можливості вплинути на відбір змісту навчання підготовки вчителів філологічних спеціальностей та формування їх міжкультурної компетентності. Зроблено огляд різних точок зору на термін «підхід» а також застосування його у Європі. Наше дослідження базується також на ідеї унікальності відбору змісту навчання іноземних мов та особливостей спілкування у цій сфері. Типовим відбором змісту навчання є включення до навчання матеріалів про країну, мова якої вивчається, її звичаї та традиції. Це полікультурний підхід до формування міжкультурної компетентності. Глобалістський та антиглобалістський підходи до вивчення ролі історії гуманітарних наук були коротко визначені як протилежні. Вони відрізняються різними способами опису гуманітарних наук, джерелами на яких базується дослідження, визначенням поняття «Філологія» та ставленням до компаративізму. Спільним для них є уявлення про те, що розподіл на

гуманітарні та природничі науки є штучним. Було здійснено порівняння різних та спільних точок зору на цю проблему в Європі. Це уможливило зробити висновок, що вивчення її ролі в історії людства слід включити до змісту освіти філологів та обрати темою для наукових досліджень оскільки це може покращити зміст та якість навчання. Це чудовий та перспективний напрямок для формування професійних науково-дослідницьких та міжкультурних компетентностей у майбутніх вчителів-філологів.

Ключові слова: антиглобалістський підхід, глобалістський підхід, гуманітарні науки, зміст навчання, майбутні вчителі-філологи, міжкультурна компетентність, підхід, сучасні європейські дослідження.